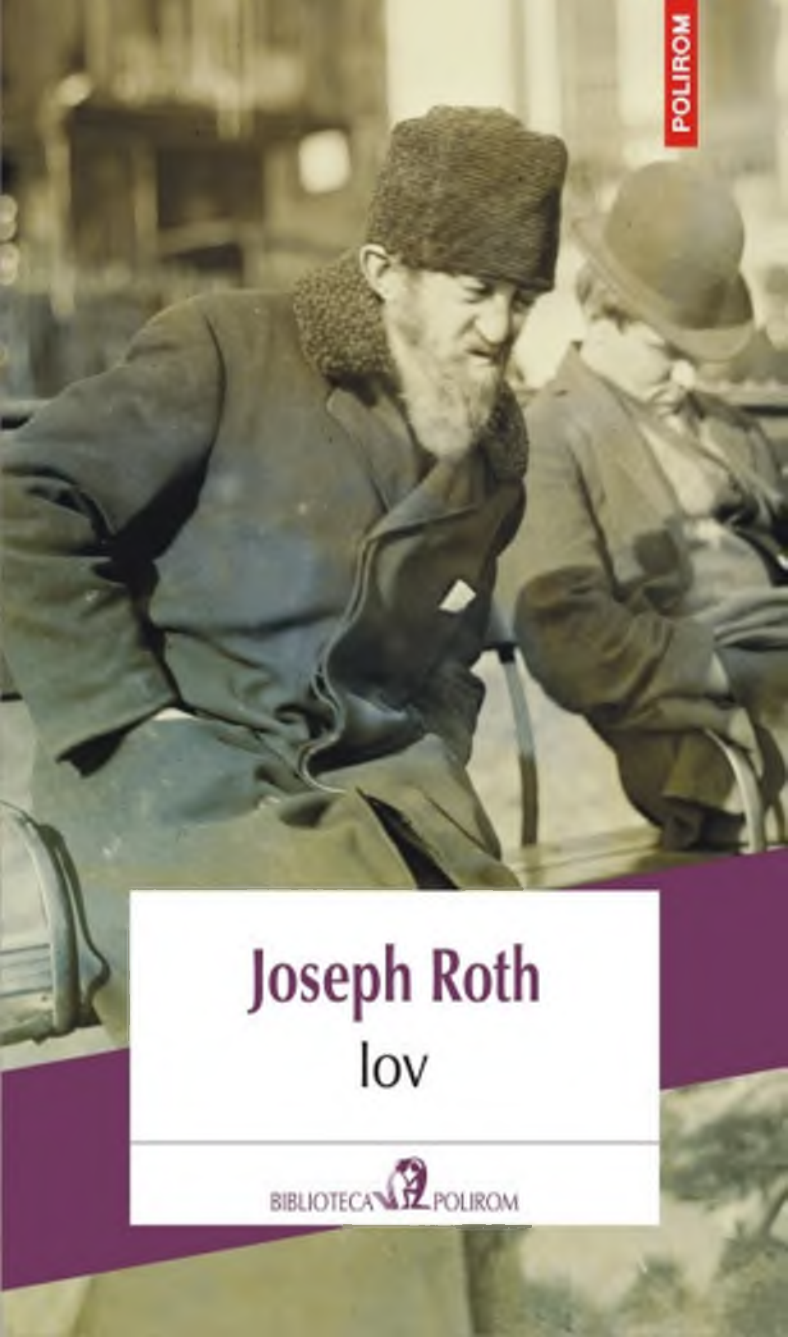

POLIROM

Joseph Roth

Iov

BIBLIOTECA POLIROM

Mendel Singer este un dascăl de ţară, un evreu rus care-şi câştigă traiul lămurindu-le copiilor din satul său învăţăturile Torei şi literele alfabetului. Mendel se roagă în fiecare zi, urmează îndeaproape cuvântul Domnului şi ocoleşte cu încăpăţânare sfatul rabinului. Mendel, precum Iov, personajul biblic, are o familie numeroasă: doi băieţi ameninţaţi să fie luaţi în armată, un mezin bolnav, de care mama nu se mai poate despărţi, şi o fată de măritat, Miriam, care e pe cale să aducă afurisenia asupra familiei îndrăgostindu-se, culmea necuviinţei, de-un cazac. Când, fugind de armată, unul dintre băieţi descoperă tărâmul american, speranţa începe să renască în sufletul lui Mendel. America este salvarea de la ruşine, de la sărăcie, este locul binecuvântat de Dumnezeu unde soarta robului său se va schimba. Preţul visatei fericiri este o lungă călătorie, în care raiul atât de râvnit capătă feţe neaşteptate, greu de închipuit.

Autori consacraţi, cărţi importante din literatura lumii.

Colecţia BIBLIOTECA POLIROM este coordonată de Bogdan-Alexandru Stănescu.

Joseph Roth, *Hiob*

© 2013 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: *Un evreu rus*, Bain News Service, 1910, Biblioteca Congresului SUA

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

ROTH, JOSEPH

Iov / Joseph Roth; trad. din lb. germ. de Gheorghe Nicolaescu. – Iaşi: Polirom, 2013

ISBN print: 978-973-46-3950-2
ISBN ePub: 978-973-46-4064-5
ISBN PDF: 978-973-46-4065-2

I. Nicolaescu, Gheorghe (trad.)

821.112.2(436)-31=135.1

Printed in ROMANIA

Joseph Roth

Iov

Romanul unui om simplu

Traducere din limba germană
de Gheorghe Nicolaescu

POLIROM
2013

PARTEA ÎNTÂI

I

Cu mulți ani în urmă trăia la Zuchnow un om pe nume Mendel Singer. Blând, smerit și umil, el era un evreu cât se poate de obișnuit. Practica modesta îndeletnicire de învățător. În propria-i casă, în fapt o bucătărie ceva mai încăpătoare, le mijlocea copiilor cunoașterea Bibliei. Își ținea lecțiile cu sârguință, fără vreo mare izbândă. Sute de mii înaintea lui trăiseră și dăduseră lecții la fel ca el. Asemenea făpturii sale, neînsemnat îi era și chipul palid, încadrat în întregime de negrul comun al bărbii. Din pricina mustății, gura nu i se mai vedea. Avea ochii mari, negri și apatici, pe jumătate ascunși sub pleoapele grele. Pe cap purta o căciulă din rips de mătase neagră, un material din care se fac uneori cravate ieftine și demodate. Trupul îi era acoperit de îndătinatul caftan evreiesc; îi trecea peste genunchi și, când Mendel Singer își grăbea pasul pe uliță, poalele îi fâlfâiau și se izbeau cu pocnituri regulate de carâmbii cizmelor înalte de piele.

Singer părea să aibă puțin timp, o sumedenie de lucruri neîngăduind nici o amânare. Negreșit, viața lui era mereu grea, iar uneori devenea chiar un chin. Trebuia să îmbrace și să hrănească o femeie și trei copii (pe al patrulea, aceasta îl purta în pântece).

Dumnezeu dăruise coapselor sale rodnicie, inimii liniște și mâinilor sărăcie. Nu avea aur să cântărească și nici bancnote să numere. Și totuși, viața i se scurgea neîncetat către

un țel, asemenea unui pârâiaș ce-și poartă puținătatea apei printre malurile abia conturate. În fiecare dimineață, Mendel îi mulțumea lui Dumnezeu pentru somn, pentru ceasul când se trezise și pentru ziua gata să înceapă. La asfințitul soarelui, se mai ruga o dată. Când licăreau primele stele, își făcea rugăciunea a treia. Iar înainte de culcare, mai șoptea în grabă, cu buze ostenite, dar pline de râvnă, încă o rugăciune. În somn nu avea nici un vis. Conștiința îi era curată. Sufletul – nevinovat. Nu avea ce să regrete și nu exista nimic după care să fi tânjit. Își iubea femeia, aflându-și într-însa desfătare. Cu o foame sănătoasă, își lua mesele grăbit. Pe cei doi fii ai săi, Ionas și Șmarie, îi bătea pentru că nu erau ascultători, dar pe cea mai mică dintre odrasle, pe fiica sa Miriam, o alinta deseori. Ea avea părul negru ca al lui și tot ca el avea ochi negri, apatici și blânzi. Vădită îi era delicatețea trupului, iar încheieturile fragile. O tânără gazelă.

Mendel Singer avea doisprezece elevi, copii de șase ani, pe care îi învăța să citească și să memoreze Biblia. Fiecare din cei doisprezece îi aducea în fiecare vineri douăzeci de copeici. Erau singurele lui venituri. Nu avea decât treizeci de ani. Dar perspectivele sale de a câștiga mai mult erau neînsemnate, poate chiar inexistente. Crescând, elevii mergeau la alți învățători, mai înțelepți. Viața se scumpea de la an la an. Recoltele erau din ce în ce mai slabe. Morcovii se subțiau, ouăle erau seci, cartofii înghețați, supele apoase, crapii subțiri și păstrăvii scurți, rațele slabe, gâștele tari, iar găinile – o nimica toată.

Așa se jeluia Debora, femeia lui Mendel Singer. O muiere, nu alta – uneori, parcă intra dracul în ea. Trăgea cu ochiul la bogăția celor avuți și îi invidia pe negustori din pricina câștigului lor. În ochii ei, Mendel Singer era mult prea

neînsemnat. Îi reproșa copiii, chiar și pe cel din pântece, scumpetea, banii puțini și adesea chiar vremea proastă. Vinerea freca podeaua până se făcea galbenă ca șofranul. Umerii ei lați zvâcneau înainte și-napoi în același ritm, mâinile puternice frecau și-ntr-o parte și-ntr-alta fiecare scândură, iar unghiile se strecurau în golurile dintre scânduri, scoțând mizeria neagră, pe care apa aruncată dintr-o căldare o înlătura apoi cu totul. Se târa asemenea unui munte lat, înalt și mișcător prin camera goală, văruită în culori sinilii. Afară, în fața ușii, stătea la aer mobila: patul din lemn maroniu, saltelele din paie, o masă bine rindeluită, două bănci lungi și înguste, de fapt, niște scânduri orizontale bătute în cuie pe câte alte două, verticale. De îndată ce primele umbre ale serii se atingeau de ferestre, Debora aprindea lumânările din sfeșnicele de alpaca, își împreuna mâinile în față și începea să se roage. Bărbatul ei venea acasă îmbrăcat în negru mătăsos, podeaua lucea în fața lui galbenă ca soarele topit, chipul îi strălucea mai alb decât de obicei, barba era mai neagră decât în zilele săptămânii. Se așeza, cânta un cântecel, apoi părinți și copii sorbeau supa fierbinte, zâmbeau cu fața în farfurie, fără să scoată vreun cuvânt. În cameră se făcea cald. Căldura ieșea din oale, castroane și trupuri. Lumânările ieftine din sfeșnicele de alpaca nu rezistau și începeau să se îndoaie. Picături de stearină se scurgeau pe fața de masă cărămizie cu carouri albastre, întărindu-se numaidecât. Deschideau fereastra, lumânările parcă prindeau curaj și ardeau în pace până se terminau. Copiii se culcau pe sacii de paie din preajma sobei, părinții mai zăboveau urmărind cu priviri solemne și îngrijorate ultimele flăcări mici și albastre ce se înălțau zimțate din golurile sfeșnicelor, retrăgându-se apoi încet. Limbi de foc jucând tremurat. Stearina se umfla,

dâre subțiri și albastre de fum se ridicau dinspre resturile arse ale fitilului către tavan.

— Ah! ofta femeia.

— Nu ofta! o dojenea Mendel Singer.

Tăceau.

— Să mergem la culcare, Debora! poruncea el.

Și începeau să murmure o rugăciune de seară.

Așa începea sabatul la sfârșitul fiecărei săptămâni, cu tăcere, lumânări și cântări. Douăzeci și patru de ore mai târziu, se cufunda în noaptea din fața coloanei cenușii a zilelor săptămânii, o sarabandă a ostenelilor. Într-o zi fierbinte din toiul verii, la cel de-al patrulea ceas al după-amiezii, Debora născu. Primele ei țipete se izbiră de cântecul celor doisprezece învățăcei. Plecară cu toții acasă. Începea o vacanță de șapte zile. Mendel avea acum încă un copil, al patrulea, un băiat. Opt zile mai târziu a fost tăiat împrejur și i s-a dat numele de Menuhim.

Menuhim nu avea leagăn. Se balansa în mijlocul camerei într-un coș împletit din nuiele de salcie, prins cu patru frânghii de un cârlig bătut în tavan, asemenea unui candelabru. Mendel Singer atingea din când în când ușor, nu fără dragoste, coșul atârnat, care numaidecât începea să se legene. Uneori mișcarea aceasta îl liniștea pe sugar. Alteori însă nimic nu-i potolea pofta de a scânci și țipa. Glasul lui cârâia printre glasurile celor doisprezece învățăcei, sunete profane, dizgrațioase printre sfintele versete ale Bibliei. Debora se urca pe un scăunel și îl lua pe sugar afară. Albi, grei și imenși, sânii i se revărsau din bluza descheiată, atrăgând cu toată forța privirile băieților. Parcă pe toți cei de față îi alăpta Debora. Propriii ei copii mai mari se adunau în juru-i, geloși și pofticioși. Se lăsa liniște. Se auzea plescăitul sugarului.

Zilele deveneau săptămâni, săptămânile se adunau în luni, douăsprezece luni făceau un an. Menuhim continua să bea laptele mamei sale, un lapte subțire și străveziu. Nu putea să-l înțarce. În a treisprezecea lună a vieții sale începu să se schimonosească și să geamă ca un animal, să respire sufocându-se și să icnească într-un fel încă necunoscut. Țeasta mare îi atârna de gâtul subțire, grea ca un bostan. Fruntea lată se încrețea încolo și-ncoace ca un pergament mototolit. Picioarele-i erau strâmbe și fără viață ca două arcuri de lemn. Mânuțele uscate se zbăteau și tresăreau. Gura-i bâiguia sunete de tot râsul. La fiece criză, era luat din leagăn și scuturat zdravăn de tot până ce fața începea să i se învinețească și aproape că nu mai putea respira. Apoi, treptat, își revenea. I se punea ceai fierbinte în mai mulți săculeți pe pieptul costeliv și i se înfășură gâtul subțire în frunze de podbal.

— Nu-i nimic, spunea tatăl său, e din cauza creșterii!

— Băieții seamănă cu frații mamei. La frate-meu, cinci ani a ținut! zicea mama.

— O să-i treacă! adăugau ceilalți.

Până când, într-o bună zi, în oraș izbucni vărsatul de vânt, autoritățile prescriseră vaccinări și medicii pătrunseră în casele evreilor. Unii se ascunseră. El, însă, Mendel Singer cel drept, nu fugea de nici o pedeapsă a lui Dumnezeu. Aștepta, împăcat, și vaccinarea.

Era într-o dimineață cu soare fierbinte, când comisia trecu pe ulița lui Mendel. Ultima în șirul caselor evreiești era casa lui Mendel. Însoțit de un polițist cu un catastif mare sub braț, venea doctorul Soltisiuk, cu mustața lui blondă fremătând în mijlocul feței întunecate, cu un pince-nez cu rame aurite pe nasul înroșit, călcând cu pași mari, în gamașe galbene de piele scârțâitoare, și, din pricina arșiței,

purtându-şi haina lejer peste rubaşca albastră, încât părea că mai are o pereche de braţe, gata şi ele să vaccineze: aşa apăru doctorul Soltisiuk pe uliţa evreiască. Îl întâmpinară tânguirile femeilor şi bocetul copiilor care nu reuşiseră să se ascundă. Poliţistul scotea femei şi copii din pivniţe adânci şi poduri înalte, din cămăruţe înguste şi coşuri mari de pai. Soarele revărsa o căldură de cuptor, doctorul asuda. Avea de vaccinat nu mai puţin de o sută şaptezeci şi şase de evrei. În sinea lui, mulţumea lui Dumnezeu pentru fiecare dintre cei fugiţi ori de negăsit. Când ajunse la cea de-a patra dintre căsuţele văruite în culori sinilii, îi făcu poliţistului un semn să nu se mai ostenească prea mult căutând. Pe măsură ce doctorul înainta, ţipetele se înteţeau tot mai mult. Îi veneau în întâmpinarea paşilor. Bocetul celor care încă se mai temeau se unea cu blestemul celor deja vaccinaţi. Obosit şi cu totul descumpănit, când ajunse în odaia lui Mendel, se aşeză oftând din greu pe laviţă şi ceru un pahar cu apă. Privirea îi căzu pe micuţul Menuhim. Ridică schilodul în braţe spunând:

— Va fi un epileptic.

Inima tatălui se umplu de teamă.

— Toţi copiii au crampe, se împotrivi mama.

— Nu despre asta e vorba, hotărî doctorul. Poate îl voi face bine. În ochii lui este viaţă.

Vru să ia copilul numaidecât cu el la spital. Debora era gata să încuviinţeze.

— Îl vor vindeca fără să plătim, spuse ea.

Mendel răspunse:

— Linişteşte-te, Debora! Nici un doctor nu-l poate însănătoşi dacă nu vrea Dumnezeu. Să crească printre copiii ruşi? Să nu audă nici un cuvânt sfânt? Să mănânce lapte, carne şi pui prăjiţi în unt, aşa cum se dă la spital? Suntem

săraci, dar sufletul lui Menuhim nu-l vând doar pentru că vindecarea lui nu ne-ar costa nimic. Nu te faci sănătos în spitale străine.

Cu un gest eroic, Mendel îşi întinse braţul alb şi uscat pentru vaccin. Dar pe Menuhim nu-l dădu. Hotărî să cheme prin rugă fierbinte ajutorul lui Dumnezeu pentru mezinul său şi să postească de două ori pe săptămână, lunea şi joia. Debora îşi puse în gând să meargă la cimitir şi acolo să implore osemintele strămoşilor să-i pună o vorbă bună pe lângă Cel Atotputernic. Aşa urma să se facă bine Menuhim şi să nu ajungă epileptic.

Şi totuşi, din ziua vaccinului, deasupra casei lui Mendel Singer groaza plutea ca un monstru şi îngrijorarea le răzbătea inima asemenea unui vânt necontenit, fierbinte şi pătrunzător. Debora putea să suspine şi bărbatul ei n-o mai dojenea. Mai mult decât îi era obiceiul, atunci când se ruga, îşi ţinea faţa îngropată în palme, ca şi cum şi-ar fi zămislit nopţi doar ale ei, în care să-şi ascundă spaima, şi totodată întunecimi pentru a-şi afla în ele îndurarea. Căci ea credea, cum era scris, că lumina lui Dumnezeu străluceşte în întuneric şi bunătatea sa luminează în beznă. Crizele lui Menuhim nu încetară. Copiii mai mari creşteau şi creşteau, în urechile mamei sănătatea lor lărmuia răutăcios, potrivnică lui Menuhim cel bolnav. Era ca şi cum copiii cei sănătoşi îşi trăgeau puterea de la cel atins de boală, iar Debora prinsese ură pe strigătele lor, pe obrajii cei roşii, pe mădularele drepte. Mergea la cimitir pe ploaie şi pe soare. Se izbea cu capul de lespezile de gresie acoperite cu muşchi ce creştea din osemintele părinţilor. Îi chema pe cei morţi, închipuindu-şi că le aude răspunsurile mute, mângâietoare. În drum spre casă, tremura de speranţa că-şi va regăsi fiul sănătos. Nu-şi mai vedea de bucătărie, mâncarea

dădea în foc, oalele de lut se spărgeau, tigăile rugineau, paharele cu sclipiri verzui se crăpau cu zgomot puternic, cilindrul lămpii cu gaz se îneca în funingine, fitilul abia mai ardea aproape de capăt, mizeria multor tălpi şi săptămâni acoperea podelele, untura din oală începuse să se topească, nasturii cădeau de la cămăşile copiilor cu zgomot sec, ca frunzele înainte de venirea iernii.

Într-o bună zi, cu o săptămână înaintea sfintelor sărbători (după vară au urmat ploi şi ploile dădeau să se transforme în ninsori), Debora luă coşul în care îşi ţinea fiul, îl acoperi cu câteva pături de lână, îl puse în căruţa cărăuşului Sameşkin şi plecă spre Kluczýsk, unde locuia rabinul. Scândura pe care stăteau se balansa deasupra paielor, alunecând la fiecare mişcare a căruţei. Era plină de viaţă şi gata să înceapă a sălta; doar cu greutatea propriului ei trup reuşea Debora s-o ţină fixă. Drumul îngust şi şerpuit era acoperit cu un mâl argintiu-cenuşiu în care se afundau cizmele înalte ale trecătorilor şi pe jumătate şi roţile căruţei. Ploaia învăluia câmpurile, risipea fumul deasupra colibelor răzleţe, măcina cu o răbdare subtilă şi nesfârşită tot ce întâlnea în cale, piatra de calcar crescând ici şi colo asemenea unui dinte alb din pământul negru, trunchiurile tăiate la marginea drumurilor, scândurile înmiresmate puse unele peste altele în faţa intrării curţii cu joagăre, chiar şi basmaua Deborei şi păturile de lână sub care zăcea Menuhim. Nici cea mai mică picătură nu trebuia să-l atingă. Debora socoti că mai avea de mers încă patru ore; dacă ploaia nu înceta, trebuia să oprească la han şi să usuce păturile, să bea un ceai şi să mănânce covrigii cu mac pe care îi luase cu ea, şi ei deja muiaţi. Putea să o coste cinci copeici, cinci copeici pe care e bine să le foloseşti chibzuit. Dumnezeu era înţelegător; ploaia încetase. În spatele unor

frânturi de nori grăbiți apăru albicios un soare palid, nu mai mult de un ceas; se cufundă apoi definitiv în alt întuneric, și mai adânc.

Când Debora ajunse, în Kluczýsk era noapte neagră. Mulți oameni descumpăniți sosiseră mai înainte acolo pentru a-l vedea pe rabin. Kluczýsk avea câteva mii de case joase, acoperite cu paie și șindrilă, o piață întinsă pe kilometri întregi asemenea unui lac secat, împrejmuită de clădiri. Căruțele trase acolo te trimiteau cu gândul la epave scufundate; de altfel, minuscule și fără sens cum erau, se pierdeau în lărgimea cercului dimprejur. Caii deshămați nechezau lângă căruțe și izbeau noroiul vâscos cu copitele lor obosite. Legănându-și felinarul galben, câte un bărbat mai rătăcea prin noaptea rotundă, vrând să-și aducă cine știe ce pătură uitată și vreun vas zăngănitor cu ceva de mâncare. De jur împrejur, în miile de căsuțe, erau găzduiți cei veniți aici. Dormeau pe priciuri, lângă paturile localnicilor, betegii, gheboșii, paraliticii, nebunii, cretinii, cei bolnavi de inimă, diabeticii, cei purtând cancer în mădulare, cei cu ochii infectați cu trahom, femei cu pântecele sec, mame cu copii deformați, bărbați amenințați cu închisoarea ori milităria, dezertori care se rugau să le reușească fuga, cei cărora medicii nu putuseră să le fie de ajutor, prigoniții de lume, dintre cei rău tratați de justiția pământeană, oameni cu inima apăsată, oameni suferind de dor, înfometați și sătui, escroci și oameni cinstiți, toți, toți, toți...

Debora trase la rudele din Kluczýsk ale bărbatului ei. Nu dormi. Toată noaptea stătu ghemuită lângă coșul lui Menuhim, pus în colț, lângă plită; întunecată era camera, întunecată era și inima ei. Nu mai cuteza să-l cheme pe Dumnezeu, i se părea prea sus, prea mare, prea departe, nesfârșit în spatele nesfârșitelor ceruri, o scară din milioane

de rugăciuni ar fi trebuit să aibă ca să atingă măcar puţin din poala lui Dumnezeu. Îşi căuta ocrotitori printre cei morţi, invocă părinţii, pe bunicul lui Menuhim, al cărui nume îl purta micuţul acum, apoi patriarhii evreilor, Avraam, Isaac şi Iacov, osemintele lui Moise şi, la sfârşit, le chemă în ajutor pe străbune. Oriunde i-ar fi putut pune cineva o vorbă bună, într-acolo îşi îndrepta un suspin. Bătu la sute de morminte, la sute de porţi ale paradisului. De teamă că a doua zi n-ar putea ajunge la rabin, pentru că prea mulţi râvneau să-l vadă, se rugă mai întâi pentru norocul de-a putea răzbi la timp în faţă, ca şi cum vindecarea fiului ei n-ar mai fi fost apoi decât un joc de copii. În sfârşit, prin crăpăturile obloanelor negre de la fereastră, văzu câteva dungi palide de lumină anunţând ivirea zorilor. Se ridică în grabă. Aprinse vreascurile uscate din vatră, căută şi găsi o oală, luă samovarul de pe masă, aruncă înăuntru vreascurile arzând, mai presără puţin cărbune, apucă vasul de amândouă toartele, se ghemui şi începu să sufle, încât scânteile săreau cât colo, împrejmuindu-i faţa cu trosnetul lor. Era ca şi cum ar fi acţionat după un rit de taină. Curând apa începu să fiarbă, curând ceaiul fu gata, familia se ridică din aşternuturi, se aşezară în dreptul castroanelor de pământ şi începură să bea. Atunci Debora îşi luă fiul din coş. Scâncea. Îl sărută repede şi de multe ori, cu o gingăşie turbată; buzele ei umede se lipeau cu zgomot de faţa cenuşie, de mânuţele uscate, de coapsele strâmbe, de burta umflată a micuţului – era ca şi cum şi-ar fi bătut copilul cu gura ei iubitoare de mamă. Apoi îl înfăşă, trecu o sfoară de jur împrejurul boccelei şi îşi atârnă fiul de gât ca să aibă mâinile libere. Voia să-şi poată face loc în înghesuiala din faţa uşii rabinului.

Cu un ţipăt ascuţit, se năpusti în mulţimea celor ce aşteptau, plină de cruzime izbi cu pumnii, înlăturându-i

pe cei slabi, și nimeni nu putu s-o oprească. Oricine dintre cei izbiți și măturați de mâna ei se întorcea spre ea ca s-o certe era orbit de durerea tăioasă de pe fața ei, de pe gura roșie cu buzele deschise, din care părea că se scurge o suflare pârjolitoare, de strălucirea cristalină a lacrimilor mari ce i se prelingeau pe față, de obrajii cuprinși de flăcări roșiatice, de arterele vinete și îngroșate ale gâtului încordat în care se adunau țipetele înainte de a se descătușa. Debora se avântă ca o făclie. Cu un singur strigăt ascuțit, în spatele căruia se prăbuși liniștea groaznică a unei întregi lumi moarte, Debora se aruncă în fața ușii rabinului, unde, în sfârșit, reușise să ajungă, și mâna dreaptă, întinsă, îi înțepeni pe clanță. Cu stânga bătu în lemnul cafeniu. Menuhim se târa pe jos, în fața ei.

Cineva deschise ușa. Rabinul, aflat la fereastră, îi întoarse spatele, o linie subțire și neagră. Deodată se răsuci. Ea rămase în fața pragului; își oferea fiul, ținându-l cu amândouă mâinile, așa cum se aduce o jertfă. Surprinse o urmă pe chipul palid al bărbatului, un chip ce părea să se confunde cu barba albă. Își propusese să privească în ochii sfântului pentru a se convinge că în ei trăiește într-adevăr bunătatea cea plină de putere. Dar cum stătea ea așa, privirile-i erau scăldate de o mare de lacrimi, iar pe bărbat îl vedea în spatele unei pânze albe de apă și sare. El ridică mâna, ei i se păru a distinge două degete stafidite, instrumente ale binecuvântării. Însă auzi vocea rabinului foarte aproape, deși el doar șoptea:

— Menuhim, fiul lui Mendel, va fi sănătos. Ca el nu vor fi mulți în Israel. Durerea îl va face înțelept, urâțenia bun, amărăciunea blând și boala puternic. Ochii săi vor cuprinde mari întinderi și adâncimi, urechile vor fi treze și pline de ecouri. Gura sa va tăcea, dar când buzele i se

vor deschide, ele vor vesti de bine. Nu-ţi fie teamă şi mergi acasă!

— Când, când, când va fi sănătos? şopti Debora.

— Vor trece ani lungi până atunci, spuse rabinul, dar mai mult nu mă întreba, nu am timp şi nici nu ştiu altceva. Nu-ţi părăsi fiul, chiar dacă-ţi este grea povară, nu-l îndepărta de la tine, e trup din trupul tău, ca şi un copil sănătos. Şi acum, du-te!

Afară îi făcură loc să treacă. Obrajii îi erau palizi, ochii uscaţi, buzele întredeschise, respirând parcă doar speranţă. Cu inima împăcată, se întoarse acasă.

II

Când se întoarse acasă, Debora îşi găsi bărbatul lângă plită. Fără chef, acesta îşi făcea de lucru cu focul din vatră, cu oala, cu lingurile de lemn. Firea lui dreaptă se îndrepta spre lucrurile simple, pământeşti, neîngăduind minuni în lumea vizibilă. Credinţa nevesti-sii în rabin îl făcea să surâdă. Evlavia lui simplă nu avea trebuinţă de nici o forţă mijlocitoare între Dumnezeu şi oameni.

— Menuhim va fi sănătos, dar până atunci va trece multă vreme!

Cu aceste cuvinte intră Debora în casă.

— Va trece multă vreme! repetă Mendel ca un ecou plin de răutate.

Oftând, Debora atârnă din nou coşul de tavan. Cei trei copii mai mari se întoarseră de la joacă. Se repeziră spre coşul căruia îi simţiseră lipsa câteva zile bune şi îi făcură vânt. Mendel Singer îi prinse cu amândouă mâinile pe cei

doi băieți, Ionas și Șmarie. Miriam, fiica lor, alergă spre mamă. Mendel își trase băieții de urechi. Ei se puseră pe urlat. Își scoase cureaua pantalonilor și începu să o vânture prin aer. Ca și cum aceasta ar fi făcut parte din trupul său, ca și cum ar fi fost o prelungire firească a mâinii sale, Mendel Singer simțea pocnetul fiecărei izbituri ce atingea spinarea fiilor săi. O larmă neobișnuită i se iscă în cap. Țipetele de avertizare ale nevestei lui se amestecau cu propriul zgomot, se pierdeau într-acesta, lipsite de rost. Era ca și cum s-ar fi vărsat câteva pahare cu apă într-o mare învolburată. Nu mai știa unde se află. Izbea și pocnea încolo și-ncoace, în pereți, în masă, în bănci, neștiind care dintre lovituri îl bucurau mai mult, cele date pe-alături ori cele ce nimeriseră în plin. În sfârșit, ceasul de perete anunță ora trei, ora la care elevii se adunau din nou după-amiază. Flămând – căci nu mâncase nimic –, gătuit încă de zbucium, Mendel începu să citească din Biblie, cuvânt după cuvânt, verset după verset. Corul vocilor cristaline de copii repeta cuvânt după cuvânt, verset după verset; era ca și cum Biblia ar fi răsunat din mai multe clopote. Tot ca niște clopote se legănau și trunchiurile învățăceilor în față și în spate, în vreme ce deasupra capetelor coșul lui Menuhim se clătina aproape în același ritm. Astăzi participau la lecții și fiii lui Mendel. Mânia tatălui se risipi, își pierdu din putere, se stinse, pentru că aceștia, în recitarea lor melodioasă, le-o luau celorlalți înainte. Pentru a-i pune la încercare, ieși din odaie. Corul copiilor se auzi mai departe, condus de vocile fiilor săi. Putea să aibă încredere în ei.

Ionas, cel mare, era puternic ca un urs, Șmarie, cel mic, era șiret ca o vulpe. Tropăind din picioare, Ionas umbla de colo-colo, cu bărbia în piept, cu mâinile atârnate, cu obrajii rotunzi, tot timpul flămând, cu părul creț ieșindu-i

obraznic de sub căciulă. Blând şi aproape nebăgat în seamă, cu profil ascuţit, ochi luminoşi, întotdeauna treji, cu braţe subţiri şi mâinile înfundate în buzunare, îl urma fratele său, Şmarie. Între ei nu se isca niciodată ceartă, prea departe erau unul de celălalt, iar imperiile şi proprietăţile – despărţite. Încheiaseră doar o alianţă. Din cutii de tablă ori de chibrituri, din cioburi, coame şi nuiele, Şmarie meşterea lucruri minunate. Cu suflul său puternic, Ionas ar fi putut să le răstoarne şi să le distrugă. Însă el admira priceperea gingaşă a fratelui său. Pe chipul curios şi vesel, ochii mici şi negri îi sclipeau asemeni unor scântei.

La câteva zile după întoarcere, Debora socoti că venise vremea să desprindă coşul lui Menuhim din tavan. Nu fără solemnitate, ea îl dădu pe mezin copiilor mai mari.

— Veţi merge cu el la plimbare! spuse Debora.

— Dacă oboseşte, să-l luaţi în braţe. Doamne fereşte să mi-l scăpaţi pe jos! Omul cel sfânt mi-a spus că va fi sănătos. Să nu-l chinuiţi!

De acum, viaţa copiilor deveni un calvar.

Îl târau pe Menuhim prin oraş ca pe o năpastă, îl lăsau să se culce pe jos, îi dădeau drumul să cadă. Îndurau cu greu batjocura copiilor de aceeaşi vârstă care se luau după ei atunci când îl scoteau pe Menuhim la plimbare. Mezinul trebuia sprijinit şi dintr-o parte şi din cealaltă. El nu păşea ca un om. Se împleticea pe picioare, ca şi cum ele ar fi fost două anvelope străpunse, rămânea în loc, cădea ca secerat. În cele din urmă, Ionas şi Şmarie îl lăsau să zacă pe jos. Îl puneau într-un colţ, învelit într-un sac. Acolo îşi făcea jucării din murdărie de câine, balegă de cal ori pietriş. Mânca orice. Zgâria varul de pe pereţi şi îşi umplea gura cu el, apoi tuşea şi faţa i se înveneţea. Zăcea într-un ungher, el însuşi un gunoi. Uneori începea să plângă. Băieţii o trimiteau

pe Miriam să-l potolească. Gingaşă şi cochetă, ea se apropia de fratele cel caraghios, săltând pe picioruşele-i subţiri şi purtând în inimă un dezgust hidos şi născător de ură. Tandreţea cu care îi mângâia faţa boţită şi cenuşie avea ceva ucigaş. Se uita cu grijă de jur-împrejur, în stânga şi în dreapta, apoi îşi ciupea fratele de coapsă. El începea să urle, vecinii se uitau de la ferestre. Ea îşi schimonosea faţa, vrând parcă să plângă. Tuturor li se făcea milă şi începeau s-o întrebe câte în lună şi-n stele.

Într-o zi de vară, pe ploaie, copiii l-au târât pe Menuhim din casă, vârându-l apoi într-un hârdău în care se adunase vreme de jumătate de an apă de ploaie, o apă plină de viermi, resturi de poame şi coji de pâine mucegăită. Ţinându-l de picioarele strâmbe, îl băgară cu capul cel mare şi vânăt de mai bine de zece ori în apă. Apoi, cu inimile zvâcnind şi obrajii îmbujoraţi, îl scoaseră afară, aşteptând cu bucurie şi spaimă să ţină în mâini un trup fără viaţă. Dar Menuhim trăia. Horcăia, scuipa apa, viermii, pâinea mucegăită, resturile de poame şi continua să trăiască. Nu i se întâmplase nimic. Tăcuţi şi înfricoşaţi, copiii îl duseră înapoi acasă. O mare teamă de degetul mic al lui Dumnezeu, care tocmai le făcuse un semn abia văzut, îi cuprinse pe cei doi băieţi şi pe fată. Toată ziua nu vorbiră între ei. Limbile le erau ca legate de cerul gurii, buzele se deschideau ca să rostească un cuvânt, dar în gâtlej nu se năştea nici un sunet. Ploaia încetă, apăru soarele, pârâiaşele curgeau vesele la marginea drumurilor. Ar fi fost momentul potrivit să dea drumul vaporaşelor de hârtie şi să privească plutirea lor spre canal. Dar nu se întâmplă nimic. Copiii se strecurară înapoi în casă ca nişte câini. Toată după-amiaza aşteptară ca Menuhim să moară. Menuhim nu muri.

Menuhim nu muri, rămase în viață – un schilod robust. De acum, pântecele Deborei era sec și nu mai putea zămisli vreodată. Menuhim era ultimul fruct, degenerat, al trupului ei, ca și cum pântecele ei ar fi refuzat să mai nască încă și mai multă nefericire. Își îmbrățișa bărbatul în clipe repezi, scurte ca niște fulgere, fulgere uscate în zările îndepărtate ale verii. Lungi, pline de spaimă și fără somn erau nopțile Deborei. Un perete de sticlă rece o despărțea de bărbatul ei. Sânii i se ofileau, trupul se umfla tot mai mult, vrând parcă să-i batjocorească neputința de a mai naște, coapsele i se îngreuiară, iar picioarele îi erau ca de plumb.

În dimineața unei zile de vară, se trezi înaintea lui Mendel. O trezise ciripitul unei vrăbii la pervazul ferestrei. Fluieratul acela îi stăruia în auz, amintindu-i scene de vis, clipe de fericire, asemeni glasului unei raze de soare. Revărsarea caldă a zorilor pătrundea prin porii și crăpăturile obloanelor de lemn ale ferestrelor și, deși conturul mobilelor se mai pierdea încă în umbra nopții, privirea Deborei era deja limpede, gândul îi era oțelit, inima de gheață. Aruncă o privire spre bărbatul dormind și descoperi în barba-i neagră primele fire albe. El își dregea vocea în somn. Sforăia. Ea ajunse dintr-o săritură în fața oglinzii oarbe, își trecu vârfurile degetelor reci peste cărarea dezgolită, trase șuviță după șuviță deasupra frunții, căutând fire albe. I se păru că n-a găsit decât unul singur, pe care, apucându-l cu două degete strânse ca un clește nemilos, îl rupse. Apoi își descheie cămașa în fața oglinzii. Își văzu sânii căzuți, îi ridică, îi lăsă să cadă, își trecu mâna peste trupul sec și totuși revărsat, își văzu pe coapse plasa arterelor vineții și hotărî să se întoarcă în pat. Se întoarse și privirea i se izbi îngrozită de ochiul deschis al bărbatului ei.

— La ce te uiți? strigă ea.

El nu răspunse. Era ca şi cum ochiul deschis n-ar fi fost al lui, căci el continua să doarmă. Fără voia lui se deschisese. Curiozitatea era numai a lui. Albul ochiului părea mai alb decât de obicei. Pupila era minusculă. Ochiul îi aminti Deborei de un lac îngheţat, cu un punct negru înăuntru. Greu de crezut să fi stat deschis mai mult de un minut, însă Deborei minutul i se păru un deceniu. Ochiul lui Mendel se închise din nou. Bărbatul continua să respire liniştit, fără îndoială dormea. Triluri îndepărtate, venind de la milioane de ciocârlii, se înălţau afară, deasupra casei, sub ceruri. Arşiţa noii zile începea să pătrundă în odaia ce încă mai păstra ceva din întunecimea dimineţii. În curând, ceasul urma să bată de şase ori, ora la care Mendel Singer obişnuia să se scoale. Debora nu se mişcă. Cu spatele la oglindă, rămase ţintuită locului acolo unde se aflase când se întorsese din nou spre pat. Niciodată nu stătuse aşa, în picioare, să asculte, fără scop, fără trebuinţă, fără curiozitate, fără plăcere. Nu aştepta absolut nimic. I se părea însă că ar trebui să aştepte ceva cu totul deosebit. Toate simţurile îi erau treze ca niciodată, şi încă vreo câteva alte simţuri, necunoscute, se treziseră spre a veni în ajutor celorlalte. Vedea, auzea, simţea înmiit. Şi nu se întâmpla nimic. Atâta doar, o dimineaţă de vară începea, doar ciocârliile umpleau cu trilurile lor depărtarea de neatins, doar razele soarelui se îmbulzeau cu elan fierbinte prin crăpăturile obloanelor, iar umbrele late din marginea feluritelor obiecte de mobilă se îngustau mai mult şi mai mult, ceasul îşi continua ticăitul, pregătindu-se să bată de şase ori, şi bărbatul respira. Copiii dormeau liniştiţi în colţ, lângă vatră. Debora îi putea vedea, însă departe, parcă într-o altă încăpere. Nu se întâmpla absolut nimic. Şi totuşi, părea că ceva nesfârşit stă să se petreacă. Ceasul începu să bată izbăvitor. Mendel Singer

se trezi, se aşeză în capul oaselor şi îşi ţintui femeia cu priviri uimite.

— De ce nu eşti în pat? întrebă el, frecându-se la ochi.

Tuşi şi scuipă. Nimic din vorbele şi din purtarea lui nu trăda faptul că ochiul stâng îi fusese deschis, privind cu de la sine putere. Poate că mai mult nu ştia nici el, poate că Debora se înşelase.

Începând din acea zi, Mendel şi femeia lui nu mai aflară plăcere unul la celălalt. Mergeau la culcare ca doi oameni de acelaşi sex, dormeau toată noaptea, se trezeau dimineaţa. Se ruşinau unul de altul şi tăceau ca în primele zile ale căsniciei lor. La începutul plăcerii era sfială, iar la sfârşitul plăcerii tot sfială era.

Apoi au trecut şi de ea. Puteau să vorbească din nou, nu-şi mai ocoleau nici privirile, chipurile şi trupurile le îmbătrâneau ca nişte chipuri şi trupuri de gemeni. Vara era inertă, cu respiraţie grea şi săracă în ploi. Uşa şi ferestrele stăteau deschise. Copiii erau rareori acasă. Afară creşteau mai repede, grăbiţi de soare.

Chiar şi Menuhim creştea. Ce-i drept, picioarele lui rămaseră strâmbe, dar fără îndoială că se lungiseră. Şi trunchiul i se lungise. Deodată, într-o dimineaţă, scoase un ţipăt ascuţit, încă neauzit până atunci. Apoi amuţi. După un răstimp, spuse limpede şi tare cât să se audă:

— Mama.

Debora se repezi la el, şi din ochii ei, multă vreme secătuiţi, începură să curgă lacrimi, fierbinţi, grele, mari, sărate, îndurerate şi dulci.

— Spune: mama!

— Mama, repetă copilul.

De zece ori repetă cuvântul acesta Debora îl repetă de o sută de ori. Rugăminţile ei nu fuseseră zadarnice. Menuhim

vorbea. Iar acest singur cuvânt al monstrului era sublim ca o revelație, răsunător ca un tunet, cald precum iubirea, îngăduitor precum cerul, imens precum pământul, rodnic ca un ogor, dulce ca un fruct încărcat de seve. Era mai mult decât sănătatea copiilor sănătoși. Asta însemna că Menuhim avea să se facă puternic și mare, blând și înțelept, așa cum spuseseră cuvintele binecuvântării.

Și totuși: alte sunete deslușite gâtlejul lui Menuhim nu mai iscă. Multă vreme, acest singur cuvânt articulat, după o tăcere atât de cumplită, însemnă mâncare și băutură, somn și iubire, plăcere și suferință, cer și pământ. Deși spunea totdeauna numai acest cuvânt, el îi apărea mamei sale Debora convingător ca un preot și expresiv ca un poet. Ea înțelegea fiece cuvânt ascuns într-acela singur.

Își neglija copiii mai mari. Îi lăsă în voia sorții. Ea nu avea decât un fiu, un singur fiu: Menuhim.

III

Poate pentru a se împlini, binecuvântările au nevoie de mai mult timp decât blestemele. Trecuseră zece ani de când Menuhim rostise primul și singurul său cuvânt. Altul nu putea încă rosti.

Uneori, când Debora era singură în casă cu fiul ei bolnav, trăgea zăvorul, se așeza pe jos, lângă Menuhim, și-l privea pe copil drept în ochi. Își amintea de ziua îngrozitoare de vară în care contesa trăsese în fața bisericii. Debora vede portalul deschis al bisericii. O strălucire aurie, născută din mii de lumânări, din tablouri multicolore scăldate în lumină, din trei preoți în odăjdii, aflați departe, în spatele altarului,

cu bărbi negre şi mâini albe, suspendate în aer, răzbate în piaţa prăfoasă, albită de razele soarelui. Debora este în luna a treia, Menuhim i se mişcă în pântece, iar pe micuţa şi firava Miriam o ţine strâns de mână. Dintr-odată se iscară ţipete. Ele acoperă cântecul celor ce se roagă în biserică. Se aude pocnind tropotul cailor, un nor de praf se înalţă, trăsura vopsită în albastru-închis a contesei se opreşte în faţa bisericii. Copiii ţăranilor strigă de bucurie. Cerşetorii şi cerşetoarele de pe trepte se îndreaptă şchiopătând spre caleaşcă pentru a săruta mâinile contesei. Deodată, Miriam se desprinde. A dispărut cât ai clipi. Debora tremură; o ia cu frig în toiul arşiţei. Unde-i Miriam? îl întreabă pe fiecare dintre copiii ţăranilor. Contesa a coborât. Debora se apropie cât mai mult de caleaşca. Vizitiul cu nasturii argintii la livreaua bleumarin stă atât de sus, încât poate să vadă totul.

— Aţi văzut-o alergând pe copila brună? întreabă Debora cu gâtul întins, orbită de strălucirea soarelui şi a purtătorului de livrea.

Vizitiul arată cu stânga-i îmbrăcată într-o mănuşă albă înspre biserică. Acolo a intrat Miriam.

Debora stă o clipă să chibzuiască, apoi se repede spre biserică, înlăuntrul strălucirii de aur, în toiul cântării, în vâltoarea acordurilor de orgă. La intrare stă Miriam. Debora pune mâna pe copil, îl târăşte după ea în piaţă, coboară în goană treptele fierbinţi, albite de arşiţă, fuge ca de un pârjol. Vrea să-şi bată copilul, însă îi este teamă.

Aleargă într-o uliţă trăgând copilul după ea. Acum s-a mai liniştit.

— Să nu-i spui nimic lui taică-tău, zice ea gâfâind. Miriam, tu auzi ce-ţi spun?

Din ziua aceea Debora ştie că o năpastă este pe aproape. O năpastă poartă în pântece. Ştie asta şi tace. Trage iarăşi zăvorul; cineva bate la uşă – e Mendel.

Barba lui a încărunțit de timpuriu. De timpuriu s-au veștejit și chipul, trupul și mâinile Deborei. Puternic și greoi ca un urs era Ionas, cel mai mare dintre fii, șiret și iute ca o vulpe Șmarie, cel mai mic dintre ei, cochetă și nechibzuită ca o gazelă sora lor Miriam. Zburând pe uliți să ducă vești încolo și-ncoace, subțire și mlădioasă, o umbră sclipitoare, o față brună, o gură mare și roșie, un șal galben-auriu, strâns sub bărbie într-un nod de care atârnau cele două capete prinse într-o continuă legănare, și cei doi ochi bătrâni în mijlocul tinereții brune a chipului – așa se înfățișă ea privirilor ofițerilor din garnizoană, păstrându-li-se în mintea lipsită de griji și dornică de plăceri. Când și când, vreunul din ei căuta insistent să-i intre în grații. Nu înregistra nimic din tot ce venea dinspre urmăritorii ei în afară de ceea ce aceștia puteau trimite numaidecât prin porțile din afară ale simțurilor: zornăit și zăngănit de pinteni și arme, o adiere de pomadă și săpun de ras, un licăr viu de nasturi aurii, găitane argintii și centuri de iuft, roșii ca sângele. Era puțin, era destul. Chiar în spatele porților din afară ale propriilor simțuri, în Miriam stătea la pândă curiozitatea, sora tinereții, vestitoarea plăcerilor. Fata fugea de urmăritorii ei stăpânită de o fierbinte și dulce spaimă. Doar ca să guste până la capăt plăcerea aţâţătoare și dureroasă a spaimei, alerga pe mai multe ulițe, adăugând fugii ei mai multe minute. Gonea pe căi ocolite. Doar ca să poată fugi din nou, Miriam pleca de acasă mai des decât trebuia. La fiecare colț de stradă se oprea și privea înapoi, momindu-i pe vânători. Acestea erau pentru Miriam singurele plăceri. Chiar dacă s-ar fi găsit cineva s-o înțeleagă, gura ei ar fi rămas ferecată. Căci plăcerile sunt mai mari câtă vreme rămân secrete.

Miriam încă nu știa în ce relație avea să intre cu lumea străină și terifiantă a soldaților și ce crude erau destinele

ce începuseră să se şi urzească deasupra capetelor lui Mendel Singer, ale femeii şi copiilor săi. Căci Ionas şi Şmarie ajunseseră deja la vârsta la care, după lege, urmau să devină soldaţi, iar după tradiţia părinţilor trebuiau să scape de această servitute. Altor tineri, un Dumnezeu milostiv şi prevăzător le dăduse un beteşug al trupului, care nu-i stingherea prea tare şi-i ferea de rele. Unii erau chiori, alţii şchiopătau, unii aveau hernie inghinală, altora le zvâcneau fără motiv mâinile şi picioarele, câţiva aveau plămânii slabi, alţii inima, unii auzeau prost, alţii se bâlbâiau şi mai erau şi dintre aceia care pur şi simplu sufereau de o slăbiciune a întregului trup.

Însă în familia lui Mendel Singer se părea că micuţul Menuhim îşi asumase întregul şir de chinuri omeneşti pe care poate altfel o natură binevoitoare le-ar fi împărţit cu blândeţe tuturor membrilor. Cum băieţii mai mari ai lui Mendel erau sănătoşi, nu li se putea descoperi nici o infirmitate a trupului, încât trebuiau să înceapă să se flageleze, să postească şi să bea cafea neagră, sperând cel puţin într-o trecătoare slăbiciune a inimii, chiar dacă războiul împotriva Japoniei se terminase.

Şi aşa începură caznele lor. Nu mâncau, nu dormeau, zi şi noapte se clătinau istoviţi şi scuturaţi de un tremur continuu. Aveau ochii injectaţi şi umflaţi, gâtul li se subţiase, iar capul le atârna mai greu. Debora îi iubea din nou. Mai făcu un pelerinaj la cimitir să se roage pentru fiii ei mai mari. Aşa cum mai demult ridicase rugă fierbinte pentru sănătatea lui Menuhim, de data asta, în rugăciunea ei, ceru o boală pentru Ionas şi Şmarie. Oştirea îi apărea în faţa ochilor îngrijoraţi ca un munte greu din fier lustruit şi suplicii zăngănitoare. Vedea cadavre, numai cadavre. Învăluit în scânteieri şi cu picioarele împintenate scăldate în sânge

roşu, ţarul trona în aşteptarea jertfei copiilor ei. Aceştia plecară la manevre – chiar şi numai atât îi era de-ajuns să simtă o spaimă nespusă, căci la un nou război nici măcar nu se gândea. Era furioasă pe bărbatul ei. Mendel Singer, oare el ce era? Un dascăl, un dascăl neghiob al unor copii neghiobi. Altceva avusese ea în cap pe când încă mai era fată.

În vremea asta, Mendel Singer nu suferea mai puţin decât nevasta lui. În ziua sabatului, la sinagogă, când se făcea rugăciunea pentru ţar orânduită de lege, Mendel se gândea la viitorul imediat al copiilor săi. Îi şi vedea în odioasele uniforme de instrucţie ale noilor recruţi. Mâncau carne de porc şi erau bătuţi de ofiţeri cu cravaşa. Purtau arme şi baionete. Ofta adesea fără o pricină anume, în toiul rugăciunii, în toiul lecţiilor, în toiul tăcerii. Chiar şi străinii îl priveau îngrijoraţi. De fiul cel bolnav nu-l întrebase niciodată nimeni, dar de cei sănătoşi toţi se interesau.

Pe douăzeci şi şase martie, în sfârşit, cei doi fraţi plecară la Targi. Amândoi traseră la sorţi. Amândoi erau fără cusur şi sănătoşi. Amândoi au fost luaţi.

Li se îngăduia să mai stea o vară acasă. În toamnă urmau să plece la armată. Într-o miercuri deveniseră soldaţi. Duminică s-au întors acasă.

Duminică s-au întors acasă, înzestraţi cu bilete gratuite, plătite de stat. Călătoreau deja pe cheltuiala ţarului. Mulţi asemenea lor le erau tovarăşi de drum. Era un tren de mică viteză. Stăteau pe bănci de lemn, printre ţărani. Chercheliţi, ţăranii cântau. Toţi fumau tutunul negru în al cărui fum mai adia o amintire vagă de transpiraţie. Toţi îşi povesteau unii altora câte ceva. Ionas şi Şmarie nu se despărţiră nici o clipă. Era prima lor călătorie cu trenul. Îşi schimbară locurile între ei de mai multe ori. Fiecare voia să stea puţin la fereastră şi să privească peisajul. Lui Şmarie lumea i se

părea nespus de departe. În ochii lui Ionas, aceasta era searbădă, plictisindu-l. Trenul aluneca de-a lungul şesurilor ca o sanie pe zăpadă. Câmpurile odihneau în ferestre. Ţărăncile îmbrăcate în straie pestriţe făceau cu mâna. Acolo unde ele apăreau în grupuri, ţăranii le răspundeau din vagon cu un răcnet asurzitor. Întunecaţi, sfioşi şi apăsaţi de griji, cei doi evrei stăteau acolo, printre ei, înghesuiţi într-un colţ de exuberanţa celor băuţi.

— Aş vrea să fiu ţăran, spuse deodată Ionas.

— Eu nu, replică Şmarie.

— Aş vrea să fiu ţăran, repetă Ionas, aş vrea să fiu beat şi să mă culc cu fetele de-acolo.

— Eu vreau să fiu ceea ce sunt, spuse Şmarie, un evreu ca şi tatăl meu, Mendel Singer, nu soldat. Şi vreau să fiu treaz.

— Într-un fel mă bucur că voi fi soldat, spuse Ionas.

— Şi încă să vezi ce de bucurii o să ai! Prefer să fiu bogat şi să gust viaţa.

— Ce este viaţa?

— Viaţa, explică Şmarie, este ceea ce poţi vedea în marile oraşe. Tramvaiele circulă pe mijlocul străzii, prăvăliile sunt toate la fel de mari cât cazarma jandarmeriei de la noi, iar vitrinele sunt încă şi mai mari. Am văzut ilustrate. N-ai nevoie de nici o uşă ca să intri într-un magazin, iar ferestrele ţi-ajung până la tălpi.

— Hei, de ce sunteţi aşa de amărâţi? strigă deodată un ţăran din colţul opus.

Ionas şi Şmarie se făcură că nu-l aud ori nu pricep că lor le era adresată întrebarea. Să facă pe surzii atunci când un ţăran li se adresa – asta era pentru ei ceva firesc. De o mie de ani nu se terminase niciodată bine atunci când un ţăran întrebase ceva, iar un evreu îi oferise răspuns.

— Hei! spuse ţăranul ridicându-se în picioare.

Ionas și Șmarie se ridicară și ei în același timp.

— Da, evreilor, cu voi am vorbit, spuse țăranul, încă nu ați băut nimic?

— Ba am băut, răspunse Șmarie.

— Eu nu, spuse Ionas.

Țăranul scoase la iveală o sticlă pe care o ținuse la piept, sub scurtă. Era caldă și alunecoasă, răspândind mai degrabă mirosul țăranului decât al propriului conținut. Ionas o duse la gură. Își dezlipi buzele cărnoase și roșii, lăsând să se vadă și de o parte și de alta a sticlei maronii dinții lui albi și puternici. Ionas bău fără să se oprească. Nu simți cum mâna ușoară a fratelui îi atinse prevenitor mâneca. Ținea sticla cu amândouă mâinile, asemenea unui sugar uriaș. Prin stofa subțiată și rărită de la cotul îndreptat în sus răzbătea luciul albicios al cămășii. Sub pielea gâtului, mărul lui Adam se înălța și cobora la intervale regulate, ca pistonul unei mașini. Un gâlgâit încet și înăbușit îi duduia din gâtlej. Toți se uitau cum bea evreul.

Ionas terminase. Sticla goală îi căzu din mâini în poala fratelui său Șmarie. Se prăbuși și el după ea, ca și cum ar fi trebuit să urmeze același drum. Țăranul întinse mâna și, mut, îi ceru lui Șmarie sticla înapoi. Apoi alintă puțin cu cizma umerii lați ai lui Ionas, cel doborât de somn.

Ajunseră la Podworsk; aici trebuiau să coboare. Până la Jurki era cale de șapte verste, pe care cei doi frați urmau să le parcurgă pe jos, căci cine știe dacă pe drum avea să-i ia cineva în căruță. Toți călătorii îl ajutară pe Ionas, greoi cum era, să se ridice în picioare. Când ajunse afară se trezi din nou.

Se întinseră la drum. Era noapte. Bănuiau luna în spatele norilor lăptoși. Pe câmpurile înzăpezite se conturau ici și colo pete întunecate de pământ aidoma unor guri de cratere.

Primăvara părea să vină ca o boare dinspre pădure. Ionas și Șmarie mergeau cu pas iute pe o cărare îngustă. Auzeau scârțâitul abia deslușit al pojghiței de gheață subțire și sfărâmicioasă de sub cizmele lor. Își atârnaseră boccelele albe și rotunde de câte un băț proptit pe umeri. Șmarie încercă de câteva ori să lege o conversație cu fratele său, Ionas nu răspundea. Se rușina pentru că băuse și căzuse ca un țăran. În locurile în care cărarea era atât de îngustă, încât cei doi frați nu puteau merge unul alături de celălalt, Ionas îl lăsa pe fratele mai mic să treacă în față. Cel mai mult i-ar fi convenit să-l lase pe Șmarie s-o ia înainte. Acolo unde drumul se făcea din nou mai larg, încetinea pasul, sperând ca Șmarie să-și continue mersul fără a-și aștepta fratele. Era ca și cum cel mai mic se temea să nu-l piardă pe cel mai mare. De când văzuse că Ionas putea să se îmbete, nu mai avea încredere în el, îndoindu-se de rațiunea fratelui său mai mare și simțindu-se răspunzător pentru el. Ionas ghicea simțămintele fratelui său. O imensă și necugetată mânie îi clocotea în inimă. Ce caraghios e Șmarie ăsta! își zicea Ionas în sinea lui. E sfrijit ca o stafie, nici măcar bățul nu e în stare să-l ducă, tot și-l trece de pe un umăr pe celălalt, ba o să-i mai cadă și bocceaua în noroi. Închipuindu-și cum bocceaua albă a lui Șmarie ar putea să cadă de pe bățul lunecos în glodul negru al drumului, Ionas izbucni într-un hohot de râs.

— De ce râzi? întrebă Șmarie.

— De tine! răspunse Ionas.

— Eu aș fi mai îndreptățit să râd de tine, spuse Șmarie.

Tăcură din nou. Întunecoasă, pădurea de brad creștea înspre ei. Tăcerea părea că vine de acolo, nu de la ei. Când și când, dintr-o direcție oarecare, începea să bată vântul, câte o rafală dezrădăcinată. Un pâlc de sălcii începea să se

mişte în somn, trosneau crengi, iar norii treceau luminoşi pe cer.

— Dar acum suntem soldaţi! spuse pe neaşteptate Şmarie.

— Întocmai, spuse Ionas. Dar ce altceva am fost noi? N-avem nici o meserie. Să ne facem dascăli, ca tatăl nostru?

— Mai bine decât soldat! spuse Şmarie. M-aş putea face negustor şi aş pleca în lume!

— Şi soldaţii tot lume sunt, iar eu nu pot fi negustor, fu de părere Ionas. Eşti beat!

— Sunt la fel de treaz ca şi tine. Pot să beau fără să mă îmbăt. Pot fi soldat şi pot vedea lumea. Vreau să fiu ţăran. Ascultă-mă pe mine – şi să ştii că nu sunt beat...

Şmarie ridică din umeri. Îşi văzură de drum. Spre dimineaţă auziră cântat de cocoşi din curţi îndepărtate.

— O fi Jurki, spuse Şmarie.

— Nu, este Bytók! spuse Ionas.

— N-am nimic împotrivă, fie şi Bytók, spuse Şmarie.

Dindărătul următoarei cotituri a drumului se auzea huruit şi zdrăngănit de căruţă. Dimineaţa era cenuşie, asemenea nopţii dinainte. Nici o deosebire între lună şi soare. Începea să se aştearnă zăpada, o zăpadă mătăsoasă şi caldă. Corbi se ridicau în văzduh croncănind.

— Uite nişte păsări, spuse Şmarie; era doar un pretext pentru a-şi îmbuna fratele.

— Sunt corbi, spuse Ionas. Păsări! imită el sarcastic.

— Fie cum zici tu! spuse Şmarie. Corbi!

Într-adevăr, era Bytók. Încă o oră, şi ajungeau la Jurki. Încă trei ore şi erau acasă.

Cu cât ziua înainta mai mult, cu atât mai multă şi mai mătăsoasă era zăpada căzută, de parcă obârşia ei ar fi fost soarele urcând pe cer. După câteva minute tot pământul era alb. Şi sălciile singuratice de la marginea drumului, şi

pâlcurile răzlețe de mesteceni crescute între câmpuri erau albe, albe, albe. Doar cei doi tineri evrei puși pe mers erau negri. Și pe ei îi acoperea potopul de zăpadă, însă pe spinarea lor părea că se topește mai repede. Mantalele lungi și negre le fluturau în bătaia vântului. La intervale regulate de timp, poalele se izbeau cu putere de carâmbii cizmelor înalte de piele. Cu cât ningea mai vârtos, cu atât mai repede mergeau și ei. Țăranii întâlniți în cale mergeau foarte încet, cu genunchii îndoiți, se făceau albi, pe umerii lați li se așternuse zăpadă ca pe niște crengi groase, grea și totodată ușoară, erau obișnuiți cu zăpada, umblând prin ea ca prin ograda proprie. Uneori se opreau în loc, uitându-se la cei doi oameni în negru ca la niște fenomene ieșite din comun, cu toate că erau obișnuiți să vadă evrei.

Când ajunseră acasă, cei doi frați abia mai puteau să-și tragă suflarea. Începea să se întunece. Auzeau de departe cântatul monoton al învățăceilor. Le venea în întâmpinare. Un sunet al mamei, o vorbă a tatălui, toată copilăria le-o scotea în cale, însemna și conținea tot ce văzuseră, aflaseră, mirosiseră și simțiseră din ceasul nașterii și până acum: cântatul monoton al învățăceilor. Avea în el mirosul mâncărurilor fierbinți și condimentate, licărirea alb-neagră iradiată de barba și chipul tatălui, ecoul suspinelor materne și al scâncetelor lui Menuhim, al rugăciunii șoptite de Mendel Singer la vreme de seară, milioane de întâmplări obișnuite ori deosebite ce nu puteau fi numite. În timp ce se apropiau de casa părintească, amândoi frații simțeau aceleași emoții la auzul melodiei purtate spre ei prin vârtejul zăpezii. Inima le bătea în același ritm. Ușa li se deschise brusc în față – pe fereastră, mama Debora îi văzuse încă demult venind.

— Ne-au luat! spuse Ionas, fără să mai salute.

Deodată, peste odaia în care doar cu o clipă mai înainte răsunaseră vocile copiilor se revărsă o tăcere încărcată de spaimă, o tăcere nemărginită, impunându-şi cu uşurinţă forţa în spaţiul ce-i devenise pradă, şi totuşi născută din neînsemnatul cuvânt „luat", abia rostit de Ionas. Copiii se opriră chiar în mijlocul ultimului cuvânt pe care îl repetaseră pentru a-l şti pe de rost. După ce umblase încolo şi încoace prin odaie, Mendel se opri, privi în gol, îşi ridică mâinile şi le lăsă apoi să cadă din nou. Mama Debora se aşeză pe unul din cele două scăunele aflate mereu în preajma sobei, de parcă ar fi aşteptat demult ocazia să ofere găzduire unei mame îndurerate. Miriam, fiica, se strecurase pe bâjbâite cu spatele într-un colţ. Inima îi bătea atât de tare, încât credea că nu-i nimeni care să nu i-o audă. Copiii rămaseseră ţintuiţi pe locurile lor. Încălţate în ciorapi pestriţi de lână, picioarele, ce nu-şi încetaseră o clipă bălăbăneala în timpul învăţatului, le atârnau inerte sub masă. Afară ningea fără contenire, iar albul mătăsos al fulgilor revărsa pe fereastră o lumină ceţoasă peste încăpere şi peste chipul celor cufundaţi în tăcere. De câteva ori se auziră trosnind resturile tăciunilor din sobă şi pârâitul slab al uşorilor zgâlţâiţi de vânt. Cu beţele încă pe umeri, cu boccelele albe încă atârnate de beţe, cei doi fraţi, vestitori şi copii ai năpastei, stăteau la uşă.

Deodată Debora scoase un strigăt:

— Mendel, du-te, aleargă şi întreabă-i pe oameni ce-i de făcut!

Mendel Singer îşi prinse barba cu mâinile. Tăcerea fusese alungată, picioarele copiilor începeau să se legene uşor, fraţii îşi puseră jos boccelele şi beţele şi se apropiară de masă.

— Ce prostii mai spui şi tu! zise Mendel Singer. Unde să mă duc? Şi pe cine să întreb ce-i de făcut? Cine ajută

pe un amărât de dascăl şi cu ce să fiu ajutat? Ce ajutor aştepţi tu de la oameni, când Dumnezeu ne-a pedepsit?

Debora nu răspunse. O vreme mai rămase pe scăunel, fără să scoată o vorbă. Apoi se ridică, izbi scaunul cu piciorul ca pe un câine, încât acesta se prăbuşi cu zgomot, puse mâna pe broboada castanie ce zăcuse pe jos ca o movilă de lână, îşi înfăşură capul şi gâtul şi, cu un gest furios, de parcă ar fi vrut să se sugrume, legă franjurile la ceafă într-un nod strâns. Se îmbujoră, rămase o clipă locului sâsâind, parcă umplută cu apă clocotită, şi deodată scuipă, trase un scuipat alb ca un glonţ veninos la picioarele lui Mendel Singer. Şi ca şi cum numai cu atât nu şi-ar fi arătat îndeajuns dispreţul, adăugă scuipatului şi un ţipăt, un fel de *huo!*, care nu putea fi însă înţeles prea bine. Înainte ca celor de faţă să le treacă uluirea, ea deschise brusc uşa. O rafală aprigă de vânt răspândi fulgi albi în odaie, îi suflă lui Mendel Singer în faţă, se năpusti la picioarele atârnate ale copiilor. Apoi uşa se trânti la loc, închizându-se. Debora plecase.

Alergă la întâmplare pe uliţe, mereu pe mijloc, un colos negru-castaniu, goni prin zăpada albă până se îngropă în ea. Se împiedica de propriile haine, se prăbuşea, se ridica iarăşi cu o iuţime uimitoare, alerga mai departe. Încă nu ştia încotro, însă avea senzaţia că picioarele se îndreptau singure spre o destinaţie pe care mintea ei încă n-o cunoştea. Întunericul se aşternea mai repede decât o făceau fulgii, începeau să pâlpâie primele lumini galbene, puţinii oameni ieşiţi din casă ca să tragă obloanele îşi întoarseră capul după Debora şi, cu toate că tremurau de frig, se uitară mult după ea.

Debora alerga spre cimitir. Când ajunse la grilajul mic de lemn, mai căzu o dată. Îşi adună toate puterile, uşa nu

voia să se dea în lături, zăpada o înțepenise. Debora se repezi cu umerii în grilaj. Acum era înăuntru. Vântul urla pe deasupra mormintelor. Mai morți decât oricând păreau astăzi morții. Din umbrele înserării crescu repede noaptea, neagră, neagră și pătrunsă de lumina zăpezii. Debora poposi în fața uneia din primele pietre funerare ale primului rând. Cu pumnii strânși, dădu zăpada la o parte, vrând parcă să se asigure că vocea ei răzbate mai ușor până la mort dacă s-a înlăturat stratul amortizor dintre rugăciunea ei și urechea răposatului. Și apoi din Debora țâșni un țipăt asemenea unui sunet dintr-un corn în care s-a încastrat o inimă omenească. Țipătul se auzi în tot târgul, dar fu numaidecât uitat. Căci liniștea care-i urmă nu se mai auzi. Debora doar mai scâncea ușor la intervale scurte, scâncete firave de mamă, înghițite de noapte, pe care le îngropa zăpada și numai morții le deslușeau.

IV

Nu departe de rudele din Kluczýsk ale lui Mendel Singer trăia Kapturak, un om fără vârstă, fără familie, fără prieteni, vioi și mereu ocupat, iar pe deasupra obișnuit cu autoritățile. Debora se strădui să capete ajutorul lui. Din cele șaptezeci de ruble cerute de Kapturak înainte de a intra în legătură cu clienții săi, ea nu avea pentru început decât aproape douăzeci și cinci, economisite în anii lungi de chin și păstrate într-o pungă trainică de piele sub scândura dușumelei doar de ea știută. În fiecare vineri, când freca podeaua, o ridica și o privea puțin. Speranței ei materne diferența de patruzeci și cinci de ruble i se părea mai mică decât

suma pe care o şi avea. Pentru că acesteia ea îi adăuga anii în care se strânseseră banii, lipsurile cărora fiecare jumătate de rublă le datora dăinuirea şi numeroasele bucurii fierbinţi şi tăcute din clipele când mai număra o dată ce adunase.

În zadar încerca Mendel Singer să-i înfăţişeze meteahna lui Kapturak, inima-i de piatră şi punga flămândă.

— Ce vrei, Debora, spuse Mendel Singer, săracii sunt neputincioşi, Dumnezeu nu le aruncă pietre de aur din cer, la loterie nu câştigă, fiind nevoiţi să-şi îndure soarta cu supunere. Unuia El îi dă, altuia îi ia. Nu ştiu pentru ce ne pedepseşte, mai întâi cu boala lui Menuhim şi acum cu sănătatea celorlalţi copii. Ah, săracului îi merge rău când a păcătuit şi tot rău îi merge şi când este bolnav. Trebuie să ne purtăm povara destinului! Lasă-i pe băieţi să meargă la armată – nimic rău nu li se va întâmpla! Nu te poţi împotrivi voinţei cerului. „De la el vin tunetele şi fulgerele, el se arcuieşte peste întreg pământul, de el nu se poate fugi" – aşa stă scris.

Cu mâinile înfipte în şold, deasupra legăturii de chei ruginite, Debora nu se lăsă şi îi răspunse:

— Omul trebuie să încerce să se ajute singur şi atunci şi Dumnezeu îl va ajuta. Aşa stă scris, Mendel! Întotdeauna ţii minte ce nu trebuie. S-au scris mii de fraze, iar ţie îţi rămân în minte tocmai cele fără rost! Te-ai smintit în halul ăsta din pricina lecţiilor cu copiii! Tu le dai puţina ta minte, iar ei îţi lasă toată prostia lor. Eşti un dascăl, Mendel, un dascăl!

Mendel Singer nu făcea caz de mintea şi îndeletnicirea lui. Şi totuşi spusele Deborei îl rodeau, reproşurile ei îi măcinau încet blândeţea, iar în inima lui se şi învolburau flăcările ascuţite şi albe ale indignării. Se întoarse cu spatele ca să nu mai vadă chipul femeii lui. Ca şi cum l-ar fi ştiut

de mult, din zile trecute cu mult înaintea nunții, poate din copilărie. Mulți ani îi apăruse la fel ca în ziua însurătorii. Nu băgase de seamă cum carnea i se scorojea de pe obraji la fel ca mortarul frumos văruit de pe un perete, cum pielea se strângea în jurul nasului, lăbărțându-se cu atât mai mult sub bărbie, cum pleoapele se încrețeau ca o plasă deasupra ochilor și cum strălucirea lor se stingea, transformându-se într-un cafeniu distant și lucid, un cafeniu nepăsător, calculat și fără speranță. Într-o bună zi – nu-și mai aducea aminte când ar fi putut să fie (poate se întâmplase tot în acea dimineață în care el însuși dormise, doar unul dintre ochii săi surprinzând-o pe Debora în fața oglinzii) –, într-o bună zi așadar, îi fusese dat să înțeleagă totul. Era ca o a doua căsnicie, una repetată, de data asta cu urâțenia, cu amărăciunea, cu îmbătrânirea femeii lui. Ce-i drept, o simțea mai aproape, aproape trup din trupul lui, inseparabilă și pentru totdeauna, dar și insuportabilă, chinuitoare și chiar și puțin respingătoare. Dintr-o muiere cu care te unești doar la ceas de întuneric, se transformase parcă într-o boală de care ești legat zi și noapte, aparținându-ți întru totul, pe care nu mai trebuie s-o împărți cu lumea și a cărei dușmănie fidelă te duce la pierzanie. Desigur, nu era decât un dascăl! Și tatăl lui fusese dascăl, și bunicul. Pur și simplu nu putea fi altceva. Blamându-i-se îndeletnicirea, i se ataca existența, se încerca ștergerea lui de pe lista lumii. Cu asta Mendel Singer nu putea fi de acord.

De fapt, plecarea Deborei îl bucura. Nici nu începuse ea bine să-și facă pregătirile de drum și casa rămăsese deja goală – Ionas și Șmarie își pierdeau vremea pe ulițe, Miriam era la vecini ori se plimba. Acasă, la ora prânzului, înainte ca elevii să se întoarcă, nu mai erau decât Mendel și Menuhim. Mendel mâncă o fiertură de arpacaș pe care și-o făcuse

singur şi, în strachina lui, îi lăsă şi lui Menuhim o porţie bună. Puse zăvorul, ca băiatul să nu se târască în faţa uşii, cum îi era obiceiul. Apoi tatăl se duse în colţ, luă copilul în braţe, îl puse pe genunchi şi începu să-i dea de mâncare.

Iubea aceste ceasuri liniştite. Îi plăcea să rămână singur cu fiul său. Da, uneori se gândea dacă n-ar fi mai bine să rămână numai ei doi împreună, fără mamă, fără fraţi. După ce Menuhim înghiţise lingură cu lingură fiertura de arpacaş, tatăl îl aşeză pe masă, apoi rămase nemişcat pe un scaun în faţa lui, privind îndelung şi cu o duioasă curiozitate la chipul lat şi gălbejit, brăzdat pe frunte de numeroase încreţituri, cu pleoapele boţite şi bărbia dublă atârnându-i flască. Se străduí să ghicească ce se petrecea oare în ţeasta lătăreaţă, să privească prin ochi ca prin nişte ferestre înlăuntrul creierului şi, vorbind când încet, când tare, să-i smulgă băiatului insensibil măcar un semn. Desenând sunetele în aer cu o mişcare lentă a buzelor pentru ca Menuhim măcar să le poată vedea, dacă de auzit nu le auzea, spuse de zece ori la rând numele lui Menuhim. Dar Menuhim rămase neclintit. Apoi Mendel luă o lingură, ciocni cu ea un pahar de ceai şi atunci Menuhim întoarse numaidecât capul şi o luminiţă se aprinse în ochii lui mari, cenuşii şi bulbucaţi. Mendel continuă să zăngăne, începu să cânte un cântecel şi să bată tactul cu lingura de pahar, iar Menuhim manifestă o nelinişte evidentă, îşi întoarse capul lui mare cu oarecare trudă şi începu să-şi legene picioarele. „Mama, mama!" striga el din când în când. Mendel se ridică în picioare, aduse cartea neagră a Bibliei şi i-o ţinu lui Menuhim în faţă, deschisă la prima pagină, intonând primul verset pe melodia folosită de el în mod obişnuit la lecţii: „La început, Dumnezeu a făcut cerurile şi pământul." Aşteptă o clipă, cu speranţa că Menuhim avea să-i repete cuvintele.

Dar Menuhim rămase neclintit. Doar în ochi îi mai zăbovea lumina atentă la sunetele din jur. Atunci Mendel puse cartea deoparte, își privi fiul cu tristețe și continuă pe același ton cântat:

— Ascultă-mă, Menuhim! Sunt singur. Frații tăi sunt mari și s-au înstrăinat de mine. Se duc la cătănie. Mamă-ta este o muiere, ce pot să-i cer? Ești fiul meu cel mai mic, în tine am sădit ultima mea speranță. De ce taci, Menuhim? Tu ești adevăratul meu fiu. Privește încoace, Menuhim, și repetă cuvintele acestea: „La început, Dumnezeu a făcut cerurile și pământul."

Mendel mai aștepta o clipă. Menuhim rămase neclintit. Atunci Mendel mai ciocni o dată paharul cu lingura. Menuhim se întoarse, iar Mendel nu lăsă să-i scape momentul treziei, vrând parcă să-l prindă cu amândouă mâinile, și începu iarăși să cânte:

— Ascultă-mă, Menuhim! Sunt bătrân, dintre toți copiii doar tu îmi rămâi, Menuhim! Ascultă și spune după mine: „La început, Dumnezeu a făcut cerurile și pământul."

Dar Menuhim rămase neclintit.

Atunci Mendel, oftând din greu, îl așeză pe Menuhim din nou pe podea. Trase zăvorul și păși în fața ușii în așteptarea elevilor. Menuhim se târî după el și rămase ghemuit pe prag. Dinspre ceasul turnului se auziră șapte bătăi, patru joase și trei înalte. În acea clipă, Menuhim strigă: „Mama, mama!". Și când Mendel se întoarse spre el, văzu cum copilul își întindea capul în sus, inspirând parcă ecoul cântecului iscat de clopote.

Pentru ce sunt pedepsit? se întrebă Mendel în sinea lui. Și cercetându-și memoria în căutarea vreunui păcat, nu găsi nici unul din cele grele.

Veniră elevii. Se întoarse cu ei în casă şi, în vreme ce se plimba încolo şi încoace prin odaie, ba mustrând pe câte unul, ba dându-i vreunuia câteva peste degete ori lovindu-l pe altul uşor în coaste, se întreba neîncetat: Unde-i păcatul? Unde se ascunde păcatul?

În vremea asta, Debora merse la cărăuşul Sameşkin şi îl întrebă dacă n-ar putea s-o ia şi pe ea în zilele următoare la Kluczýşk fără să-l plătească.

— Da, spuse cărăuşul Sameşkin, stând nemişcat pe laviţa lustruită de lângă sobă, cu picioarele înfăşurate în obiele galben-cenuşii legate cu sfoară.

Mirosea a rachiu de casă. Debora mirosi rachiul ca pe un duşman. Era mirosul primejdios al ţăranilor, prevestitor al unor patimi de neînţeles şi însoţitor al stărilor prielnice pogromurilor.

— Da, spuse Sameşkin, de-ar fi drumurile mai bune!

— Dar m-ai mai luat o dată, în toamnă, când drumurile erau încă şi mai proaste.

— Nu-mi amintesc, zise Sameşkin, te înşeli, trebuie să fi fost o zi uscată de vară.

— Nicidecum, replică Debora, era toamnă, ploua, iar eu mergeam la rabin.

— Vezi, spuse Sameşkin, în vreme ce amândouă picioarele înfăşurate în obiele începură să se bălăngăne uşor, căci laviţa de la sobă era destul de înaltă, iar Sameşkin destul de mic de statură, vezi, spuse el, atunci mergeai la rabin, era înaintea distinselor voastre sărbători şi te-am luat pur şi simplu cu mine. Însă astăzi nu mergi la rabin!

— Merg cu o treabă importantă, zise Debora. Ionas şi Şmarie nu trebuie să ajungă niciodată soldaţi!

— Şi eu am fost soldat, spuse Sameşkin, şapte ani, dintre care doi am stat la carceră pentru că furasem. De altfel, nici măcar nu era mare lucru.

O aducea pe Debora la disperare. Povestirile lui îi dovedeau cât îi era el de străin, ei şi fiilor ei, care nu trebuiau să fure şi nici să stea la carceră. Aşa că se hotărî să acţioneze rapid:

— Cât să-ţi dau?

— Absolut nimic! Nu cer bani, dar nici nu vreau să merg! Bălanul e bătrân, iar roibul şi-a pierdut dintr-un foc două potcoave. Şi apoi, două verste dacă a făcut, şi toată ziua ronţăie ovăz. Nu pot să-l mai ţin, vreau să-l vând. Să fii cărăuş - asta nu-i viaţă!

— Ionas o să ducă roibul la potcovar, zise stăruitor Debora, şi-o să plătească chiar şi potcoavele.

— Tot ce se poate! răspunse Sameşkin. Dacă Ionas vrea să facă asta, atunci trebuie să ducă şi o roată la cercuit.

— O face şi p-asta! promise Debora. Aşadar, mergem săptămâna viitoare!

Carevasăzică s-a dus la Kluczýsk , la întunecatul Kapturak. De fapt, ar fi preferat să fi intrat la rabin, căci, de bună seamă, un cuvânt din gura lui sfântă, cu buze subţiri, valora mai mult decât protecţia lui Kapturak. Însă rabinul nu primea între Paşti şi Rusalii, cu excepţia cazurilor urgente, în care se puneau probleme de viaţă şi moarte. Îl întâlni pe Kapturak la cârciumă, unde, înconjurat de ţărani şi evrei, stătea într-un colţ la fereastră şi scria. Căciula-i descheiată şi întoarsă pe dos zăcea pe masă, printre hârtii, asemenea unei mâini întinse, şi mulţi bănuţi de argint odihneau deja în căciulă, atrăgând privirile celor din jur. Kapturak îi controla din când în când, deşi ştia că nimeni n-ar îndrăzni să se atingă măcar de o copeică. Scria cereri, scrisori de dragoste şi mandate poştale pentru orice analfabet (în afară de asta ştia să scoată dinţi şi să tundă).

— Am de vorbit cu tine ceva important, spuse Debora pe deasupra celor de faţă.

Cu un singur gest, Kapturak dădu hârtiile la o parte, oamenii se risipiră, el luă căciula, vărsă banii în palmă şi îi legă într-o batistă. Apoi o invită pe Debora să se aşeze.

Aceasta se uită în ochii lui mici şi aspri ca la nişte bumbi tari şi lucitori din corn de animal.

— Băieţii mei trebuie să plece la armată! zise ea.

— Eşti o femeie sărmană, spuse Kapturak cu o voce cântată, venind de departe, ca şi cum ar fi citit asta într-un registru. N-ai putut să-ţi pui bani deoparte şi nimeni nu-ţi poate veni în ajutor.

— Ba da, am pus.

— Cât?

— Douăzeci şi patru de ruble şi şaptezeci de copeici! Din ăştia am cheltuit o rublă, ca să ajung la tine.

— Asta înseamnă doar douăzeci şi trei de ruble!

— Douăzeci şi trei de ruble şi şaptezeci de copeici! îl corectă Debora.

Kapturak ridică mâna dreaptă, depărtă degetul mijlociu de arătător şi întrebă:

— Şi spui că-i vorba de doi băieţi?

— Doi, şopti Debora

— Douăzeci şi cinci costă doar unul singur!

— Şi pentru mine?

— Şi pentru tine!

S-au târguit o jumătate de oră. Apoi Kapturak se declară mulţumit cu douăzeci şi trei pentru unul. Cel puţin unul! îşi zise Debora.

Însă pe drum, în timp ce stătea în căruţa lui Sameşkin simţind hurducăiala roţilor în toate măruntaiele şi în bietul ei cap, lucrurile îi apărură şi mai jalnice decât înainte. Cum putea să facă diferenţă între cei doi fii ai ei? Ionas sau Şmarie? se întreba ea fără istov. Mai bine unul decât amândoi, îi spunea judecata şi i se tânguia inima.

Când ajunse acasă şi începu să le povestească fiilor despre ce hotărâse Kapturak, Ionas, cel mare, o întrerupse spunând:

— Mie îmi place să merg la oaste!

Debora, fiica Miriam, Şmarie şi Mendel Singer aşteptau înţepeniţi. În cele din urmă, pentru că Ionas nu mai avea nimic de spus, interveni Şmarie:

— Îmi eşti cu adevărat frate! Un frate bun!

— Nu, răspunse Ionas, eu vreau să merg la oaste!

— Poate că într-o jumătate de an scapi, îl consolă tatăl.

— Nu, spuse Ionas, nu vreau nicicum să scap! Rămân la oaste!

Toţi murmurară rugăciunea de seară. Se dezbrăcară în tăcere. Apoi Miriam, în cămaşă, se duse în vârful picioarelor să stingă lampa. Se culcară.

În dimineaţa următoare, Ionas dispăruse. Îl căutară până la prânz. Abia seara târziu fu zărit de Miriam. Călărea un cal bălan, purta o scurtă castanie şi o căciulă de soldat.

— Gata, eşti soldat? strigă Miriam.

— Încă nu, spuse Ionas, oprindu-şi calul. Salută-i pe tata şi pe mama. Deocamdată, până plec la armată, sunt la Sameşkin. Spune-le că nu mai puteam să rabd la voi, dar vă iubesc pe toţi nespus de mult.

După care şfichiui aerul cu o nuia de salcie, trase de căpăstru şi plecă mai departe.

De-acum era rândaş la cai în slujba cărăuşului Sameşkin. Îi ţesăla calul bălan şi pe cel roib, dormea cu ei în grajd, trăgea cu nările deschise şi pline de poftă mirosul înţepător de urină şi transpiraţie acră. Aducea ovăzul şi găleata pentru adăpat, dregea atelajele, tăia cozile, agăţa clopoţei noi la jug, umplea jgheaburile, schimba fânul stricat din cele două căruţe cu altul uscat, bea sămăhoanca cu Sameşkin, se îmbăta şi le lăsa grele pe servitoare.

Acasă era plâns ca un răzleţit, dar nu-l uitară. Începea vara, fierbinte şi secetoasă. Seara se lăsa târziu, în culori aurii, peste pământ. În faţa colibei lui Sameşkin stătea Ionas şi cânta la armonică. Era tare băut şi nu-şi recunoştea propriul tată, care uneori se furişa şovăitor prin faţa lui ca o umbră temătoare de sine însăşi, un tată care nu contenea să se mire că fiul acesta era un rod al coapselor lui.

V

Pe douăzeci august, la Mendel Singer se prezentă un trimis al lui Kapturak pentru a-l lua pe Şmarie. Toţi îl aşteptaseră pe trimis în aceste zile. Dar când le apăru în faţă în carne şi oase, fură surprinşi şi înspăimântaţi. Era un bărbat obişnuit, de statură obişnuită şi cu înfăţişare obişnuită, cu o căciulă albastră de soldat pe cap şi o ţigară răsucită subţire în gură. Când îl invitară să se aşeze şi să bea un ceai, refuză. Mai bine aştept în faţa casei, spuse el într-un fel din care nu puteai să nu înţelegi că era obişnuit să aştepte afară, în faţa casei. Dar tocmai această hotărâre a bărbatului pricinui în familia lui Mendel Singer o agitaţie şi mai mare. Vedeau cum în faţa ferestrei apare iar şi iară, asemenea unei santinele, bărbatul cu căciulă albastră, şi atunci şi mişcările lor deveneau tot mai nervoase. Împachetară lucrurile lui Şmarie, un costum, filacterele, provizii pentru drum, un cuţit de pâine. Miriam aducea obiectele şi nu se mai oprea din cărat. Menuhim, al cărui cap ajungea deja la înălţimea mesei, îşi întindea bărbia curios şi nătâng, îngăimând neîncetat singurul cuvânt pe care îl ştia: „mama". Stând la fereastră, Mendel Singer bătea cu degetele

în geam. Debora plângea înăbuşit; ochii lăsau să i se prelingă lacrimă după lacrimă spre gura schimonosită. Când legătura lui Şmarie fu gata, tuturor li se păru prea sărăcăcioasă şi atunci căutară cu priviri neajutorate prin toată încăperea să mai descopere vreun lucru oarecare. Până în clipa aceasta nu schimbaseră o vorbă între ei. Acum, când bocceaua albă se afla lângă băţul de pe masă, Mendel Singer se întoarse cu spatele la fereastră şi cu faţa spre interiorul încăperii şi îi spuse fiului său:

— Nu uita, numaidecât, pe cât de repede îţi va fi cu putinţă, să ne dai de veste!

Plângând cu sughiţuri, Debora întinse mâinile şi îşi îmbrăţişă fiul. Rămaseră mult timp aşa, unul în braţele celuilalt Apoi Şmarie se desprinse brusc, se îndreptă spre sora lui şi o sărută pe amândoi obrajii, plescăindu-şi buzele. Tatăl său îl binecuvântă, întinzându-şi mâinile deasupra lui şi murmurând ceva de nedesluşit. Apoi, Şmarie se apropie de Menuhim, care îl privea cu ochii holbaţi. Fiind pentru prima oară în situaţia de a îmbrăţişa copilul bolnav, Şmarie avea senzaţia că nu un frate trebuia el să sărute, ci un simbol lipsit de reacţie. Fiecare dintre ei ar mai fi vrut să spună ceva însă nici unul nu reuşi să mai scoată vreo vorbă. Ştiau că se despart pentru totdeauna. În cel mai bun caz, Şmarie ajungea viu şi nevătămat în străinătate. În cel mai rău caz, era prins la graniţă, apoi executat ori împuşcat la faţa locului de grăniceri. Ce să-i mai spui celuilalt, când te desparţi de el pentru totdeauna?

Şmarie luă bocceaua în spinare şi deschise uşa cu piciorul. Nu se mai uită înapoi. În clipa în care trecu pragul, încercă să uite casa şi pe toţi ai săi. În spatele lui se mai auzi încă o dată ţipătul puternic al Deborei. Uşa se închise la loc. Cu bănuiala că mama lui căzuse în leşin, Şmarie se apropie de însoţitor.

— Chiar în spatele pieței, spuse omul cu căciula albastră, ne așteaptă caii.

Când ajunseră în fața colibei lui Sameșkin, Șmarie se opri. Aruncă o privire în grădina nu prea întinsă, apoi în grajdul gol, cu ușile deschise. Fratele lui, Ionas, nu era acolo. Îi lăsă un gând plin de adâncă tristețe fratelui pierdut care se jertfise de bunăvoie – cum Șmarie încă mai continua să creadă. E un necioplit, dar generos și viteaz, își zise în sinea lui. Apoi își continuă drumul cu pași egali, alături de străin.

Numaidecât în spatele pieței găsiră caii, cum spusese omul. Avură nevoie de nu mai puțin de trei zile ca să ajungă la graniță, căci evitau apropierea de calea ferată. Pe drum, se dovedi că însoțitorul lui Șmarie cunoștea locurile foarte bine. Lăsa să se înțeleagă asta, fără ca Șmarie să-l fi întrebat. Arătând spre turnurile îndepărtate ale bisericilor, spunea numele satelor cărora acestea le aparțineau. Spunea numele gospodăriilor și al moșiilor și numele moșierilor. Se abătea adesea de la drumul mare și, mergând pe cărări înguste, scurta din timp. Ca și cum ar fi vrut să mai apuce să-l familiarizeze repede pe Șmarie cu locurile de baștină, înainte ca tânărul s-o pornească în căutarea altora. Semăna în inima lui Șmarie dor cât să-i ajungă o viață întreagă.

Cu o oră înainte de miezul nopții ajunseră la hanul de la graniță. Era o noapte liniștită. Cufundat în ea, hanul era singura casă, o casă în liniștea nopții, mută, întunecată, cu obloanele trase, în spatele cărora nu bănuiai nici o suflare de viață. În jurul ei cântau neîncetat milioane de greieri – corul susurat al nopții. În rest, nici o voce nu tulbura liniștea. Ținutul era neted, orizontul înstelat trasa în jurul lui un cerc perfect rotund, de un albastru întunecat, întrerupt doar în nord-est de o dungă luminoasă, asemenea unei

bucăți de argint montate pe un inel albastru. Se simțea în nări umezeala îndepărtată a mlaștinilor ce se întindeau spre apus și adierea vântului purtând-o încoace.

— O noapte de vară cu adevărat frumoasă! spuse trimisul lui Kapturak. Și pentru prima dată de când erau împreună catadicsi să vorbească despre ocupația lui. În asemenea nopți liniștite, nu întotdeauna poți trece dincolo fără probleme. Pentru acțiunile noastre ploile sunt mai prielnice.

Aruncă un bob de frică în sufletul lui Șmarie. Pentru că hanul în fața căruia se aflau era mut și închis, Șmarie nu se gândise la importanța lui până când vorbele însoțitorului îi amintiră de planul său.

— Să intrăm! spuse el, ca unul care nu vrea să mai amâne primejdia.

— Nu-i nevoie să te grăbești, căci va trebui să așteptăm destul de mult.

Se apropie totuși de fereastră și bătu încet în oblonul de lemn. Ușa se deschise, revărsând o fâșie lată de lumină galbenă peste pământul întunecos. Intrară. În spatele tejghelei, chiar în conul de lumină al unei lămpi suspendate, stătea hangiul, care le făcu semn din cap, iar pe podea erau ghemuiți câțiva bărbați la un joc de zaruri. La o masă stătea Kapturak, împreună cu un bărbat în uniformă de vagmistru. Nimeni nu ridică ochii. Se auzeau zornăitul zarurilor și tic-tacul ceasului de perete. Șmarie se așeză. Însoțitorul său comandă ceva de băut. Șmarie bău un rachiu, se înfierbântă, dar într-un fel ce îl umplea de liniște. Atâta siguranță nu mai simțise niciodată până acum; știa că trăiește una dintre acele puține clipe în care omul contribuie la plăsmuirea destinului său nu mai puțin decât acea mare forță care i-l dăruiește.

La puţin timp după ce bătuse de miezul nopţii, se auzi o împuşcătură. Un zgomot puternic şi ascuţit, cu un ecou ce dispărea încet. Kapturak şi vagmistrul se ridicară în picioare. Era semnalul stabilit prin care santinela dădea de înţeles că trecuse controlul de noapte al ofiţerului de grăniceri. Vagmistrul dispăru. Kapturak îi îndemnă pe oameni să pornească la drum. Toţi se ridicară cu mişcări lente, îşi puseră legăturile şi geamantanele în spinare, uşa se deschise, iar ei se scurseră unul câte unul afară, în noapte, apucând-o spre graniţă. Încercară să cânte, dar cineva le interzise – era vocea lui Kapturak. Nu ştiau dacă ea se auzea din rândurile din faţă, din mijloc ori din spate. Păşeau aşadar tăcuţi prin plasa deasă întinsă de cântecul greierilor şi prin albastrul întunecat al nopţii. După o jumătate de oră, glasul lui Kapturak le comandă:

— Culcat!

Se aruncară pe pământul umezit de rouă, rămaseră acolo nemişcaţi şi îşi lipiră de pământul ud inimile ce stăteau să le sară din piept – despărţirea de patrie a inimilor. Apoi li se porunci să se ridice. Ajunseră la un şanţ larg şi nu prea adânc. O lumină începu să clipească la stânga lor, era lumina de la ghereta postului de pază. Trecură peste şanţ. Conform datoriei, dar fără să ţintească, grănicerul îşi descărcă arma în urma lor.

— Suntem dincolo! strigă o voce.

În clipa asta, cerul începea să se lumineze la răsărit. Bărbaţii se întoarseră, îşi îndreptară ochii spre patrie, peste care noaptea părea că încă mai domneşte, şi apoi se întoarseră din nou cu faţa către zi şi străinătate.

Unul din ei începu să cânte, toţi ceilalţi i se alăturară şi începură aşa, cu cântecul pe buze, să mărşăluiască. Doar Şmarie nu cânta. Se gândea la viitorul imediat (avea două

ruble), la dimineaţa de-acasă. Peste două ore, acasă, tatăl său se scula, mormăia o rugăciune, îşi dregea glasul, făcea gargară, se ducea la lighean şi stropea cu apă de jur împrejur. Mama sufla în samovar. Menuhim bâiguia ceva în aerul dimineţii, iar Miriam îşi scotea cu pieptenele fulgii albi din părul negru. Şmarie vedea toate astea aşa de limpede, cum nu le văzuse niciodată cât încă mai era acasă, el însuşi o parte a dimineţii familiei lui. Abia auzea cântecul celor-lalţi – doar picioarele lui preluaseră ritmul, mărşăluind şi ele.

După o oră zări cel dintâi oraş străin, fumul vineţiu din primele coşuri harnice, un om cu o banderolă galbenă care îi luă în primire pe cei veniţi. Dintr-un turn, orologiul bătu ora şase.

Şi ceasul de perete al familiei Singer bătu ora şase. Când Mendel se ridică, făcu gargară, îşi drese glasul.

Mormăi o rugăciune, Debora, aflată deja lângă plită, sufla în samovar, Menuhim bâiguia din colţul lui ceva de neînţeles, iar Miriam se pieptăna în faţa oglinzii orbite. Apoi, tot în picioare, lângă plită, Debora îşi sorbi ceaiul fierbinte.

— Unde-i acum Şmarie? întrebă ea pe neaşteptate.

Toţi se gândiseră la el.

— Dumnezeu o să-l ajute! spuse Mendel Singer.

Şi astfel începu ziua.

Tot astfel începură şi zilele următoare, zile pustii, zile jalnice. O casă fără copii, îşi zicea Debora în sinea ei. Pe toţi i-am născut, pe toţi i-am alăptat, un vânt i-a risipit. Era cu ochii pe Miriam, însă rareori îşi găsea fiica acasă. Doar Menuhim îi rămânea mamei. El îşi întindea mereu mâinile atunci când Debora trecea pe lângă colţul lui. Iar când îl săruta, el îi căuta pieptul ca un sugar. Plină de reproş, se gândea la binecuvântarea care se împlinea atât

de încet și se îndoia că va mai prinde ziua în care Menuhim să fie vindecat.

După ce înceta cântatul monoton al învățăceilor, casa se cufunda în tăcere. Rămânea toată în muțenie, și întuneric. Era din nou iarnă. Drămuiau gazul. Se culcau devreme. Recunoscători, cădeau în brațele binevoitoare ale nopții. Din când în când, Ionas le trimitea salutări. Își făcea armata la Pskow, era sănătos ca de obicei și nu avea nici un fel de probleme cu superiorii.

Așa se scurgeau anii.

VI

Într-o după-amiază de la sfârșitul verii, în casa lui Mendel Singer intră un străin. Ușa și ferestrele erau deschise. Amorțite, negre și sătule, muștele stăteau lipite de pereții dogoriți de soare, iar cântatul monoton al elevilor se revărsa din casa deschisă spre ulița albă. Deodată îl observară pe străin în tocul ușii și amuțiră. Debora se ridică de pe scăunel. De pe cealaltă parte a uliței veni în grabă Miriam, ținându-l strâns de mână pe Menuhim, cu mersul lui clătinat. Mendel Singer se postă în fața străinului și-l măsură din cap până-n picioare. Era un om neobișnuit Purta o pălărie calabreză neagră, cu boruri largi, pantaloni deschiși la culoare, într-o croială comodă ce-i făcea să se unduiască pe trup, cizme galbene, din piele rezistentă, iar peste cămașa verde-închis flutura asemenea unui stindard o cravată de un roșu-aprins. Fără să se clintească, spuse ceva, de bună seamă un salut, într-o limbă de neînțeles. Suna de parcă ar fi avut o cireașă în gură. Oricum, din buzunarele hainei i se vedeau ieșind

lujere verzi. Buza de sus, fără încreţituri şi foarte lungă, se ridica încet, ca o cortină, dezvelind o dantură galbenă şi puternică, ce te făcea să te gândeşti la cai. Copiii râdeau şi nici Mendel Singer nu se putu abţine să zâmbească pe sub mustaţă. Străinul scoase o scrisoare îndoită pe lung şi citi adresa şi numele familiei Singer în felul său bizar, astfel încât toţi izbucniră încă o dată în râs.

— America! spuse acum bărbatul şi îi înmână scrisoarea lui Mendel Singer.

O presimţire fericită îi lumină chipul lui Mendel.

— Şmarie, spuse el.

Îi expedie pe elevi dând din mână, ca şi cum ar fi alungat nişte muşte. Aceştia ieşiră. Străinul se aşeză. Debora puse pe masă ceai, dulciuri şi limonadă. Mendel deschise scrisoarea. Debora şi Miriam se aşezară şi ele. Şi Singer începu să citească cu voce tare următoarele:

Dragă tată, dragă mamă,
scumpă Miriam şi bunule Menuhim!

Lui Ionas nu mă adresez pentru că este la armată. Şi vă mai rog să faceţi în aşa fel încât scrisoarea să nu-i parvină pe cale directă, căci ar putea întâmpina neplăceri corespondând cu un frate dezertor. De aceea am şi aşteptat atât de mult şi nu v-am scris prin poştă până când, în cele din urmă, s-a ivit ocazia să vă trimit scrisoarea prin bunul meu prieten Mac. El vă cunoaşte pe toţi din povestirile mele, însă nu va putea să schimbe cu voi nici o vorbă, căci nu numai că el este american, dar şi părinţii lui s-au născut în America. Şi nu este nici evreu, dar este mai bun decât zece evrei.

Aşadar, încep să vă povestesc, de la început până astăzi: mai întâi, când am trecut graniţa, nu aveam nimic de mâncare,

doar două ruble în buzunar, dar îmi ziceam în sinea mea că Dumnezeu mă va ajuta. La graniță a venit să ne ia un bărbat cu șapcă de funcționar, trimis de o companie navală din Triest. Eram doisprezece, ceilalți unsprezece aveau toți bani, așa că și-au cumpărat documente false și bilete de vapor, iar agentul companiei navale i-a dus la tren. M-am dus și eu cu ei. M-am gândit că n-are ce să-mi strice. Merg și eu cu ei – în orice caz, o să văd cum este când pleci în America. Așadar, am rămas în urmă, doar cu agentul, iar el se miră cum de nu plec și eu.

N-am nici o copeică, îi spun agentului. Dacă știu să citesc și să scriu, mă întreabă el. Puțin, spun, dar poate că-i suficient. În fine, ca să nu vă reții prea mult, omul avea o slujbă pentru mine. Anume: în fiecare zi când sosesc dezertorii, să merg să-i iau de la graniță, să le cumpăr tot și să-i conving că în America curge lapte și miere. Well: *încep să muncesc și cincizeci de procente din câștigul meu le dau agentului, căci eu nu sunt decât subagent. El poartă o șapcă cu numele firmei cusut cu fir de aur, eu n-am decât o banderolă. După două luni, îi spun că dacă nu-mi dă șaizeci de procente renunț la slujbă. Îmi dă șaizeci de procente. Ce mai calea-valea, la gazda mea fac cunoștință cu o fată drăguță, Vega o cheamă, și-acum vă este noră. Tatăl ei mi-a dat ceva bani ca să încep o afacere, dar eu, orice-aș face, tot nu pot să uit cum cei unsprezece au plecat în America, iar eu am rămas de unul singur pe loc. Așadar, îmi iau rămas-bun doar de la Vega, mă pricep la vapoare, doar e domeniul meu – și plec în America. Și iată-mă aici, iar acum două luni a venit și Vega, ne-am căsătorit și suntem foarte fericiți. Mac are pozele în buzunar. La început am cusut nasturi la pantaloni, apoi am călcat pantaloni, mai târziu am cusut căptușeli la mâneci și era cât pe ce să mă fac croitor, asemenea tuturor evreilor din America. Atunci însă l-am cunoscut pe Mac, în timpul unei excursii pe Long*

Island, chiar lângă fortăreața Lafayette. Când o să fiți aici, o să vă arăt locul. De-atunci am început să colaborez cu el în tot felul de afaceri. Până ne-am apucat de asigurări. Eu îi asigur pe evrei, iar el pe irlandezi, ba eu am asigurat chiar și câțiva creștini. Mac o să vă dea zece dolari de la mine. Cumpărați-vă ceva de ei, ca să aveți pentru drum. Căci, cu ajutorul lui Dumnezeu, în curând vă trimit biletele de vapor.

Vă îmbrățișează și vă sărută pe toți
fiul vostru Șmarie (aici mă cheamă Sam).

După ce Mendel Singer termină de citit scrisoarea, în încăpere se așternu o liniște sonoră, care părea să se amestece cu liniștea zilei de vară târzie și din care toți membrii familiei credeau că aud vocea fiului plecat. Da, chiar Șmarie vorbea, dincolo, în America de peste mări și țări, unde la ceasul acesta poate că era noapte ori dimineață. Preț de câteva clipe, toți uitară de prezența lui Mac. Era ca și cum acesta s-ar fi făcut invizibil în spatele lui Șmarie cel de departe, asemenea unui poștaș care predă o scrisoare, pleacă apoi mai departe și dispare. El însuși, americanul, trebui să-și aducă aminte de propria-i prezență. Se ridică în picioare și bagă mâna în buzunar, precum un prestidigitator pe cale să facă o scamatorie. Scoase un portofel, luă din el zece dolari și fotografiile în care Șmarie putea fi văzut o dată cu soția lui, Vega, pe o bancă, într-un loc plin de verdeață, și altă dată singur, în costum de baie la ștrand, un trup și un chip în mijlocul unei duzini de alte trupuri și chipuri. Nu mai era Șmarie, ci un Sam. După ce-i măsură scurt cu privirea pe toți, ca și cum ar fi vrut să constate cât de demn de încredere este fiecare dintre ei, străinul întinse Deborei hârtia de zece dolari și fotografiile. Ea mototoli bancnota

într-o mână, iar cu cealaltă puse pozele pe masă, lângă scrisoare. Toate acestea avură loc preț de câteva minute, vreme în care tăcerea rămase în continuare netulburată. În cele din urmă, Mendel Singer puse arătătorul pe una dintre fotografii și spuse: Ăsta-i Șmarie!

— Șmarie! repetară ceilalți, și chiar și Menuhim, care acum trecea cu capul de înălțimea mesei, scoase un nechezat ascuțit și-și îndreptă cu prudență sașie o privire sfioasă spre fotografii.

Dintr-odată, Mendel Singer avu senzația că străinul nu mai este străin și că înțelege bizara limbă a acestuia.

— Povestiți-mi ceva! i se adresă el lui Mac.

Și, ca și cum ar fi înțeles cuvintele lui Mendel, americanul începu să-și miște gura mare și să povestească cu ardoare veselă ceva de neînțeles. Parcă ar fi mestecat cu poftă binecuvântată o mâncare gustoasă. Le spuse Singerilor că venise în Rusia în vederea unei afaceri cu hamei – era interesat de înființarea unor fabrici de bere la Chicago. Dar Singerii nu-l înțelegeau. Și dacă tot este aici, n-ar vrea nicidecum să piardă ocazia să viziteze Caucazul și, mai ales, să urce pe acel munte Ararat, despre care citise mai înainte atât de amănunțit în Biblie. Dacă cei de față ascultaseră povestirea lui Mac într-o încordare iscoditoare pentru a vâna din toată harababura zgomotoasă măcar o minusculă silabă inteligibilă, la auzul cuvântului „Ararat", care li se părea ciudat de cunoscut, dar totodată îngrozitor de schimbat, așa cum se rostogolea el din gura lui Mac, cu un bubuit primejdios și înfricoșător, inimile lor se cutremurară. Doar Mendel Singer zâmbea fără încetare. Îi plăcea să audă limba devenită între timp și limba fiului său Șmarie și, în timp ce Mac vorbea, Mendel încercă să-și închipuie cum arăta fiul

său rostind aceleaşi cuvinte. Şi curând i se păru că din gura măcinând vesel a străinului vorbeşte glasul propriului fiu.

Americanul îşi termină expunerea, făcu înconjurul mesei şi strânse mâna fiecăruia cu afecţiune şi patos.

Pe Menuhim îl ridică cu o mişcare iute, se uită la capul diform, la gâtul subţire, la mâinile vinete şi inerte şi la picioarele strâmbe şi-l aşeză pe podea cu un fel de dispreţ duios şi îngândurat, ca şi cum astfel ar fi vrut să spună că soiul acesta de creaturi ciudate trebuie să se târască pe pământ, nu să stea în picioare pe lângă mese. Lat şi înalt cum era, ieşi apoi pe uşa deschisă clătinându-se uşor şi cu mâinile îndesate în buzunarele pantalonilor, iar în urma lui se îmbulzi întreaga familie. Cu mâinile puse streaşină la ochi, toţi priveau spre uliţa scăldată de soare pe mijlocul căreia păşea Mac şi la al cărei capăt acesta se mai opri o dată pentru a saluta cu un gest scurt al mâinii.

Rămaseră mult timp afară chiar şi după ce Mac dispăruse. Îşi ţineau mâinile deasupra ochilor şi se uitau la strălucirea prăfoasă a străzii pustii. În cele din urmă, Debora spuse:

— S-a dus!

Şi ca şi cum străinul abia acum ar fi dispărut, se întoarseră toţi înăuntru şi rămaseră îmbrăţişaţi, fiecare petrecându-şi o mână peste umărul celuilalt, în faţa fotografiilor de pe masă.

— Cât înseamnă zece dolari? întrebă Miriam şi începu să socotească.

— Nu contează, spuse Debora, cât fac zece dolari, căci şi-aşa n-o să ne cumpărăm nimic de ei.

— De ce nu? replică Miriam. Doar n-o să plecăm în zdrenţele astea de pe noi?

— Cine pleacă şi unde? strigă mama

— În America, spuse Miriam zâmbind. Chiar Sam a scris asta.

Pentru prima oară un membru al familiei îl numise pe Șmarie Sam, de parcă Miriam ar fi pronunțat cu intenție numele american al fratelui pentru a da mai multă greutate cererii acestuia ca familia să plece în America.

— Sam! strigă Mendel Singer. Cine-i Sam?

— Da, repetă Debora, cine-i Sam?

— Sam, spuse Miriam, continuând să zâmbească, este fratele meu din America și fiul vostru.

Părinții tăceau.

Vocea lui Menuhim țiui deodată din ungherul în care acesta se târâse.

— Menuhim nu poate să meargă! spuse Debora, atât de încet, de parcă s-ar fi temut ca nu cumva bolnavul să o înțeleagă.

— Menuhim nu poate să meargă! repetă la fel de încet Mendel Singer.

Soarele părea că apune în grabă. Pe peretele casei de peste drum, la care toți priveau țintă pe fereastra deschisă, se vedea cum umbra neagră urcă tot mai mult, asemenea fluxului mării ce invadează cheiul. Se iscă un vânt ușor și canatul ferestrei începu să scârțâie în țâțâni.

— Închide ușa că trage! spuse Debora.

Miriam se îndreptă spre ușă. Înainte de a pune mâna pe clanță, mai zăbovi o clipă nemișcată, cu capul scos pe ușă în direcția în care dispăruse Mac. Apoi Miriam închise ușa trântind-o și spuse:

— Din pricina vântului!

Mendel se duse la fereastră. Privea cum umbrele serii se cățărau pe perete. Ridicând capul, văzu coama acoperișului

casei din față scăldată în culori aurii. Rămase multă vreme așa, cu spatele la odaie, la muierea lui, la fiica lui, Miriam, și la Menuhim cel bolnav. Îi simțea pe toți și bănuia fiecare din mișcările lor. Știa că Debora își pusese capul pe masă ca să plângă, că Miriam își întorsese fața spre sobă și că umerii ei tresăreau din când în când, deși ea nu plângea defel. Știa că femeia lui abia aștepta clipa în care el urma să ia cartea de rugăciuni ca să meargă la templu, să-și facă rugăciunea de seară, iar Miriam avea să-și pună șalul galben ca s-o zbughească la vecini. Apoi, Debora avea de gând să îngroape sub scândura dușumelei hârtia de zece dolari, pe care continua s-o țină în mână. El, Mendel Singer, știa scândura cu pricina. Ori de câte ori călca pe ea, aceasta îi trăda cu scârțâitul ei taina pe care o ascundea și îi amintea de mârâitul câinilor ținuți de Sameșkin legați în fața grajdului. Da, Mendel Singer știa scândura. Și ca să nu fie nevoit să se gândească la câinii negri ai lui Sameșkin, adevărate întruchipări vii ale păcatului, care îi picurau neliniște în suflet, evita să calce pe scândura aceasta, iar când o făcea, se întâmpla numai pentru că în toiul lecției începea să umble prin cameră, uitând de ea. Văzând cum fâșia aurie de soare se subția tot mai mult alunecând de pe coama acoperișului pe acoperiș și de aici spre coșul alb, i se păru că simte limpede pentru prima dată în viața lui scurgerea mută și perfidă a zilelor, viclenia amăgitoare a schimbului veșnic dintre zi și noapte, dintre vară și iarnă și trecerea monotonă a vieții, în ciuda spaimelor așteptate ori neașteptate. Acestea creșteau doar la marginea țărmurilor mereu schimbătoare, iar Mendel Singer se furișa pe lângă ele. A venit un om din America, a râs, a adus o scrisoare, dolari și fotografii de la Șmarie și a dispărut din nou în ținuturile

ascunse ale depărtării. Fiii dispăreau: Ionas slujea țarului la Pskow și nu mai era Ionas. Șmarie făcea baie la țărmul oceanului și nu se mai numea Șmarie. Miriam îl urmărea cu privirea pe american și voia să plece și ea în America. Doar Menuhim rămânea ce era încă din ziua nașterii lui: un schilod. Și Mendel Singer însuși rămânea ce fusese întotdeauna: un dascăl.

Ulița îngustă se întunecă întru totul, însuflețindu-se totodată. Nevasta grasă a maistrului sticlar Haim și bunica de nouăzeci de ani a lăcătușului Jossel Kopp, mort de mult, își luară scaunele din casă ca să le pună în fața ușii și să se bucure de răcoarea serii. Îmbrăcați în negru, evreii se grăbeau spre templu, abia apucând să mai mormăie câte un salut. Atunci Mendel Singer se întoarse, căci și el voia să plece într-acolo. Trecu pe lângă Debora, care încă își mai ținea capul pe masa tare. Culcată ca într-un așternut, fața ei, pe care Mendel nu o mai putea suferi încă de mulți ani, era acum îngropată în lemnul tare, iar întunericul ce începea să umple camera ascundea și asprimea și sfiala lui Mendel. Mâna lui trecu repede peste spatele lat al femeii – odată carnea asta îi fusese cunoscută, acum se înstrăinase de ea. Ea se ridică și spuse:

— Te duci la rugăciune! Și pentru că se gândea la altceva, ea își schimbă formularea, repetând cu o voce venită parcă de departe:

— La rugăciune te duci!

O dată cu tatăl, înfășurată în șalul galben, plecă de-acasă și Miriam, făcându-și drum la vecini.

Era prima săptămână a lunii *ab*. După rugăciunea de seară, evreii se adunară să salute luna nouă și, pentru că noaptea era plăcută, aducând cu sine răcoarea binefăcătoare

după ziua fierbinte, erau mai dispuși ca de obicei să împlinească dorința inimilor lor credincioase și porunca lui Dumnezeu de a saluta renașterea lunii într-un loc descoperit, deasupra căruia cerul se bolțește mai lat și mai cuprinzător decât deasupra ulițelor înguste ale târgului. Muți, întunecați și strânși în grupuri mici și dezordonate, se grăbiră să treacă dincolo de case. Văzură în depărtare pădurea neagră și tăcută asemenea lor, veșnică însă în durata ei înrădăcinată, și mai văzură și vălurile nopții peste câmpurile întinse și în cele din urmă se opriră. Își înălțară privirea spre cer, căutând argintul încovoiat al noului astru care se năștea astăzi încă o dată, la fel ca în ziua facerii sale. Se strânseră într-un grup compact și își deschiseră cărțile de rugăciune. În limpezimea nocturn-violetă, paginile albe luceau, iar literele colțuroase zăceau încremenite și negre sub ochii lor. Începură să murmure salutul către lună și să-și legene bustul înainte și înapoi, ca și cum i-ar fi zgâlțâit un vifor nevăzut. Se legănau tot mai repede, se rugau tot mai tare, cu un curaj războinic își aruncau cuvintele cele mai dragi inimii lor către cerul îndepărtat. Străin le era pământul pe care stăteau, dușmănoasă pădurea care îi privea nemișcată, potrivnic lătratul câinilor al căror auz neîncrezător îi trezise, aproape – doar luna care se năștea astăzi, în lumea aceasta, la fel ca în țara strămoșilor și Domnul veghind pretutindeni, acasă și printre străini.

Își încheiară binecuvântarea cu un *amin* rostit cu putere și își strânseră mâna, urându-și o lună norocoasă, afaceri prospere și sănătate bolnavilor. Se risipiră, fiecare se duse la casa lui, dispărând pe ulițe, în spatele ușilor mici ale cocioabelor strâmbe. Doar un evreu rămase pe loc: Mendel Singer.

Poate că tovarăşii lui se despărţiseră abia cu puţine minute înainte, însă lui i se părea că stătea acolo de o oră. Respiră liniştea nestânjenită în voie, făcu vreo câţiva paşi, simţi cum îl lasă puterile, îi veni să se culce pe jos, dar i se făcu teamă de pământul necunoscut şi de târâtoarele primejdioase pe care acesta – foarte probabil – le adăpostea îşi aduse aminte de fiul său rătăcitor Ionas. Ionas dormea acum într-o cazarmă, pe paie, într-un grajd, poate în preajma cailor. Fiul său Şmarie trăia acum dincolo de apă: cine era mai departe? Ionas sau Şmarie? Acasă, Debora îngropase deja dolarii, iar Miriam povestea acum vecinilor despre vizita americanului.

Secera lunii noi începuse să răspândească o strălucire vie de argint şi, însoţită fidel de cea mai luminoasă stea a cerului, aluneca prin noapte. Uneori se auzeau câinii urlând şi asta îl speria pe Mendel. Sfâşiau pacea pământului, înteţind neliniştea lui Mendel Singer. Deşi nu era nici măcar la cinci minute depărtare de casele târgului, i se părea că se află la o depărtare infinită de lumea locuită a evreilor, nespus de singur, ameninţat de primejdii şi totuşi neînstare să se întoarcă. Se întoarse cu faţa spre nord: acolo respira sumbru pădurea. La dreapta, preţ de mai multe verste, se întindeau mlaştinile cu sălcii argintii ici şi colo. La stânga, erau câmpuri învăluite în opal. Când şi când, Mendel avea senzaţia că deslueşte un sunet omenesc venind dintr-o direcţie imposibil de stabilit. Auzea cum vorbesc oameni cunoscuţi şi i se părea că-i şi înţelege. Apoi îşi aduse aminte că auzise aceste cuvântări cu mult înainte. Pricepu că acum doar le mai auzea o dată, de fapt, le percepea doar ecoul care-i stăruise atâta timp în memorie.

Deodată, în stânga, lanul foşni, deşi nu se iscase nici o adiere de vânt. Foşnetul se apropia tot mai mult, iar acum Mendel putea să şi vadă cum spicele înalte cât un stat de om se mişcau; între ele probabil se furişa un om, dacă nu cumva un animal uriaş, un monstru. Ar fi fost potrivit să fugă, dar Mendel aştepta, pregătindu-se pentru moarte. Un ţăran sau un soldat o să iasă acum din lan, o să-l învinuiască pe Mendel de furt şi-o să-l omoare pe loc – poate cu o piatră. Ar putea fi şi un vagabond, un ucigaş, un criminal, care nu voia să fie auzit şi văzut. „Doamne sfinte!" şopti Mendel. Atunci deslușiglasuri. Erau doi cei care umblau prin lan, iar faptul că nu era unul singur îl liniști pe evreu, deşi se gândi că ar fi putut să fie şi doi ucigaşi. Nu, nu erau ucigaşi, era o pereche de îndrăgostiți. Un glas de fată vorbea, un bărbat râdea. Şi perechile de îndrăgostiți puteau fi primejdioase: existau atâtea exemple în care bărbatul se înfuriase, descoperind martori ai iubirii sale. Curând, cei doi trebuiau să iasă din ogor. Mendel Singer îşi învinse sila teribilă de viermuiala pământului şi, încet, se întinse pe jos cu privirea spre lan. Atunci spicele se despărţiră, mai întâi apăru bărbatul, un bărbat în uniformă, un soldat cu căciulă vopsită în albastru-închis, cu cizme şi pinteni. Metalul sclipea şi zăngănea uşor. În spatele lui lumina un şal galben, un şal galben, un şal galben. Se auzi un glas, glasul fetei. Soldatul se întoarse, îşi trecu braţul pe după umerii ei, acum şalul se desfăcu, soldatul mergea în spatele fetei, ţinându-şi mâinile la pieptul ei, fata – ghemuită în braţele soldatului.

Mendel închise ochii şi lăsă năpasta să treacă în beznă pe lângă el. Dacă nu i-ar fi fost teamă să fie descoperit, şi-ar fi astupat şi urechile, ca să nu fie nevoit să audă ceva. Dar n-avu încotro şi auzi: cuvinte groaznice, clinchetul

cristalin al pintenilor, vagi chicoteli smintite şi hohotele puternice de râs ale bărbatului. Acum i se făcuse dor de lătratul câinilor. De le-ar veni pofta să urle, să urle cât îi ţin rărunchii! Şi-ar fi dorit să iasă din lan ucigaşi, ca să-l omoare. Vocile se îndepărtară. Era linişte. Totul dispăruse. Nu fusese nimic.

Mendel Singer se ridică în cea mai mare grabă, se uită de jur împrejur, îşi ridică cu amândouă mâinile poalele hainei lungi şi o porni în direcţia târgului. Obloanele erau trase, însă în faţa uşilor mai stăteau vreo câteva femei la palavre. Îşi încetini mersul, ca să nu bată la ochi; făcea doar paşi mari şi grăbiţi, continuând să-şi ţină în mâini poalele hainei. Se opri în faţa casei. Bătu la geam. Debora deschise.

— Unde-i Miriam? întrebă Mendel.

— N-a venit de la plimbare, spuse Debora. Ce, parcă poţi s-o opreşti! Se plimbă zi şi noapte. Dacă stă o jumătate de oră în casă! Dumnezeu m-a pedepsit cu copiii ăştia. A mai fost vreodată cineva pe lume care să ...

— Taci! o întrerupse Mendel. Când vine Miriam acasă, spune-i că am întrebat de ea. Nu mă întorc astă-seară, ci abia mâine dimineaţă. E ziua morţii bunicului meu Zallel şi mă duc să mă rog.

Şi se îndepărtă, fără să mai aştepte vreun răspuns de la femeia lui.

Mai mult de trei ore nu trecuseră de când plecase de la templu. Acum, intrând din nou în el, se simţea ca şi cum s-ar fi întors aici după mai multe săptămâni. Îşi trecu încet mâna peste capacul vechiului pupitru la care se ruga, sărbătorind cu el clipa revederii. Îl ridică şi-şi scoase cartea lui veche, neagră şi grea, obişnuită cu mâinile lui şi pe care

ar fi recunoscut-o fără ezitare dintre mii de alte cărți asemănătoare. Cunoștea așa de bine luciul de piele al copertei cu insule mici și rotunde de stearină ieșind în relief, cu resturile întărite ale numeroaselor lumânări arse demult, precum și colțurile de jos ale filelor, poroase, gălbui, unsuroase, de trei ori încrețite de răsfoitul cu degete umezite vreme de zeci de ani. Găsea numaidecât orice rugăciune de care tocmai avea nevoie. Aceasta era gravată în memoria lui cu cele mai mici amănunte ale fizionomiei vădite în cartea de rugăciuni, cu numărul rândurilor sale, cu felul și mărimea tiparului și cu nuanța precisă a paginilor.

Se întuneca în templu și lumina gălbuie a lumânărilor de la peretele dinspre răsărit de lângă dulapul cu sulurile Torei nu alunga întunericul, ci mai degrabă părea că se ascunde în el. Prin ferestre se vedeau cerul și câteva stele, iar înăuntru se deslușeau toate obiectele, pupitrele, masa, băncile, tăieturile de hârtie de pe podea, sfeșnicele de la perete, câteva carpete cu franjuri aurii. Mendel Singer aprinse două lumânări, le lipi de lemnul gol al pupitrului, închise ochii și începu să se roage. Chiar și cu ochii închiși știa unde se termină o pagină și întorcea fila cu un gest mecanic. Treptat, bustul său alunecă în legănarea ritmică obișnuită, tot trupul se ruga, picioarele râcâiau scândurile podelei, mâinile se strângeau, transformându-se în pumni, și izbeau ca niște ciocane în pupitru, în piept, în carte și în gol. Pe laviță dormea un evreu fără adăpost. Respirația lui îl însoțea și susținea pe Mendel Singer în cântecul lui monoton, ce se asemăna unei cântări fierbinți în pustiul galben, pierdut și obișnuit cu moartea. Propria voce și respirația celui ce dormea îl amețiră pe Mendel, îi alungară orice gând din

inimă: nu mai era altceva decât un om care se roagă, cuvintele îşi urmau prin el calea către cer, era un vas gol, o pâlnie. Aşa se rugă el, întâmpinând dimineaţa.

Boarea dimineţii inundă ferestrele. Luminile se micşorară şi îşi pierdură strălucirea, în spatele cocioabelor scunde se şi vedea cum urcă soarele, umplând cu flăcări roşii cele două ferestre dinspre răsărit ale casei. Mendel strivi lumânările, ascunse cartea, deschise ochii şi se întoarse să plece. Ieşi afară. Mirosea a vară a mlaştini pe cale să sece şi a vegetaţie trezită la viaţă. Obloanele caselor încă mai erau trase. Oamenii dormeau.

Mendel bătu de trei ori în uşă. Era puternic şi odihnit, de parcă ar fi dormit îndelung şi fără vise. Ştia exact ce trebuie făcut. Debora deschise.

— Fă-mi un ceai, spuse Mendel, apoi am de vorbit ceva cu tine. Miriam este acasă?

— Bineînţeles, răspunse Debora. Unde să fie? Credeai că a şi ajuns în America?

Samovarul zbârnâia. Debora aburi un pahar şi îl şterse bine. Apoi, Mendel şi Debora îşi băură ceaiul, sorbind tacticos cu buzele ţuguiate. Deodată, Mendel puse paharul pe masă şi spuse:

— Plecăm în America. Menuhim o să rămână aici. Trebuie să o luăm pe Miriam. Dacă rămânem, ne pândeşte o mare nenorocire.

O vreme nu mai scoase o vorbă, apoi spuse încet:

— Umblă cu un cazac.

Paharul căzu zăngănind din mâinile Deborei. În ungher, Miriam se trezi, iar Menuhim se mişcă şi el în somnul lui surd. Apoi se făcu linişte. Milioane de ciocârlii cântau deasupra casei, sub cer.

Cu un fulger luminos, soarele bătu la fereastră, întâlni tabla lustruită a samovarului şi o aprinse, transformând-o într-o oglindă boltită. Aşa începu ziua.

VII

La Dubno mergi cu căruţa lui Sameşkin; la Moscova mergi cu trenul; în America mergi cu vaporul, însă pe deasupra îţi mai trebuie şi acte. Ca să faci rost de ele, trebuie să mergi la Dubno.

Aşa că Debora se duce la Sameşkin. Sameşkin nu mai stă pe laviţă, nici măcar nu este acasă, este joi şi târg de porci, Sameşkin se poate întoarce abia peste un ceas.

Gândindu-se doar la America, Debora se plimbă încolo şi încoace prin faţa cocioabei lui Sameşkin.

Un dolar înseamnă mai mult de două ruble, o rublă are o sută de copeici, două ruble fac două sute de copeici, şi-atunci, pentru Dumnezeu, câte copeici înseamnă un dolar? Câţi dolari o să mai trimită Şmarie? America este o ţară binecuvântată.

Miriam umblă cu un cazac, în Rusia poate să facă una ca asta, în America nu sunt cazaci, Rusia este o ţară tristă, America este o ţară liberă, o ţară veselă. Mendel nu va mai fi dascăl, va fi tatăl unui fiu bogat.

Nu durează un ceas, nu durează două, abia după trei ceasuri Debora aude cizmele ţintuite ale lui Sameşkin.

E seară, dar încă se mai simte arşiţa. Soarele pieziş s-a îngălbenit deja, dar nu vrea să se lase, astăzi apune foarte încet. De arşiţă şi nelinişte şi o sută de gânduri neobişnuite, pe Debora o trec toate apele.

Acum, că Sameşkin se apropie, i se face şi mai cald. Are o căciulă grea din blană de urs, lăţoasă şi roasă în câteva locuri, şi o scurtă de blană peste pantalonii de in murdari, strânşi în cizmele grele. Şi totuşi nu asudă.

De cum îl vede, Debora îl şi miroase, căci duhneşte a rachiu. Greu o s-o mai scoată cu el! Nu-i uşor lucru să-l convingi pe Sameşkin nici când e treaz.

Luni e târg de porci la Dubno. Nu-i în folosul ei că Sameşkin a şi fost la târgul de porci de acasă, s-ar putea să nu mai aibă de ce să meargă la Dubno şi căruţa o să coste ceva bani.

Debora îi iese lui Sameşkin drept în faţă. Acesta se clatină, doar cizmele grele îl ţin să nu cadă. Ce noroc că nu este desculţ! se gândeşte Debora nu fără dispreţ.

Sameşkin nu o recunoaşte pe femeia care-i stă în cale.

— În lături cu muierile! şi face o mişcare cu mâna, pe jumătate s-apuce, pe jumătate să lovească.

— Eu sunt! spune Debora pe un ton curajos. Luni mergem la Dubno!

— Dumnezeu să te binecuvânteze! strigă Sameşkin prietenos.

Rămâne pe loc, sprijinindu-se într-un cot de umărul Deborei. Ea se teme să se mişte, ca nu cumva să cadă Sameşkin.

Sameşkin are mai bine de şaptezeci de kilograme. Toată greutatea lui se sprijină acum în cot, iar cotul acesta se află pe umărul Deborei.

Este prima dată când un bărbat străin se apropie aşa de mult de ea. Se teme, însă totodată se gândeşte şi că e deja bătrână, se gândeşte şi la cazacul lui Miriam şi încearcă să-şi amintească de când nu s-a mai atins Mendel Singer de ea.

— Da, dulceaţa mea, spune Sameşkin, luni mergem la Dubno şi pe drum o să mă culc cu tine.

— Huo, boşorogule, spune Debora, că te spun nevesti-tii! Te pomeneşti că eşti beat?

— El nu e beat, replică Sameşkin, el doar a tras la măsea. Dar ce treabă ai la Dubno, dacă nu te culci cu Sameşkin?

— Să fac actele, spune Debora. Plecăm în America.

— Căruţa te costă cincizeci de copeici, dacă nu te culci cu el, şi treizeci dacă te culci cu el. O să-ţi facă un copilaş şi o să-l naşti în America, să-ţi aduci aminte de Sameşkin.

În toiul arşiţei, Debora se înfioară.

Totuşi spune, însă abia după un minut:

— Nu mă culc cu tine şi plătesc treizeci şi cinci de copeici.

Deodată, Sameşkin rămâne pe picioarele lui, după ce şi-a luat cotul de pe umărul Deborei, părând că s-a trezit.

— Treizeci şi cinci de copeici! spune el cu glas hotărât.

— Luni la cinci dimineaţa.

— Luni la cinci dimineaţa.

Sameşkin intră în curtea lui, iar Debora se duce încet spre casa.

Soarele a asfinţit. Vântul bate dinspre vest, la orizont se strâng nori violeţi, mâine va ploua Debora se gândeşte: mâine va ploua, şi simte un junghi reumatic la genunchi. Îl salută - este vechiul ei inamic fidel. Omul îmbătrâneşte! îşi zice în sinea ei. Femeile îmbătrânesc mai repede decât bărbaţii, Sameşkin este la fel de bătrân ca ea şi poate chiar mai bătrân. Miriam este tânără, umblă cu un cazac.

În faţa cuvântului „cazac", spus cu glas tare, Debora se sperie. De parcă abia sunetul i-ar fi conştientizat grozăvia faptului.

Acasă dădu cu ochii de fiica ei Miriam şi de bărbatul ei Mendel. Stăteau la masă, tatăl şi fiica, şi tăceau atât de

stăruitor, încât Debora ştiu numaidecât, chiar de la intrare, că acolo este vorba de o tăcere veche, o tăcere cunoscută, bine înrădăcinată.

— Am vorbit cu Sameşkin, începu Debora. Luni dimineaţă la cinci merg la Dubno ca să fac actele. Vrea treizeci şi cinci de copeici. Şi, stăpânită de demonul vanităţii, adăugă:

— Aşa de ieftin nu merge decât cu mine!

— Nicidecum nu poţi merge singură, spuse Mendel cu glas sfârşit şi teamă în suflet Am vorbit cu mulţi evrei care se pricep. Ei spun că trebuie să mă prezint eu însumi la *uriadnic*.

— Tu la *uriadnic*?

Într-adevăr, nu era uşor să ţi-l închipui pe Mendel Singer într-o cancelarie. În viaţa lui nu vorbise cu un *uriadnic*. Niciodată nu reuşise să dea ochi cu un poliţist fără să tremure. Evita cu grijă tot ce purta uniformă, caii şi câinii. Să vorbească Mendel cu un *uriadnic*?

— Mendel, spuse Debora, nu te băga în treburi pe care nu poţi decât să le încurci! Am să aranjez singură totul.

— Toţi evreii, obiectă Mendel, mi-au spus că trebuie să mă prezint personal.

— Atunci, luni mergem împreună!

— Şi cu Menuhim ce facem?

— Rămâne Miriam cu el.

Mendel îşi privi femeia. Încercă să-i surprindă cu privirea ochii, pe care ea îi ascundea cu teamă sub pleoape. Miriam, care se uita spre masă dintr-un colţ, putea să vadă privirea tatălui şi inima începu să-i bată mai tare. Luni avea întâlnire. Luni avea întâlnire. Avea întâlniri cât ţinea arşiţa sfârşitului de vară. Iubirea ei înflorea târziu, printre spicele înalte – Miriam se temea de seceriş. Începuse să şi

audă uneori cum se pregăteau țăranii, cum își ascuțeau secerile de pietrele vineții. Unde să se ducă după ce câmpurile rămâneau goale? Trebuia să plece în America. O reprezentare vagă a libertății iubirii în America, printre casele înalte, care ascundeau mai bine decât lanul, o consola acum, când se apropia secerișul. Venea deja. Miriam nu avea timp de pierdut. Îl iubea pe Stepan. El o să rămână aici. Iubea toți bărbații, furtuni izbucneau din ei, mâinile lor puternice aprindeau însă încet flăcările din inimă. Pe bărbați îi chema Stepan, Ivan și Vsevolod. În America erau și mai mulți bărbați.

— Nu rămân singură acasă, spuse Miriam. Mi-e frică!

— Trebuie să-i aducem un cazac în casă, se auzi vocea lui Mendel, ca să o păzească.

Miriam se înroși. Avu impresia că tatăl vedea cum se împurpurase, deși ea stătea în colț, ascunsă în umbră. Asta înseamnă că îmbujorarea ei lumina în întuneric - ca un felinar roșu se aprinsese fața lui Miriam. Și-o acoperi cu mâinile și izbucni în plâns.

— Ieși afară! spuse Debora. E târziu, închide obloanele!

Cu mâinile încă la ochi, se îndreptă spre ieșire cu băgare de seamă, pe bâjbâite. Afară se opri preț de o clipă. Toate stelele cerului se aflau acolo, apropiate și vii, ca și cum ar fi așteptat-o pe Miriam în fața casei. Splendoarea lor limpede și aurie purta în ea splendoarea întinsei lumi libere; erau mici oglinjoare în care se reflecta strălucirea Americii.

Se apropie de fereastră, privi înăuntru, încercă să-și dea seama după chipurile părinților ce-ar fi putut să vorbească. Nu-și dădu seama nicidecum. Desprinse cârligele de fier de lemnul obloanelor deschise și închise amândouă canaturile ca pe ușile unui dulap. Se gândea la un sicriu. Își

înmormânta părinții în căscioara asta. Nu simțea nici urmă de tristețe. Mendel și Debora Singer erau îngropați. Lumea era mare și plină de viață. Stepan, Ivan și Vsevolod trăiau. America trăia, dincolo de apa cea mare, cu toate casele sale înalte și milioane de bărbați.

Când se întoarse în casă, tatăl ei, Mendel Singer, spuse:

— Nici măcar obloanele nu e în stare să le închidă, îi trebuie o jumătate de oră!

Oftând adânc, se ridică și se apropie de peretele de care atârna o lămpiță cu gaz, un recipient albastru-închis, o sticlă de lampă afumată, legate cu o sârmă ruginită de o oglindă rotundă crăpată, care avea menirea să sporească, fără cheltuială, lumina slabă. Deschiderea de sus a sticlei de lampă trecea de capul lui Mendel Singer. În zadar încercă să stingă lampa. Se ridică în vârful picioarelor, suflă, dar fitilul se aprinse și mai tare.

Între timp, Debora aprinse o lumânare mică și gălbuie și o puse pe vatra de cărămidă. Bodogănind, Mendel Singer se urcă pe un scaun și stinse în cele din urmă lampa. Miriam se întinse în colț, lângă Menuhim. Nu voia să se dezbrace decât pe întuneric. Aștepta cu respirația tăiată și cu pleoapele închise până când tatăl își termină de murmurat rugăciunea de seară. Printr-o gaură rotundă a unui nod din lemnul oblonului zărea scânteierea albastră și aurie a nopții. Se dezbrăcă și începu să-și pipăie sânii. O dureau. Pielea ei avea propria memorie și fiecare locșor își amintea de mâinile mari, aspre și fierbinți ale bărbaților. Mirosul ei avea propria-i memorie, păstrând cu o chinuitoare fidelitate izul de transpirație bărbătească, rachiu și iuft. Auzi sforăitul părinților și horcăielile lui Menuhim. Atunci Miriam se ridică, își aduse în față cozile grele ale căror vârfuri îi ajungeau până la coapse și așa cum era, desculță și în cămașă,

trase zăvorul şi ieşi în noaptea străină. Respiră adânc. Era ca şi cum ar fi tras în piept noaptea întreagă; în vreme ce respiraţia ei sorbea toate stelele aurii, acestea umpleau şi mai mult cerul cu spuza lor. Broaştele orăcăiau şi greierii ţârâiau, iar marginea de la nord-est a cerului era tivită cu o fâşie lată şi argintie în care părea să fie cuprinsă deja dimineaţa. Miriam se gândea la câmpul de spice, la aşternutul nunţii ei. Făcu înconjurul casei. În depărtare se vedea lucind zidul mare şi alb al cazărmii. Miriam întrezărea câteva luminiţe slabe. Într-o sală mare dormeau Stepan, Ivan, Vsevolod şi mulţi alţi bărbaţi.

Mâine era vineri. Totul trebuia pregătit pentru sâmbătă, bucăţile de carne tăiate din pulpă, ştiuca şi supa de găină. Gătitul începea de la şase dimineaţa. Când fâşia lată şi argintie se înroşi, Miriam se strecură înapoi în odaie. Nu mai adormi. Prin gaura din nodul oblonului vedea primele sclipiri ale soarelui. Tatăl şi mama începuseră să se foiască în somn. Se făcuse dimineaţă.

Sabatul trecu, iar duminica Miriam şi-o petrecu în lan cu Stepan. În cele din urmă merseră departe, în satul vecin, unde Miriam bău rachiu. Acasă, toată ziua o căutară. S-o caute! Viaţa ei era preţioasă, vara scurtă, curând începea secerişul. Se mai culcă o dată cu Stepan în pădure. Mâine, luni, tatăl pleca la Dubno să facă rost de acte.

Luni, la cinci dimineaţa, Mendel Singer se ridică din aşternut îşi bău ceaiul, se rugă, apoi îşi scoase repede filacterele şi plecă la Sameşkin.

— Bună dimineaţa! strigă el de departe. Pentru Mendel Singer era ca şi cum întâlnirea cu autorităţile începea chiar acum, înainte de a se urca în căruţa lui Sameşkin, iar el trebuia să-l salute pe Sameşkin ca pe un *uriadnic*.

— Îmi place mai mult să merg cu nevastă-ta! spuse Sameşkin. La anii ei se ţine bine şi are nişte sâni pe cinste.

— Să mergem, spuse Mendel.

Caii nechezară şi se plesniră cu cozile peste şolduri.

— Diii! strigă Sameşkin pocnind din bici.

La ora unsprezece înaintea prânzului ajunseră la Dubno.

Mendel trebui să aştepte. Cu căciula în mână, păşi în gangul cel mare al intrării principale. Portarul avea asupră-i o sabie.

— Unde vrei să mergi? întrebă el.

— În America - unde să merg?

— Cum te cheamă?

— Mendel Mehelovici Singer.

— Şi de ce vrei să pleci în America?

— Să câştig bani. O duc greu.

— Mergi la numărul 84, spuse portarul. Acolo sunt mulţi care aşteaptă.

Stăteau într-un coridor mare, boltit, zugrăvit în galben-ocru. Bărbaţi în uniforme albastre făceau de pază în faţa uşilor. De-a lungul pereţilor erau puse bănci maronii - toate erau ocupate. Însă de îndată ce mai apărea cineva, oamenii în albastru făceau o mişcare cu mâna; iar cei aşezaţi se strângeau şi mai mult şi de fiecare dată se mai aşeza unul abia sosit. Fumau, scuipau, spărgeau seminţe de dovleac în dinţi şi sforăiau. Aici, ziua nu era zi. Prin geamul mat al unui luminator aflat foarte sus, foarte departe, se putea bănui cât de cât lumina zilei. Undeva ticăiau ceasuri, însă era ca şi cum pasul lor măsurat ar fi trecut pe lângă timpul încremenit în coridoarele înalte.

Din când în când, unul dintre cei în uniforme albastre striga un nume. Toţi cei adormiţi se trezeau.

Cel strigat se ridica, o pornea împleticindu-se spre o uşă, îşi aranja hainele de pe el şi păşea printr-una din uşile înalte, cu două canaturi, care avea în loc de clanţă un mâner rotund şi alb. Mendel chibzuia cum trebuie să folosească mânerul pentru a deschide uşa. Se ridică în picioare; fiindcă stătuse mult timp aşezat, înghesuit între oameni, îl dureau toate mădularele. Abia apucase să se ridice, când unul dintre oamenii în albastru veni spre el.

— Sidai! strigă omul în albastru. Stai jos!

Mendel Singer nu mai găsi loc pe banca de pe care se ridicase. Rămase în picioare lângă ea şi se lipi de perete, simţind dorinţa de-a se face una cu el.

— Aştepţi la numărul 84? întrebă omul în albastru.

— Da, spuse Mendel. Era convins că acum aveau de gând să-l arunce definitiv afară. Debora va trebui să mai vină încă o dată aici. Cincizeci de copeici plus cincizeci de copeici fac o rublă.

Dar omul în albastru nu avea intenţia să-l dea afară pe Mendel. Omul în albastru era mai întâi de toate interesat ca toţi cei care aşteptau să-şi păstreze locurile, iar el să-i poată cuprinde cu privirea pe toţi. Dacă unul se ridica, putea să arunce şi o bombă.

Uneori, anarhiştii se travestesc, se gândea portarul. Şi îi făcu semn lui Mendel să vină la el, îl luă la pipăit şi îl întrebă de acte. Şi pentru că totul era în ordine, iar Mendel nu mai avea loc, omul în albastru spuse:

— Fii atent! Vezi uşa aceea de sticlă? Te duci şi o deschizi. Acolo este numărul 84.

— Ce cauţi aici? ţipă un bărbat cu umeri laţi din spatele biroului. Funcţionarul stătea chiar sub tabloul ţarului. Era compus dintr-o mustaţă, un cap pleşuv, epoleţi şi nasturi.

În spatele călimării late de marmură, părea un bust frumos. Cine ţi-a îngăduit să intri aici aşa, pe nepusă masă? De ce nu te anunţi? tună vocea din bust.

În vremea asta, Mendel Singer făcu o plecăciune adâncă. Pentru asemenea primire nu era pregătit. Se îndoi de spate, lăsând tunetul să-i treacă peste spinare; ar fi vrut să devină minuscul, să se facă una cu pământul, ca şi când ar fi fost surprins de o furtună în câmp deschis. Cutele pardesiului lung se desfăcură dintr-odată şi atunci funcţionarul văzu o fâşie din pantalonii tociţi ai lui Mendel şi pielea roasă a carâmbilor cizmelor. Acest tablou îl mai îmblânzi pe funcţionar.

— Apropie-te! porunci el – iar Mendel veni mai aproape, cu capul plecat, ca şi cum ar fi vrut să se izbească de birou. Abia când văzu că se apropia de marginea covorului, Mendel îşi ridică puţin capul. Funcţionarul zâmbi.

— Dă încoa actele! spuse el.

Apoi se făcu linişte. Se auzea ticăitul unui ceas. Prin jaluzele pătrundea lumina aurie a după-amiezii târzii. Hârtiile foşneau. Uneori, funcţionarul rămânea un răstimp pe gânduri, privea în gol şi, cu o mişcare iute, prindea o muscă. Ţinea animalul minuscul în pumnul lui uriaş, pe care îl deschidea cu grijă, rupea o aripioară, apoi pe cea de-a doua şi mai zăbovea puţin privind cum insecta schilodită continua să se târască pe birou.

— Cererea? întrebă el deodată. Unde-i cererea?

— Nu ştiu să scriu, domnia-voastră! se scuză Mendel.

— Asta ştiu şi eu, prostovane, că nu ştii să scrii! Nu te-am întrebat de certificatul şcolar, ci de cerere. Şi-apoi noi de ce avem un scrib? Ha? La parter? La camera 3? Ha? De ce ţine statul un scrib? Pentru tine, boule, tocmai pentru că nu ştii să scrii! Du-te la camera 3 şi scrie cererea. Spune

că te-am trimis eu, ca să nu fie nevoie să aştepţi şi să te ia imediat. Apoi vii la mine. Dar mâine! Din partea mea, poţi să pleci şi mâine după-masă!

Mendel mai făcu o plecăciune. Merse cu spatele, neîndrăznind să se întoarcă. Drumul de la birou până la uşă i se păru nesfârşit. Parcă mergea de o oră. În sfârşit, simţi că uşa este pe-aproape. Se întoarse repede, apucă mânerul, îl răsuci mai întâi la stânga, apoi la dreapta, după care mai făcu o plecăciune. În sfârşit, ajunse din nou pe coridor.

La camera 3 dădu de un funcţionar obişnuit, fără epoleţi. Era o încăpere joasă, cu aer închis; în jurul mesei erau adunaţi mulţi oameni, iar copistul scria şi scria, izbind de fiecare dată cu un gest precipitat pana de fundul călimării. Scria repede, dar tot nu termina. Veneau mereu alţi şi alţi oameni. Cu toate acestea, avu răgazul să-l observe pe Mendel.

— Domnia-voastră, domnul de la camera 84 m-a trimis, spuse Mendel.

— Vino încoace, spuse copistul.

Lui Mendel Singer i se făcu loc.

— O rublă pentru ştampilă! spuse copistul.

Mendel scormoni în batista albastră şi scoase o rublă. Era o monedă de o rublă, turnată dintr-un metal dur şi lucitor. Copistul n-o luă, căci mai aştepta încă cel puţin cincizeci de copeici în plus. Mendel nu înţelegea nimic din dorinţele destul de limpezi ale copistului.

Şi-atunci copistului îi sări mustarul.

— Da' ce, astea sunt acte? Zdrenţe sunt astea! Ţi se ferfeniţesc în mână.

Şi rupse ca din greşeală unul dintre documente; acesta se dezmembră în două părţi egale şi funcţionarul întinse mâna după guma arabică pentru a le lipi la loc. Mendel Singer tremura.

Guma arabică era prea uscată, funcționarul scuipă în sticluță, apoi o încălzi suflând în ea. Dar tot uscată rămânea Deodată îi veni o idee. Se vedea pe chipul lui că deodată îi venise o idee. Trase un sertar, puse înăuntru hârtiile lui Mendel Singer, închise sertarul la loc, rupse dintr-un bloc-notes o hârtiuță verde, o ștampilă, i-o dădu lui Mendel și spuse:

— Știi ceva? Mâine dimineață la nouă vii aici! O să fim singuri și o să putem sta de vorbă în liniște. Actele tale sunt aici, la mine. Le iei mâine. Arăți hârtia pe care ți-am dat-o!

Mendel plecă. Sameșkin aștepta afară, așezat pe niște pietre în preajma cailor, soarele asfințea și se lăsa seara.

— Plecăm abia mâine, spuse Mendel, dimineață la nouă trebuie să vin iar aici.

Căută un templu ca să poată înnopta. Cumpără o bucată de pâine, două cepe, băgă totul în buzunar, opri un evreu și îl întrebă de templu.

— Vino cu mine! spuse evreul.

Pe drum, Mendel își spuse povestea.

— La noi, în templu, spuse evreul, poți găsi pe cineva care să-ți aranjeze toată treaba. A trimis deja multe familii în America. Îl știi pe Kapturak?

— Kapturak? Bineînțeles! El l-a trimis pe băiatul meu!

— Clienți vechi! spuse Kapturak. Sfârșitul verii și-l petrecea la Dubno, dând consultații în temple. Atunci a fost la mine femeia ta. Încă mi-l mai amintesc pe fiul tău. Nu-i așa că-i merge bine? Kapturak are o mână norocoasă.

Se dovedi că și acum Kapturak era dispus să preia toată afacerea. Pentru început, prețul era de zece ruble de persoană.

Mendel nu avea de unde să scoată un avans de zece ruble. Kapturak găsi o soluţie. Ceru adresa tânărului Singer. În patru săptămâni va primi şi răspunsul şi banii, dacă fiul are într-adevăr intenţia să-şi cheme părinţii.

— Dă-mi biletul verde şi scrisoarea din America şi ai toată încrederea în mine! spuse Kapturak. Cei de faţă dădură din cap aprobator. Poţi să pleci chiar astăzi acasă. Peste vreo câteva zile trec eu pe la voi. Ai încredere în Kapturak!

Câţiva dintre cei de faţă repetară:

— Ai încredere în Kapturak! Fii fără grijă!

— Ce noroc că v-am întâlnit aici! spuse Mendel.

Toţi dădură mâna cu el şi îi urară drum bun. Se întoarse în piaţă, unde îl aştepta Sameşkin. Sameşkin era pe punctul de a se urca în căruţă să se culce.

— Cu un evreu numai dracul poată să stabilească ceva precis! spuse el. Aşadar, plecăm totuşi.

Plecară.

Sameşkin îşi legă hăţurile de încheietura mâinii, vrând să tragă un pui de somn. Într-adevăr, adormi. Caii se speriară de umbra unei momâi pe care un ştrengar o adusese din câmp şi o aşezase la marginea drumului. Animalele o luară la galop. Căruţa părea că se ridică în aer, încât Mendel avea senzaţia că în curând aceasta avea să înceapă a da din aripi. Şi inima lui galopa, vrând parcă să-i sară din piept şi s-o la la sănătoasa.

Deodată, Sameşkin zbieră o înjurătură. Căruţa alunecă într-un şanţ, caii se mai ţineau doar cu picioarele din faţă la nivelul drumului, iar Sameşkin zăcea peste Mendel Singer.

Ieşiră din şanţ. Oiştea se făcuse ţăndări, o roată sărise, alteia îi lipseau două spiţe. Trebuiau să înnopteze aici. Aveau să vadă ce pot face a doua zi.

— Așa începe călătoria ta în America, spuse Sameşkin. Ce tot mai vânturați și voi atâta lumea! Dracu' vă tot mână dintr-un loc într-altul! Alde noi stăm unde ne-am născut, numai dacă e război plecăm în Japonia!

Mendel Singer tăcea. Stătea la marginea drumului, lângă Sameşkin. Pentru prima oară în viață, Mendel Singer stătea alături de un țăran pe pământul gol, în miezul nopții sălbatice. Vedea deasupra lui cerul și stelele și se gândea: „Îl ascund pe Dumnezeu. Toate acestea Dumnezeu le-a făcut în șapte zile. Dar dacă un evreu vrea să plece în America, e nevoie de ani de zile!".

— Vezi ce frumos e pământul ăsta? întrebă Sameşkin. Curând va începe secerișul. E un an bun. Dacă-i așa de bun pe cât îmi închipui eu, la toamnă îmi cumpăr încă un cal. Mai ai vreo veste de la fiul tău Ionas? Se pricepe la cai. El e cu totul altfel decât tine. Dar ia zi, muierea ta nu te-a înșelat niciodată?

— Totul este cu putință, replică Mendel. Deodată totul i se părea foarte ușor, putea să priceapă totul, noaptea îl eliberase de prejudecăți. Chiar se lipi de Sameşkin ca de un frate.

— Totul este cu putință, repetă el. Muierile nu fac nici două parale.

Deodată, Mendel începu să suspine. Mendel plângea în toiul unei nopți străine lângă Sameşkin.

Țăranul își duse pumnii la ochi, căci simțea că-i vine și lui să plângă.

Apoi își trecu un braț pe după umerii firavi ai lui Mendel și spuse încet:

— Dormi, dragă evreule, dormi și te odihnește! Rămase treaz încă mult timp. Mendel Singer dormea sforăind. Broaștele orăcăiră până dimineața

VIII

După două săptămâni, în fața casei lui Mendel Singer apăru într-un nor mare de praf o șaretă mică ce aducea un oaspete: era Kapturak.

El spuse că actele erau gata. Dacă în următoarele patru săptămâni avea să vină un răspuns de la Șmarie, zis Sam, din America, atunci plecarea familiei Singer era sigură. Doar atât vrusese Kapturak să spună; și că un avans de douăzeci de ruble i-ar fi mai pe plac decât dacă ar trebui să oprească banii aceștia mai târziu din suma trimisă de Șmarie.

Debora se duse în magazia înjghebată din scânduri putrede în curtea mică, își trase bluza peste cap, scoase din sân o batistă înnodată și numără opt monede de câte o rublă. Apoi își trase bluza la loc, se întoarse în casă și îi spuse lui Kapturak:

— Asta-i tot ce am putut să fac rost de la vecini. Trebuie să vă mulțumiți cu atât.

— La clienții vechi mai trecem cu vederea! spuse Kapturak și se urcă în trăsurica lui galbenă și ușoară ca pana, dispărând numaidecât într-un nor de praf.

— Kapturak a fost la Mendel Singer! strigau oamenii în târg. Mendel pleacă în America.

Într-adevăr, călătoria lui Mendel Singer spre America începea deja. Toți îl sfătuiau ce să facă împotriva răului de mare. Câțiva posibili cumpărători apărură să vadă căsuța lui Mendel. Erau gata să plătească o mie de ruble pe ea, o sumă pentru care Debora și-ar fi dat cinci ani din viață.

Dar Mendel Singer spuse:

— Debora, ai uitat că Menuhim trebuie să rămână aici? La cine va rămâne? Luna viitoare, Billes îşi mărită fata cu muzicantul Fogl. Până vor avea un copil, tinerii îl pot ţine pe Menuhim. În schimb, le dăm casa şi nu le luăm nici un ban.

— Ai şi hotărât că Menuhim rămâne aici? Mai sunt cel puţin câteva săptămâni până la plecarea noastră şi până atunci Dumnezeu o să facă sigur o minune.

— Dacă Dumnezeu vrea să facă o minune, replică Mendel, n-o să te lase să ştii dinainte. Trebuie să sperăm. Dacă nu plecăm în America, peste Miriam o să dea o năpastă. Dacă plecăm în America, îl lăsăm aici pe Menuhim. Să o trimitem pe Miriam singură în America! Cine ştie de ce se apucă, singură pe drum şi singură în America? Menuhim este aşa de bolnav, încât numai o minune îl poate ajuta. Iar dacă îl ajută o minune, atunci poate să vină după noi. Căci o fi America foarte departe, dar tot în lumea asta e.

Debora nu spuse nimic. Auzea cuvintele rabinului din Kluczýsk: „Nu-l părăsi, rămâi cu el, ca şi cum ar fi un copil sănătos!". Ea nu rămânea cu el. Ani îndelungaţi, zi şi noapte, oră de oră, aşteptase minunea promisă. Morţii de pe lumea cealaltă nu ajutau, rabinul nu ajuta, Dumnezeu nu voia să ajute. Plânsese o mare de lacrimi. De la naşterea lui Menuhim fusese doar noapte în inima ei, suferinţă în fiece bucurie. Toate petrecerile fuseseră chinuri şi toate sărbătorile zile de doliu. Nu mai era primăvară, şi nici vară nu mai era. Iarnă se numeau toate anotimpurile. Soarele răsărea, dar nu dăruia căldură. Doar speranţa nu vrea să moară. „Rămâne schilod", spuneau toţi vecinii. Căci asupra lor nu se abătuse nici un necaz, iar cine nu are nici un necaz nici în minuni nu crede.

Nici cine are necazuri nu crede în minuni. Minuni s-au petrecut în vremuri foarte vechi, atunci când evreii încă mai trăiau în Palestina. De atunci nu s-a mai petrecut nici una. Totuşi: oare nu avea nici o îndreptăţire tot ce se povestise despre faptele bizare ale rabinului din Kluczýsk? Oare nu le-a redat el orbilor vederea şi i-a izbăvit pe paralitici? Cum a fost cu fiica lui Nathan Piczenik? Înnebunise. Au dus-o la Kluczýsk . Rabinul s-a uitat la ea A spus un verset de-al lui. Apoi a scuipat de trei ori. Şi fiica lui Piczenik a plecat acasă, liberă, despovărată şi cu mintea la loc.

Alţi oameni au noroc, gândea Debora. Pentru minuni trebuie să ai şi noroc. Dar copiii lui Mendel Singer nu au noroc! Ei sunt copiii unui dascăl!

— Dacă ai fi un om cu mintea la cap, îi spuse ea lui Mendel, mâine te-ai duce la Kluczýsk să-l întrebi pe rabin ce-i de făcut.

— Eu? întrebă Mendel. Ce să caut eu la rabinul tău? Dacă tot ai fost o dată acolo, mai du-te încă o dată! Tu crezi în el, aşa că ţie o să-ţi dea un sfat. Ştii bine că eu nu dau doi bani pe toate astea. Nici un evreu nu are nevoie de vreun mijlocitor între el şi Domnul. El ne ascultă rugăciunile dacă nu facem vreo nelegiuire. Dar dacă facem nelegiuiri, ne poate pedepsi.

— Pentru ce ne pedepseşte acum? Am făcut vreo nelegiuire? De ce este crud?

— Îl huleşti, Debora. Dă-mi pace, nu mai am altceva de vorbit cu tine. Şi Mendel se adânci în lectura unei cărţi pioase.

Debora îşi luă şalul şi ieşi din casă. Afară era Miriam. Stătea acolo, îmbujorată de soarele în asfinţit, într-o rochie albă ce răspândea acum sclipiri portocalii, cu pletele ei

negre, netede şi lucioase, şi se uita cu ochii mari şi negri, larg deschişi, drept în soarele gata să apună, deşi era evident că soarele o orbea. E frumoasă, îşi zise Debora în sinea ei, tot aşa de frumoasă am fost şi eu odată, la fel de frumoasă ca fiica mea – şi ce s-a ales din mine? Am ajuns femeia lui Mendel Singer. Miriam umblă cu un cazac, e frumoasă, poate are dreptate.

Miriam părea că nu-şi vede mama. Observa cu o atenţie pasionată soarele incandescent ce voia să se scufunde acum în spatele unui meterez masiv alcătuit din nori violeţi. De câteva zile, această masă întunecată apărea în fiecare seară la apus, anunţând furtună şi ploaie, iar a doua zi dispărea din nou. Miriam constatase că în clipa în care soarele tocmai asfinţea, dincolo, în cazarma de cavalerie, soldaţii începeau să cânte, o întreagă *sotnie* începea să cânte, mereu acelaşi cântec: „*Polubil ia tibia za tvoiu crasatu*". Programul de instrucţie se terminase – cazacii salutau venirea serii. Fredonând, Miriam repeta textul cântecului, din care nu ştia decât primele două versuri: „Te-am îndrăgit pentru că eşti frumoasă". Cântecul unei *sotnii* întregi îi era dedicat! O sută de bărbaţi cântau pentru ea. După o jumătate de oră se întâlnea cu unul dintre ei sau poate chiar cu doi. Uneori veneau trei.

Îşi zări mama şi rămase nemişcată, ştiind că Debora avea să vină la ea. De săptămâni de zile mama nu mai îndrăznea s-o cheme pe Miriam. Ca şi cum chiar dinspre Miriam s-ar fi răspândit o parte a groazei ce-i învăluia pe cazaci, ca şi cum fiica ei s-ar fi şi aflat sub ocrotirea cazărmii străine şi sălbatice.

Nu, Debora nu o mai chemă pe Miriam. Debora veni la Miriam. Înfăşurată într-un şal vechi, bătrână, urâtă şi

sfioasă în fața lui Miriam cea scăldată în lumina aurie, ea se opri la marginea trotuarului de lemn, urmând parcă o lege care poruncea mamelor urâte să stea cu jumătate de verstă mai jos decât fiicele frumoase.

— Miriam, tata este supărat! spuse Debora.

— Și Mendel Singer ăsta al tău! replică ea. Lasă-l să fie supărat!

Debora auzea pentru prima oară numele tatălui din gura unuia dintre copiii lor. Pentru o clipă i se păru că nu copilul lui Mendel vorbea, ci o străină. O străină – și-atunci de ce ar fi zis ea „tată"? Deborei îi veni să se întoarcă: se înșelase, vorbise unui om străin. Se răsuci scurt.

— Stai! porunci Miriam.

Și Debora își dădu seama pentru prima dată ce aspră era vocea fiicei. O voce metalică, își zise Debora. Suna asemenea unuia dintre acele clopote de biserică ce te fac să simți ură și teamă.

— Stai aici, mamă! repetă Miriam. Lasă-l singur, lasă-ți bărbatul singur și hai cu mine în America. Lasă-i aici pe Mendel Singer și pe idiotul de Menuhim!

— L-am rugat să meargă la rabin, dar nu vrea. Singură nu mă mai duc la Kluczýsk. Mi-e frică! Mi-a mai interzis o dată să-l părăsesc pe Menuhim, chiar dacă boala lui ar dura ani de zile. Ce să-i spun, Miriam? Să-i spun că trebuie să plecăm din pricina ta, pentru că tu, pentru că tu...

— Pentru că m-am încurcat cu cazaci, completă Miriam, fără a schița vreun gest. Și continuă: Spune-i ce vrei, nu-mi pasă câtuși de puțin. În America o să-mi fie și mai ușor să fac ce vreau. Pentru că te-ai măritat cu un Mendel Singer, doar nu trebuie să iau și eu unul ca el! Ai cumva un bărbat mai bun pentru mine? Ai zestre pentru fiică-ta?

Miriam nu ridicase tonul, nici întrebările ei nu sunau a întrebări, ca şi cum ar fi vorbit despre nişte lucruri oarecare, ca şi cum ar fi dat amănunte despre preţul zarzavaturilor şi al ouălor. Are dreptate, îşi zise Debora. Dumnezeule milostiv, ajută-mă, are dreptate!

Debora chemă în ajutor toate duhurile bune. Căci simţea că trebuie să-i dea dreptate fiicei ei: chiar ea vorbea prin glasul fetei. Debora începu să se teamă şi de sine însăşi, aşa cum se temuse nu cu mult înainte de Miriam. Se întâmplau lucruri primejdioase. Cântecul soldaţilor răzbătea încoace fără întrerupere. O dungă subţire a soarelui roşu se mai ridica încă deasupra violetului.

— Trebuie să plec, spuse Miriam, dezlipindu-se de peretele de care stătuse sprijinită. Uşoară ca un fluture alb, zbură de pe trotuar, iuţindu-şi picioarele cochete pe mijlocul străzii, înainte, în direcţia cazărmii, spre cântecul ademenitor al cazacilor.

Cu cincizeci de paşi înainte de cazarmă, în mijlocul cărării dintre pădurea cea mare şi ţarina lui Sameşkin, o aştepta Ivan.

— Plecăm în America, spuse Miriam.

— Să nu mă uiţi! îi ceru Ivan. Întotdeauna, la vremea asta, când apune soarele, să te gândeşti la mine, nu la alţii! Şi poate, dacă m-ajută Dumnezeu, o să vin după tine. Să-mi scrii! Pavel o să-mi citească scrisorile – să nu scrii prea multe lucruri numai de noi ştiute, căci altfel n-am încotro şi mă ruşinez! O sărută pe Miriam apăsat şi de mai multe ori – sărutările lui răpăiau în întunericul serii ca nişte împuşcături. O drăcoaică, nu alta, îşi zise el în sinea lui, acum pleacă acolo, în America, iar eu trebuie să-mi caut alta. Aşa frumoasă ca ea nu mai e nici una, şi

eu mai am de stat patru ani la cătănie. Era mare, puternic ca un urs şi sfios. Mâinile lui uriaşe începeau să tremure când era vorba să strângă în braţe o fată. Şi nici într-ale iubirii nu se pricepea – Miriam îl învăţase tot, şi câte nu-i trecuseră ei prin cap!

Se îmbrăţişară la fel ca ieri şi alaltăieri în mijlocul câmpului, culcaţi între roadele pământului, înconjuraţi şi acoperiţi de spicele grele. Când Miriam şi Ivan se lăsau în jos, spicele se culcau şi ele, gata să le facă pe plac; spicele păreau că se culcă chiar înainte ca ei să se lase în jos. Astăzi iubirea lor era mai furtunoasă, mai scurtă şi oarecum înfricoşată. De parcă Miriam ar fi trebuit să plece chiar a doua zi în America. Despărţirea începuse să tremure deja în iubirea lor. În timp ce se contopeau unul într-altul, se şi aflau departe unul de celălalt, despărţiţi de ocean. Ce bine, gândea Miriam, că nu este el cel care pleacă şi că nu sunt eu cea care rămâne. Rămaseră multă vreme culcaţi, vlăguiţi, neajutoraţi şi muţi ca nişte răniţi de moarte. Mii de gânduri le treceau prin cap. Nu băgară de seamă că în cele din urmă venise ploaia. Începuse uşor şi perfid, dar ţinuse mult, până când stropii ei se făcuseră destul de grei, încât să pătrundă prin împletirea aurie şi deasă a spicelor. Deodată căzură pradă şuvoaielor de apă. Se treziră şi începură să alerge. Ploaia îi zăpăcea, transforma lumea întru totul, făcându-i să piardă măsura timpului. Credeau că era târziu, ascultară atenţi dacă nu cumva se aud clopotele din turn, însă numai ploaia susura, tot mai deasă, tot mai deasă, în vreme ce toate celelalte voci ale nopţii amuţiseră în chip straniu. Se sărutau pe feţele ude, îşi strângeau mâinile – apa îi despărţea, încât nici unul din ei nu-i putea simţi trupul celuilalt. Îşi luară rămas-bun în grabă şi drumurile lor se despărţiră; ploaia

îl şi învăluise pe Ivan, ascunzându-l vederii. N-o să-l mai văd niciodată! îşi zise Miriam grăbindu-se spre casă. Se apropie secerişul. Mâine, ţăranii se vor îngrozi, căci o ploaie nu vine niciodată singură.

Ajunsă acasă, aşteptă un răstimp sub streaşină, ca şi cum în scurtimea unui minut ar fi putut să se usuce. Se hotărî să intre. Era întuneric: toţi se culcaseră. Se întinse uşor, udă cum era, lăsându-şi hainele să i se zvânte pe trup, şi rămase nemişcată. Afară răpăia ploaia.

Aflaseră toţi că Mendel urma să plece în America. Unul câte unul, şcolarii încetară să mai vină la lecţii. Acum nu mai erau decât cinci băieţi, şi nici ei nu veneau regulat. Kapturak încă nu le adusese actele, iar Sam încă nu le trimisese biletul de vapor. Dar casa lui Mendel Singer începuse să se dărăpăneze. Ce putredă trebuie să fi fost, se gândea Mendel. A fost putredă şi n-am ştiut. Cine nu umblă cu băgare de seamă este ca un om care nu aude şi va păţi mai rău decât acela – aşa scrie undeva. Aici a fost dascăl bunicul meu; aici a fost învăţător tatăl meu, şi aici am fost învăţător şi eu. Acum plec în America. Pe fiul meu Ionas l-au şi luat cazacii, pe Miriam vor să mi-o ia. Menuhim – ce se va întâmpla cu Menuhim?

Chiar în seara acelei zile merse la familia Billes. Era o familie veselă; lui Mendel Singer i se părea că norocul de care se bucura aceasta era nemeritat de mare: cu excepţia celei mai mici dintre fete, căreia el tocmai voia să-i ofere casa, toate celelalte erau măritate, iar cei trei băieţi scăpaseră toţi de militărie şi plecaseră în lume, unul la Hamburg, altul în California, al treilea la Paris. Era o familie veselă, mâna lui Dumnezeu odihnea deasupra ei, mâna mare a lui Dumnezeu o ocrotea cu grijă. Bătrânul Billes era mereu bine

dispus. Mendel Singer îi învățase carte pe toți băieții lui. Bătrânul Billes fusese elevul bătrânului Singer. Pentru că se cunoșteau de atâta vreme, Mendel considera că o mică parte din fericirea acestor străini i se datorează și lui.

Familia Billes – care nu trăia în belșug – se arătă încântată de propunerea lui Mendel Singer. Bine! Tânăra pereche va prelua casa și pe deasupra și pe Menuhim.

— N-o să vă dea deloc de lucru, spuse Mendel Singer. Și-apoi, de la an la an se simte mai bine. În curând, cu ajutorul lui Dumnezeu, va fi pe deplin sănătos. Atunci băiatul meu cel mare va veni încoace ori va trimite pe cineva să-l aducă pe Menuhim în America.

— Și ce mai știți de Ionas? întrebă bătrânul Billes.

Mendel nu mai aflase de multă vreme nimic despre cazacul său, cum îi zicea el în sinea lui, nu fără dispreț, dar nici fără mândrie. Totuși răspunse:

— Numai de bine! A învățat să scrie și să citească și a fost avansat. Dacă n-ar fi evreu, cine știe, poate că l-ar fi făcut chiar ofițer!

Apăsat de mult prea greaua povară a propriei nefericiri, lui Mendel Singer îi era cu neputință să reziste în fața acestei familii fericite. De aceea se îndreptă de spate și începu să joace scena unei mărunte bucurii.

Convenirăă ca Mendel Singer să dea casa spre folosire familiei Billes cu martori simpli, nu la notariat, căci asta costa bani. Trei, patru evrei serioși erau de-ajuns ca martori. Între timp, Mendel primea un avans de treizeci de ruble, pentru că nu mai avea elevi, iar ce mai avea acasă era pe sfârșite.

După o săptămână, Kapturak apăru din nou în târg în trăsura lui ușoară, vopsită în galben. Avea totul: bani, bilet

de vapor, paşapoarte, viză, bani de garanţie pentru fiecare dintre ei şi chiar şi onorariul pentru Kapturak.

— Un bun platnic, spuse Kapturak. Fiul vostru Şmarie, zis Sam, este un bun platnic. Un gentleman, cum se spune dincolo...

Kapturak avea să însoţească familia Singer până la graniţă. În două săptămâni urma să plece din Bremen spre New York vaporul Neptun.

Familia Billes veni să facă inventarul. Aşternuturile de pat, şase perne, şase cearşafuri de in, şase cearşafuri de plapumă în carouri roşii-albastre le lua Debora; rămâneau saltelele de paie şi sărăcăciosul aşternut de pat pentru Menuhim.

Deşi Debora nu avea prea multe de împachetat şi ştia foarte bine ce-i aparţinea, era tot timpul ocupată, împacheta şi despacheta la loc. Număra tacâmurile şi vasele, iar apoi le mai număra o dată. Două farfurii le sparse Menuhim. Oricum, acesta părea că-şi pierde treptat liniştea lui nătângă. Îşi striga mama mai des ca înainte. Repeta de zeci de ori singurul cuvânt pe care-l putea rosti de ani de zile, chiar şi atunci când mama nu era în preajma lui. Era un prostănac Menuhim ăsta! Un prostănac! Ce uşor se spune asta! Dar cine poate să spună ce furtună de spaime şi griji trebuia să rabde sufletul lui Menuhim în aceste zile, sufletul lui Menuhim, ascuns de Dumnezeu în veşmântul de nepătruns al idioţiei! Da, schilodul Menuhim era cuprins de spaime. Se târa uneori de unul singur din ungherul său până în faţa uşii, se ghemuia lângă prag, la soare, ca un câine bolnav şi, clipind des, se uita la trecători, părând a nu le vedea decât cizmele şi pantalonii, ciorapii şi fustele. Din când în când întindea mâna pe neaşteptate

în căutarea şorţului mamei şi începea să mormăie ceva. Debora îl lua în braţe, deşi greutatea lui nu mai era de neglijat. Ea îl legăna totuşi, cântându-i două, trei strofe răzleţe ale unui cântec pentru copii, pe care ea însăşi îl uitase cu totul şi care începea să-i revină în memorie de îndată ce îşi strângea fiul nefericit în braţe. Apoi îl punea din nou jos şi-şi vedea mai departe de treabă, asta neînsemnând de zile întregi nimic altceva decât că tot timpul împacheta şi număra. Deodată lăsă iarăşi totul baltă. Rămase o clipă locului, cu ochii rătăcind în gol, ochi ce nu se deosebeau de cei ai lui Menuhim; erau aşa de stinşi, atât de neajutoraţi, în timp ce căutau într-o depărtare necunoscută gândurile pe care creierul refuza să le înfiripeze. Privirea-i smintită căzu pe sacul în care urmau să fie cusute pernele. Oare, se gândi ea, nu se putea să fie cusut şi Menuhim într-un sac? Însă numaidecât începu să tremure la gândul că vameşii s-ar apuca să înţepe sacii pasagerilor cu ţepe lungi şi ascuţite. Începu din nou să despacheteze şi hotărârea de a rămâne – aşa cum spusese rabinul din Kluczýsk: „Nu-l părăsi! Gândeşte-te la el ca la un copil sănătos!" – îi zgudui tot trupul. Nu mai avea de unde să ia puterea indispensabilă credinţei şi, treptat, o părăsiră şi acele forţe de care un om are nevoie pentru a ţine piept disperării.

Era ca şi cum ei, Debora şi Mendel, nu ar fi luat de bunăvoie decizia de a pleca în America, ci America ar fi venit peste ei, s-ar fi năpustit asupra lor, cu Şmarie, Mac şi Kapturak cu tot. Acum, când îşi dădeau seama de acest lucru, era prea târziu. De America nu mai puteau scăpa. Le veniseră actele, biletele de vapor, banii de garanţie.

— Ce facem, întrebă la un moment dat Debora, dacă astăzi sau mâine Menuhim se face dintr-odată bine?

Mendel își legănă capul preț de câteva clipe. Apoi spuse:

— Dacă Menuhim se face bine, îl luăm cu noi!

Și, fără să mai scoată o vorbă, se lăsară amândoi amăgiți de speranța că mâine sau poimâine Menuhim avea să se ridice din așternutul lui cu mădularele nevătămate și vorbind fără cusur.

Urmează să plece duminică. Astăzi este joi. Pentru ultima oară, Debora stă la plita ei ca să pregătească mâncarea pentru sabat, pâinea albă cu mac și colacii. Focul arde nestingherit, sâsâie și trosnește, iar fumul umple odaia ca în fiecare joi de treizeci de ani încoace. Afară plouă. Ploaia împinge fumul din horn înapoi, încât obișnuita pată zimțată din zugrăveala tavanului se ivește din nou în toată prospețimea ei umedă. De zece ani ar fi trebuit astupată gaura din acoperișul de șindrile, de asta se va ocupa desigur familia Billes. Geamantanul cel mare și cafeniu este pregătit pentru plecare: încorsetat în metal, cu vergeaua lui trainică de fier în dreptul despicăturii dintre cele două părți și cu două lacăte de fier noi și strălucitoare. Din când în când, Menuhim se târăște până la ele și le face vânt. Se aude o clămpăneală nemiloasă, lacătele se izbesc de bandajul metalic și vibrează îndelung, nevrând să se liniștească. Iar focul trosnește și fumul umple odaia.

În seara sabatului, Mendel Singer și-a luat rămas-bun de la vecini. Au băut obișnuitul rachiu verde-gălbui, făcut în casă, în care au fost puși la macerat bureți uscați. Deci rachiul nu este numai tare, ci și amar. Despărțirea durează mai bine de o oră. Toți îi urează lui Mendel noroc. Unii îl privesc cu scepticism, alții îl invidiază, însă toți îi spun că America este o țară minunată. Nimic nu-și poate dori mai mult un evreu decât să ajungă în America.

În noaptea asta, Debora îşi părăsi patul şi, cu mâna făcută căuş în jurul unei lumânări, se duse la aşternutul lui Menuhim. Băiatul era întins pe spate, cu capul lui greu sprijinit de pătura cenuşie făcută sul, iar pleoapele îi erau pe jumătate deschise, încât i se vedea albul ochilor. La fiecare respiraţie corpul îi tremura, iar degetele adormite i se mişcau fără încetare. Îşi ţinea mâinile la piept. În somn, faţa îi era încă şi mai palidă şi buhăită decât în timpul zilei. Îşi ţinea buzele vinete deschise, iar la colţurile gurii se prelingeau stropi albi de spumă. Debora stinse lumina. Se ghemui câteva clipe lângă fiul ei, apoi se ridică şi se strecură din nou în pat. Nimic n-o să se aleagă de el, îşi zise ea, nimic n-o să se aleagă de el. Nu mai adormi.

Duminică, la opt dimineaţa, vine un trimis al lui Kapturak. Este bărbatul cu căciulă albastră care l-a trecut odinioară pe Şmarie peste graniţă. Şi astăzi bărbatul cu căciulă albastră se opreşte la uşă, refuzând să bea ceai. Fără să rostească o vorbă, îi ajută să scoată afară geamantanul şi să-l pună în căruţă. Este o căruţă confortabilă, au loc în ea patru oameni. Picioarele stau înfăşurate în fânul moale. Căruţa împrăştie arome asemenea întregului ţinut scăldat de vara târzie. Spinările cailor lucesc, ţesălate şi curate, brune oglinzi convexe. Un jug lat cu mulţi clopoţei argintii le trece peste grumazul semeţ şi suplu. Deşi este ziua în amiaza mare, se văd sărind scânteile pe care le scot izbind pietrişul cu potcoavele.

Debora îl mai ia încă o dată pe Menuhim în braţe. Familia Billes a şi venit, înconjoară căruţa şi vorbeşte întruna.

Mendel Singer s-a urcat pe capră, iar Miriam stă spate în spate cu tatăl ei. Doar Debora mai stă în fața ușii, ținându-l în brațe pe Menuhim cel schilod.

Deodată se dezlipește de el. Îl așază ușor pe prag, așa cum pui un cadavru într-un sicriu, se ridică, se îndreaptă de spate, dă drumul lacrimilor să șiroiască în voie, lacrimi goale pe chipul gol. E hotărâtă. Fiul ei rămâne. Ea va pleca în America. Nu s-a întâmplat nici o minune.

Plângând, se urcă în căruță. Nu vede fețele oamenilor cărora le întinde mâna. Ochii ei sunt două mări uriașe pline de lacrimi. Aude tropăitul copitelor cailor. Pleacă.

Scoate un țipăt, nu știe că țipă, ceva dinlăuntrul ei țipă, inima are gură și țipă. Căruța se oprește, ea sare jos cu ușurința unui copil. Menuhim încă mai stă pe prag. Ea cade în fața lui Menuhim. „Mama, mama!" bâiguie Menuhim. Ea rămâne culcată.

Familia Billes o ridică pe Debora de jos. Ea țipă, se împotrivește, dar în cele din urmă se liniștește. E dusă din nou la căruță și așezată în fân. Căruța o pornește în goană spre Dubno.

Șase ore mai târziu erau în tren, în personalul ce se deplasa cu viteză mică, împreună cu mulți oameni necunoscuți. Trenul străbătea liniștit ținutul, pajiștile și câmpurile pe care secerișul era în toi, iar țăranii și țărăncile, colibele și cirezile salutau trenul. Cântecul blajin al roților îi adormea pe pasageri. Debora nu scosese încă nici o vorbă. Moțăia. Roțile trenului repetau neîncetat, neîncetat: „Nu-l părăsi! Nu-l părăsi! Nu-l părăsi!".

Mendel Singer se ruga. Își spunea rugăciunea pe dinafară, mecanic, fără a se gândi la înțelesul cuvintelor, doar sunetul acestora era suficient, Dumnezeu înțelegea ce

însemnau ele. Aşa îşi adormea Mendel marea frică de apa la care avea să ajungă peste câteva zile. Uneori îşi mai arunca o privire absentă spre Miriam. Ea stătea în faţa lui, alături de bărbatul cu căciulă albastră. Mendel nu vedea cum ea se lipea de bărbat, căutându-i parcă protecţia. Acesta nu-i vorbea, aşteptând scurtul sfert de ceas dintre începutul amurgului şi clipa când conductorul avea să aprindă minusculul felinar cu gaz. De la sfertul acesta de oră şi, mai târziu, de la orele nopţii, în care felinarele cu gaz aveau să fie iarăşi stinse, bărbatul cu căciulă albastră aştepta tot felul de plăceri.

În dimineaţa următoare se despărţi cu un aer indiferent de bătrânii Singer, doar lui Miriam îi strânse mâna cu un gest de cordialitate mută. Ajunseră la graniţă. Revizorii le strânseră paşapoartele. Când se strigă numele lui Mendel, acesta începu să tremure. Fără motiv. Totul era în ordine. Trecură mai departe.

Se urcară într-alt tren, văzură alte gări, auziră alte semnale de clopot, văzură alte uniforme. Merseră trei zile şi schimbară trenul de două ori. În după-amiaza celei de-a treia zile ajunseră la Bremen. Un ins de la societatea de navigaţie răcni:

— Mendel Singer.

Familia Singer îşi anunţă prezenţa. Funcţionarul aştepta nu mai puţin de nouă familii. Îi aşeză într-un şir, îi numără de trei ori, le citi numele şi dădu fiecăruia câte un număr. Şi acum stăteau acolo şi nu ştiau ce să facă cu acele jetoane de tablă. Funcţionarul plecă. Promisese să revină curând. Dar cele nouă familii, cei douăzeci şi cinci de oameni, nu se mişcară. Stăteau într-un şir pe peron, cu jetoanele de tablă în mână şi cu boccelele la picioare. La extremitatea

din stânga, pentru că se anunțase atât de târziu, se afla Mendel Singer.

Pe tot parcursul călătoriei aproape nu schimbase o vorbă cu soția și fiica. Amândouă femeile tăcuseră și ele. Acum însă Debora părea că nu mai poate suporta tăcerea

— De ce nu te miști? întrebă Debora.

— Nimeni nu se mișcă, replică Mendel.

— De ce nu întrebi oamenii?

— Nimeni nu întreabă.

— Ce așteptăm?

— Nu știu ce așteptăm.

— Crezi că pot să mă așez pe geamantan?

— Așază-te pe geamantan.

Însă în clipa în care Debora își sumesese fustele ca să se așeze, apăru funcționarul de la societatea de navigație și anunță în rusă, polonă, germană și idiș că acum intenționează să conducă toate cele nouă familii în port, că peste noapte îi va adăposti într-o baracă și că mâine dimineață la ora șapte Neptun va ridica ancora.

Își petrecură noaptea în baraca din Bremerhaven, ținând jetoanele de tablă în pumnii strânși, chiar și în timpul somnului. Din pricina sforăitului celor douăzeci și cinci de oameni și a mișcărilor fiecăruia în culcușurile tari, grinzile tremurau, iar beculețele electrice galbene se legănau ușor. Era interzis să se pună de ceai. Merseseră la culcare cu gura uscată. Doar lui Miriam un frizer polonez îi oferise bomboane roșii. Miriam adormi cu o bilă mare și lipicioasă în gură.

La cinci dimineața, Mendel se trezi. Se ridică cu greutate din cutia de lemn în care dormise, căută țeava de apă, iar apoi ieși afară pentru a vedea în ce parte e răsăritul.

Apoi se întoarse înăuntru, se aşeză într-un colţ şi începu să se roage. Şoptea ceva de unul singur, însă în timp ce şoptea o durere puternică puse stăpânire pe el, i se înfipse în inimă, sfâşiind-o atât de crunt, încât Mendel scoase un geamăt puternic în toiul şoaptelor. Câţiva dintre cei care dormeau se treziră, se uitară în jos şi zâmbiră, văzându-l pe evreul care ţopăia şi se clătina în ungher, legănându-şi trunchiul înainte şi înapoi şi executând un dans precar spre slava lui Dumnezeu.

Mendel nu-şi terminase rugăciunea, când funcţionarul deschise uşa vijelios. Un vânt dinspre largurile mării îl împinsese în baracă.

— Scularea! strigă el de câteva ori în toate limbile acestei lumi.

Era încă devreme când ajunseră la vapor. Li se îngădui să arunce o privire în sălile de mese de la clasa întâi şi a doua, înainte de a fi împinşi spre puntea intermediară. Mendel Singer nu se mişca. Stătea pe treapta cea mai înaltă a unei scări metalice înguste, având în spate portul, ţara, continentul, patria, trecutul. În stânga lui strălucea soarele. Cerul era albastru. Vaporul era alb. Apa era verde. Un marinar veni şi îi porunci lui Mendel să plece de pe scară. Îl îmbună pe marinar făcând un semn cu mâna. Era întru totul liniştit şi nu simţea nici o teamă. Aruncă o privire grăbită peste mare, sorbind mângâiere din nesfârşitul apelor zbuciumate. Erau veşnice. Mendel ştia că Dumnezeu însuşi le crease. Le revărsase din izvorul lui tainic şi nesecat. Acum se legănau între ţinuturile uscate. În adâncimi, pe fundul lor, se încolăcea Leviatanul, peştele sacru din care se vor înfrupta cei pioşi şi drepţi în ziua Judecăţii. Neptun era numele vaporului pe care se afla Mendel.

Era un vapor mare. Dar comparat cu Leviatan şi cu marea, cu cerul şi cu înţelepciunea eternului era un vapor minuscul. Nu, Mendel nu simţea nici o teamă. Îl linişti pe marinar, el, un evreu neînsemnat în veşminte negre aflat pe un vapor uriaş, în faţa oceanului veşnic, se mai răsuci încă o dată preţ de o jumătate de arc de cerc şi murmură binecuvântarea ce trebuia rostită la vederea mării. Se răsuci în semicerc şi presără cuvintele răzleţe ale binecuvântării peste valurile verzi: „Lăudat fii, Tu, Cel Veşnic, Dumnezeul nostru care ai făcut mările şi prin ele desparţi continentele!".

În clipa asta se auzi vuietul sirenelor. Motoarele începură să duduie. Şi aerul, şi vaporul, şi oamenii tremurau. Doar cerul rămânea nemişcat şi albastru, albastru şi nemişcat

IX

În a paisprezecea seară a călătoriei pe mare se văzu lumina de foc a proiectilelor mari trase de pe navele-far.

— Acum apare, îi spuse lui Mendel Singer un evreu care făcuse această călătorie de două ori, Statuia Libertăţii. E înaltă de o sută cincizeci şi unu de picioare şi pe dinăuntru goală. Te poţi urca pe ea. În jurul capului poartă o coroană de raze. În mâna dreaptă ţine o faclă. Şi lucrul cel mai frumos este că facla arde în timpul nopţii şi totuşi nu ajunge niciodată să ardă de tot. Căci este luminată numai electric. Astfel de scamatorii se fac în America.

În dimineaţa celei de-a cincisprezecea zile au fost coborâţi pe uscat. Debora, Miriam şi Mendel stăteau înghesuiţi unul într-altul, căci se temeau să nu se piardă.

Veniră bărbaţi în uniformă, care lui Mendel i se părură puţin cam primejdioşi, deşi nu aveau nici un fel de săbii. Câţiva purtau veşminte albe ca zăpada şi arătau pe de-o parte ca nişte jandarmi, iar pe de alta ca nişte îngeri. Aceştia sunt cazacii Americii, îşi zise Mendel Singer, privind spre fiica lui, Miriam.

Fură chemaţi în ordine alfabetică, şi fiecare îşi luă bagajul pe care nimeni nu-l înţepă cu suliţe ascuţite. Poate că ar fi putut să-l ia pe Menuhim cu ei, se gândea Debora.

Deodată apăru în faţa lor Şmarie.

Toţi trei tresăriră în acelaşi chip.

Revăzură în acelaşi timp vechea lor căsuţă, pe Şmarie cel vechi şi pe noul Şmarie, zis Sam.

Îi vedeau pe Şmarie şi pe Sam în acelaşi timp, ca şi cum un Sam transparent ar fi fost tras peste un Şmarie.

Era Şmarie, dar de fapt era Sam.

Erau doi. Unul purta o căciulă neagră, haine negre şi cizme înalte, şi cei dintâi peri negri şi pufoşi îi răsăreau prin porii obrajilor.

Celălalt purta o haină de culoare cenuşiu-deschis, o căciulă albă ca neaua, asemenea căpitanului, pantaloni galbeni, croiţi larg, o cămaşă strălucitoare din mătase verde, iar faţa îi era lucioasă ca o piatră funerară nobilă.

Celălalt era aproape Mac.

Primul vorbea cu vocea lui veche – auzeau doar vocea, nu şi cuvintele.

Al doilea îl bătu pe umăr cu o mână puternică pe tatăl său şi spuse câteva cuvinte pe care ei abia acum le auziră, fără să înţeleagă ceva:

— *Hallo, old chap!*

Primul era Şmarie. Al doilea însă era Sam.

Mai întâi Sam își sărută tatăl, apoi mama și după aceea o sărută pe Miriam. Toți trei miroseau la Sam săpunul de ras cu iz de ghiocei, dar puțin și de acid fenic. Îi făcea să se gândească la o grădină și, totodată, la un spital.

În sinea lor repetară de câteva ori că Sam era Șmarie. Abia apoi se bucurară.

— Toți ceilalți, spuse Sam, intră în carantină. Voi nu! A aranjat Mac. Are doi veri care lucrează aici.

După o jumătate de oră apăru Mac.

Arăta și acum la fel ca atunci, când apăruse în târg. Lat în spate, zgomotos, turuind într-o limbă de neînțeles și cu buzunarele umflate de prăjituri, din care începu numaidecât să împartă și să mănânce și el. O cravată de un roșu-aprins îi flutura ca un stindard pe piept

— Totuși trebuie să intrați în carantină, spuse Mac. Căci exagerase. Ce-i drept, verii lui aveau slujbă pe undeva pe-aici, însă ei nu aveau de-a face decât cu controlul vamal. Însă voi merge cu voi. Nu vă fie teamă!

Într-adevăr, n-aveau de ce să se teamă. Mac le strigă tuturor funcționarilor că Miriam este mireasa lui, iar Mendel și Debora îi sunt socri.

În fiecare după-amiază la ora trei, Mac venea la gratiile lagărului. Deși era interzis, întindea mâna prin ochiurile sârmei împletite și îi saluta pe toți. După patru zile reuși să elibereze familia Singer. Despre modul cum se întâmplase asta nu suflă nici o vorbă. Căci una dintre însușirile lui era aceea de a povesti cu multă sârguință lucruri inventate chiar de el și de a trece sub tăcere fapte întâmplate aievea.

Insistă ca ei, înainte de a merge acasă, să vadă America în toate amănuntele, transportați de o mașină cu scară a firmei sale.

Mendel Singer, Debora şi Miriam fură îmbarcaţi şi duşi la plimbare.

Era o zi luminoasă şi fierbinte. Mendel şi Debora stăteau cu faţa spre direcţia de mers, iar în faţa lor Miriam, Mac şi Sam. Maşina grea zdrăngănea pe străzi cu o forţă mânioasă, i se părea lui Mendel Singer, de parcă i-ar fi stat în intenţie să sfărâme piatra şi asfaltul pe veşnicie şi să zguduie temeliile caselor. Bancheta de piele ardea sub corpul lui Mendel ca o sobă încinsă. Deşi rămâneau în umbra rară a zidurilor înalte, arşiţa se revărsa ca o magmă de plumb topit, cenuşiu, răzbind prin căciula veche din rips de mătase neagră înspre ţeasta lui Mendel, pătrunzându-i în creier şi potopindu-l cu un jar dureros, lipicios şi umed. De la sosire nu dormise aproape deloc, mâncase puţin şi nu băuse aproape nimic. La cizmele grele purta galoşi din cauciuc, aduşi de-acasă, şi picioarele îi ardeau ca şi cum ar fi fost cuprinse de flăcări. Îşi ţinea cu îndârjire umbrela înţepenită între genunchi; mânerul ei de lemn era fierbinte ca un fier înroşit şi nu-l putea apuca. Prin faţa ochilor lui Mendel adia un văl des de funingine, praf şi arşiţă. Se gândea la deşertul prin care străbunii săi umblaseră patruzeci de ani. Însă cel puţin ei merseseră pe jos, îşi zicea el. Iuţeala nebunească cu care goneau acum isca, ce-i drept, o boare, însă era o boare fierbinte, suflarea de foc a iadului. În loc să răcorească, mai degrabă încingea. Boarea nu era boare, era un amestec de zgomot şi ţipete, un zgomot fluturat de vânt. Se împletea din sunetul strident a sute de clopote nevăzute, din vâjâitul metalic, primejdios al tramvaielor, din chemarea a nenumărate trompete, din scârţâitul implorator al şinelor la curbele străzilor, din răcnetele lui Mac care le explica pasagerilor săi America printr-o

pâlnie foarte sonoră, din murmurul oamenilor din jur, din hohotele de râs ale unui tovarăș de călătorie străin, aflat în spatele lui Mendel, din vorbele fără sfârșit pe care Sam le arunca tatălui său în față, vorbe neînțelese de Mendel, pe care însă el le aproba dând din cap fără încetare, cu un zâmbet înfricoșat și totodată prietenos în colțul buzelor strânse parcă de un clește metalic într-o grimasă dureroasă. Chiar dacă ar fi avut curajul să rămână serios, cum s-ar fi cuvenit în situația lui, la zâmbet nu ar fi putut renunța. Nu avea puterea să-și schimbe expresia feței. Mușchii îi erau împietriți. Mai degrabă ar fi plâns ca un copil. Simțea mirosul înțepător al gudronului din asfaltul topit, praful uscat și fin din aer, duhoarea de râncezeală și grăsimi venind dinspre canale și prăvălii de brânzeturi, mirosul usturător de ceapă, fumul dulceag al benzinei de la automobile, mirosul stătut de mlaștini dinspre halele de pește, ghioceii și cloroformul de pe obrajii fiului său. Toate mirosurile se amestecau într-o fiertură fierbinte, potopindu-l cu zgomotul ce-i umplea urechile și era cât pe ce să-i spargă țeasta. Curând nu mai știu ce trebuia să audă, să vadă, să miroasă. Continua să zâmbească și să dea din cap. America îl agresa, America îl năruia, America îl zdrobea. După câteva minute leșină.

Se trezi într-un *lunch-room*, unde fusese adus în grabă pentru a se răcori. Într-o oglindă rotundă, înconjurată de sute de beculețe, își zări barba albă și nasul osos, crezând în prima clipă că barba și nasul erau ale altcuiva. Abia după ce îi văzu pe ai săi de jur-împrejur, se recunoscu iarăși pe sine. Se rușina puțin. Cu oarecare dificultate, deschise gura și îi ceru iertare fiului său. Mac îi apucă mâna și i-o scuturâ, de parcă ar fi vrut să-l felicite pe

Mendel Singer pentru o ispravă reuşită ori pentru un pariu câştigat. Împrejurul gurii bătrânului se strânse din nou cleştele de fier al zâmbetului, iar acea forţă necunoscută îi mişcă din nou capul, dând impresia că Mendel făcea un gest de încuviinţare. O vedea pe Miriam. Avea plete negre şi încâlcite sub şalul galben, urme de funingine pe obrajii palizi şi un pai lung între dinţi. Cu nările umflate şi sânii înălţându-se şi coborând tot timpul, Debora se lăţise mută pe un scaun rotund, fără spetează. Aveai senzaţia că dintr-o clipă într-alta stă să cadă.

Ce-mi pasă mie de oamenii ăştia? se întreba Mendel în sinea lui. Ce-mi pasă mie de toată America asta? De fiul meu, de femeia mea, de fiica mea, de acest Mac? Mai sunt eu Mendel Singer? Asta mai e familia mea? Unde-i fiul meu Menuhim? Era ca şi cum ar fi fost smuls din sine însuşi. Pe mai departe trebuia să trăiască despărţit de sine însuşi. Era ca şi cum s-ar fi lăsat pe sine la Zuchnow, în preajma lui Menuhim. Şi în vreme ce un zâmbet îi atârna de buze şi capul i se clătina, inima lui începu să se transforme treptat într-o bucată de gheaţă, izbind ca un ciocănel metalic într-un geam rece. Mendel Singer era deja însingurat: ajunsese deja în America...

PARTEA A DOUA

X

Acum vreo câteva sute de ani, un strămoș al lui Mendel Singer venise probabil din Spania în Volânia. Avusese o soartă mai fericită, mai obișnuită, oricum mai puțin demnă de atenție decât a urmașului său, încât nu știm dacă i-au trebuit mulți sau puțini ani pentru a prinde rădăcini în țara străină. Despre Mendel Singer știm însă că după câteva luni se simțea la New York ca acasă.

Da, se simțea în America aproape ca acasă. Știa deja că *old chap* în americană însemna tată și *old fool* însemna mamă sau invers. Cunoștea câțiva oameni de afaceri din Bowery, cu care avea legături fiul său, Essex Street, pe care locuia, și Houston Street, pe care se afla magazinul fiului său, al fiului său Sam. Știa că Sam era deja un *american boy*, că dacă erai un om rafinat spuneai *good bye*, *how do you do* și *please*, că un negustor de pe Grand Street putea impune respect și uneori i se îngăduia să locuiască pe malul River-ului, pe malul acelui River după care jinduia și Șmarie. I se spusese că America se numea *God's own country*, că era țara lui Dumnezeu, precum odinioară Palestina, iar New York era, de fapt, *the wonder city*, orașul minunilor, precum altădată Ierusalimul. Actul rugăciunii se chema *service* și tot așa și orice gest filantropic. Pe mezinul lui Sam, născut la nici o săptămână după sosirea bunicului, îl cheamă nici mai mult, nici mai puțin, decât Mac Lincoln și în câțiva ani, uite așa trece timpul în America, ajunge

college boy. Astăzi, nora îi zice micuțului *my dear boy*. În mod ciudat, pe ea o cheamă încă Vega. Este blondă și blândă, cu ochi albaștri, în care Mendel Singer citește mai multă bunătate decât inteligență. Și ce dacă-i proastă? Femeilor nu le trebuie minte, Dumnezeu să o ajute, amin! Între douăsprezece și două trebuie să iei *lunch*-ul, iar între șase și opt un *dinner*. Mendel nu respectă aceste ore. El mănâncă la trei după-amiaza și la zece seara, ca acasă, cu toate că atunci când el se așază să mănânce de seară acasă este de fapt ziuă ori dis-de-dimineață, cine mai știe. *All right* înseamnă: de acord, iar în locul lui da! se spune *yes*! Dacă vrei să-i urezi cuiva ceva bun, nu-i urezi noroc și sănătate, ci: *prosperity*. Chiar în viitorul apropiat, Sam se gândește să închirieze o locuință nouă pe malul River-ului, cu un *parlour*. Are deja un gramofon, Miriam îl împrumută uneori de la cumnată, purtându-l cu grijă pe străzi, ca pe un copil bolnav. Gramofonul știe să cânte o sumedenie de valsuri, dar și Kol Nidre. Sam se spală de două ori pe zi, costumului pe care îl poartă uneori seara îi zice *dress*. Debora a și fost de zece ori la cinematograf și de trei ori la teatru. Are o rochie de mătase vopsită în cenușiu-închis. I-a dăruit-o Sam. În jurul gâtului poartă un lanț mare de aur, ceea ce o face să semene acelor femei ușoare despre care povestesc uneori Sfintele Scripturi. Miriam este vânzătoare în magazinul lui Sam. Vine acasă după miezul nopții și pleacă la șapte dimineața. Spune: „Bună seara, tată! Bună dimineața, tată!" și nimic altceva. Din discuțiile care-i trec pe la urechi, așa cum se scurge un râu pe lângă picioarele unui bătrân aflat pe mal, Mendel Singer află din când în când că Mac se plimbă cu Miriam, merge cu ea la dans, la plajă, la gimnastică. El, Mendel Singer, știe că Mac nu este evreu, cazacii nu sunt nici ei evrei, încă nu s-a ajuns până acolo, Dumnezeu o să

aibă grijă, rămâne de văzul Debora şi Miriam se înţeleg bine. În casă este pace. Mama şi fiica şuşotesc adesea până târziu după miezul nopţii, iar Mendel se face că doarme. O face fără efort. Doarme în bucătărie, în vreme ce nevasta şi fata dorm în singura cameră de locuit. Nici în America nu se locuieşte în palate. Ei locuiesc la etajul întâi! Un caz fericit. Ar fi putut prea bine să locuiască şi la etajul al doilea, al treilea, al patrulea! Scara e abruptă şi murdară, întotdeauna întunecoasă. Ca să luminezi treptele, trebuie să aprinzi şi ziua chibrituri. Se simte un miros cald, umed şi lipicios de pisici. Însă în fiecare seară tot mai trebuie puse prin colţuri şoricioaică şi sticlă pisată amestecată în plămădeală. Debora spală podeaua în fiecare săptămână, dar aşa de galbenă ca şofranul cum era acasă nu va fi niciodată. Din ce pricină? E Debora prea slabă? Prea leneşă? Prea bătrână? Toate scândurile scârţâie atunci când Mendel umblă prin odaie. E cu neputinţă să afli unde ascunde acum Debora banii. Sam le dă zece dolari pe săptămână. Şi totuşi Debora e nemulţumită. E o muiere a dracului uneori. Are o noră bună şi blândă, însă Debora spune că Vega face lux. Când Mendel aude una ca asta, spune:

— Taci, Debora! Fii mulţumită cu copiii! Încă n-ai îmbătrânit îndeajuns cât să taci? Nu mai ai să-mi reproşezi cum că aş câştiga prea puţin şi eşti chinuită că nu te mai poţi certa cu mine! Şmarie ne-a adus aici ca să îmbătrânim şi să murim în preajma lui. Femeia lui ne cinsteşte pe amândoi aşa cum se cuvine. Ce mai vrei, Debora?

Ea nu ştia prea bine ce-i lipseşte. Poate sperase să găsească în America o lume cu totul străină, în care ar fi fost cu putinţă să uite numaidecât viaţa de dinainte şi pe Menuhim. Dar această Americă nu era altă lume. Aici erau mai mulţi evrei decât în Kluczýsk. De fapt, era un Kluczýsk mai mare.

Făcuseră oare atâta cale peste apa cea mare ca să ajungă iarăşi la Kluczýsk, unde ar fi putut ajunge şi cu căruţa lui Sameşkin? Ferestrele dădeau spre un luminator întunecos în care se zbenguiau pisici, şobolani şi copii. La trei după-amiaza, chiar şi primăvara, trebuia să aprinzi lampa cu gaz; nici măcar lumină electrică nu era, şi nici un gramofon al lor nu aveau încă. Acasă, Debora avusese cel puţin lumină şi soare. Desigur! Când şi când mergea cu nora la cinematograf şi fusese de două ori cu metroul. Miriam era o domnişoară delicată, cu pălărie şi ciorapi de mătase. Se făcuse cuminte. Câştiga şi bani. Mac se încurcase cu ea – mai bine Mac decât cazacii. Era cel mai bun prieten al lui Şmarie. Ce-i drept, nu înţelegeau nici un cuvânt din vorbăria lui neîntreruptă, însă aveau să se obişnuiască. Era mai priceput decât zece evrei laolaltă şi, de bună seamă, mai avea şi avantajul că nu cerea zestre. În cele din urmă era totuşi o altă lume. Un Mac american nu era un Mac rus. Cu banii, Debora nu se descurca nici aici. Viaţa se scumpea văzând cu ochii, iar ea nu renunţa să facă economii, obişnuita scândură a podelei ascundea deja optsprezece dolari şi jumătate, morcovii se subţiau, ouăle erau seci, cartofii îngheţaţi, supele apoase, crapii subţiri şi păstrăvii scurţi, raţele slabe, gâştele tari, iar găinile o nimica toată.

Nu, nu ştia bine ce-i lipsea. Menuhim îi lipsea. Deseori, în somn, cât era trează, la cumpărături, la cinematograf, la dereticat, la frământat aluaturi îl auzea strigând. „Mama! Mama!" striga el. Fără îndoială că între timp şi uitase singurul cuvânt pe care învăţase să-l rostească. Auzea copii străini strigând „Mama!", iar mamele le răspundeau, nici una dintre ele nu renunţa de bunăvoie la copilul ei. N-ar fi trebuit să plece în America. Dar întoarcerea acasă era încă posibilă!

— Mendel, spunea ea uneori, ce-ar fi să ne întoarcem să-l vedem pe Menuhim?

— Şi banii, şi drumul, şi din ce-o să trăim? Crezi că Şmarie poate să ne dea aşa de mulţi? Este un fiu bun, dar nu este Vanderbilt. Poate că aşa a fost scris. Deocamdată să mai rămânem! Dacă se va însănătoşi, îl vom revedea pe Menuhim aici.

Şi totuşi, gândul plecării se cuibări adânc în sufletul lui Mendel Singer şi nu-l mai părăsi. O dată, când îşi vizită fiul la prăvălie (stătea în birou, în spatele uşii de sticlă, privind cum clienţii vin şi pleacă şi binecuvântând în sinea lui pe oricine intra), îi spuse lui Şmarie:

— De la Menuhim tot nu avem nici o veste. În ultima scrisoare de la Billes nu era nici măcar o vorbă despre el. Ce zici dacă m-aş duce până dincolo să-l văd?

Şmarie, zis Sam, era un *american boy*. Spuse:

— Tată, nu este practic. Dacă ar fi cu putinţă să-l aducem pe Menuhim încoace, aici s-ar însănătoşi imediat. Medicina în America este cea mai bună din lume, tocmai am citit în ziar. Asemenea boli se vindecă cu injecţii, doar cu injecţii! Neputând să-l aducem pe bietul Menuhim încoace, la ce bun să cheltuim atâţia bani? Nu vreau să spun că este absolut imposibil. Dar să nu vorbim despre asta tocmai acum, când eu şi Mac pregătim o afacere foarte importantă şi banii sunt număraţi! Mai aşteaptă câteva săptămâni! Rămâne între noi: eu şi Mac speculăm acum cu terenuri de construit. Am pus să se demoleze o casă veche în Delancy Street. Îţi spun eu, tată, să demolezi este aproape la fel de scump ca şi când construieşti. Dar să nu ne plângem! Merge spre mai bine! Când mi-aduc aminte cum am început noi cu asigurările! Ba urcam, ba coboram! Şi acum avem prăvălia asta, ba chiar putem spune: magazinul ăsta! Acum vin agenţii

de asigurări la mine. Mă uit la ei și-mi zic: mă pricep la treaba asta, și le dau brânci afară, cu mâinile mele. Pe toți îi arunc pe ușă afară!

Mendel Singer nu pricepu cu totul de ce Sam îi îmbrâncea afară pe agenți și de ce asta îl bucura așa de mult. Sam simți și spuse:

— Tată, vrei să iei cu mine un *breakfast*? Se făcea că a uitat că tatăl lui nu mânca decât acasă și de-abia aștepta un prilej pentru a accentua distanța ce îl despărțea de obiceiurile patriei sale. Se bătu cu palma peste frunte, ca și cum ar fi fost Mac, și spuse:

— A, da! Am uitat! Dar o banană o să mănânci, nu-i așa? Puse să i se aducă tatălui său o banană.

— Cât despre Miriam, începu el din nou în toiul mesei, știu că se descurcă. Este cea mai frumoasă *girl* din magazin. Dacă ar fi la un străin, i s-ar fi oferit de mult o slujbă ca manechin. Dar eu nu vreau ca sora mea să-și vândă trupul pentru haine străine. Și nici Mac nu vrea! Aștepta să vadă dacă tatăl avea să spună ceva despre Mac.

Dar Mendel Singer tăcea. Nu era bănuitor. Ultima propoziție aproape că nici nu o mai percepuse. Se lăsa pradă admirației profunde pe care o purta copiilor săi, în special lui Șmarie. Ce deștept era, ce repede gândea, cât de fluent vorbea englezește, cum se pricepea el să apese pe butoanele soneriilor, să se răstească la băieții de prăvălie, ce mai, era un *boss*.

Merse la raionul de cămăși și cravate să-și vadă fiica.

— Bună ziua, tată! îi strigă ea, văzându-și mai departe de clienți.

Era respectuoasă cu el, altfel decât se întâmplase acasă. Probabil că nu-l iubea, dar nici nu stă scris: „Iubește-ți tatăl și mama!", ci: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta!".

Îi făcu semn din cap şi se îndepărtă iarăşi. Se duse acasă. Era liniştit, păşea încet pe mijlocul străzii, saluta vecinii, se bucura de copii. Continua să poarte căciula lui de rips din mătase neagră, caftanul până peste genunchi şi cizmele înalte. Dar poalele hainei nu i se mai izbeau cu lovituri iuţi de carâmbii din piele întoarsă. Căci Mendel învăţase abia în America, unde graba domnea peste tot, să nu se grăbească atunci când umblă.

Astfel se apropia el de vârsta bătrâneţii, traversând timpul de la rugăciunea de dimineaţă la cea de seară, de la micul dejun la cină, de la deşteptare până la culcare. După-amiaza, la ceasul când acasă îi veneau învăţăceii, se culca pe canapeaua învelită cu o ţesătură din păr de cal, dormea o oră şi îl visa pe Menuhim. Apoi citea puţin ziarul. După aceea mergea la prăvălia familiei Skowronnek, în care se vindeau şi puteau fi ascultate gramofoane, discuri, partituri şi texte ale cântecelor. Acolo se adunau toţi oamenii mai în vârstă din cartier. Discutau despre politică şi povesteau anecdote din patrie. Uneori, când se făcea târziu, mergeau în odaia de locuit a familiei Skowronnek şi îşi făceau în mare grabă rugăciunea de seară.

În drumul spre casă, pe care Mendel căuta să-l mai prelungească puţin, se lăsa pradă închipuirii că acasă îl aştepta o scrisoare. Mai întâi de toate în scrisoare se spunea clar şi răspicat că Menuhim era pe deplin sănătos şi cu mintea limpede, iar mai apoi că Ionas îşi părăsise slujba din armată din pricina unei neînsemnate metehne şi voia să vină în America. Mendel Singer ştia că această scrisoare încă nu sosise. Dar, în acelaşi timp, încerca să-i ofere scrisorii un prilej favorabil, pentru ca ea să capete pofta de a sosi. Cu o uşoară tresărire a inimii, trase de lanţul soneriei. În

clipa în care o zăreşte pe Debora, totul se sfârşeşte. Scrisoarea încă nu sosise. Va fi o seară ca oricare alta.

Într-o zi în care alesese un drum ocolit pentru a ajunge acasă văzu la colţul unei străduţe un flăcăiandru care de departe îi părea cunoscut. Băiatul stătea rezemat de poarta unei case şi plângea. Mendel auzea un scâncet firav care, oricât de slab era, răzbătea până la Mendel, pe partea cealaltă a străzii. Sunetul îi era bine-cunoscut lui Mendel. Se opri. Se hotărî să meargă spre băiat, să-l descoasă, să-l consoleze. Se puse în mişcare. Deodată, scâncetul se auzi mai tare, iar Mendel rămase nemişcat în mijlocul drumului. În umbra serii şi a porţii în care se aciuase băiatul, i se păru că vede conturul şi atitudinea lui Menuhim. Da, aşa stătuse ghemuit şi scâncise Menuhim în faţa pragului casei sale din Zuchnow. Mendel mai tăcu câţiva paşi. Atunci băiatul se furişă în casă. Mendel ajunse până la uşă. Holul întunecat al casei îl şi înghiţise pe băiat.

Mendel se îndreptă spre casă şi mai încet decât înainte.

Când sună, nu veni Debora la uşă, ci fiul său Sam. Mendel se opri pentru o clipă în prag. Deşi nu era pregătit pentru nimic altceva decât pentru o bucurie neaşteptată, se simţi totuşi cuprins de teama că s-ar fi putut întâmpla o nenorocire, da, într-atât i se obişnuise inima cu nenorocirile, încât se mai îngrozea chiar şi acum, după o lungă pregătire pentru fericire. Ce i s-ar mai putea întâmpla unui om ca mine, se întreba el, astfel încât bucuria să-l ia prin surprindere? Tot ceea ce vine pe neaşteptate este rău, iar binele îşi face loc pe furiş.

Însă glasul lui Şmarie îl linişti numaidecât

— Hai! spuse Sam.

Îl trase pe tatăl său de mână în cameră. Debora aprinsese două lămpi. Nora lui, Vega, Miriam şi Mac erau aşezaţi

împrejurul mesei. Lui Mendel toată casa i se păru schimbată. Cele două lămpi – erau de acelaşi fel – păreau nişte gemeni, luminând mai puţin camera decât se luminau una pe cealaltă. Era ca şi cum şi-ar fi zâmbit una alteia şi asta îl înveseli pe Mendel în mod deosebit.

— Aşază-te, tată! spuse Sam.

El, Mendel, nu era curios, se şi temea că acum o să urmeze una din întâmplările alea americane care făceau ca toată lumea să fie veselă, dar în care el nu putea să afle nici o bucurie. La urma urmei, ce să se fi întâmplat? se întreba în sinea lui. Mi-or fi făcut cadou un gramofon. Sau or fi hotărât să facă nuntă. Se aşeză cu foarte mare greutate. Toţi tăceau. Apoi Sam spuse – şi era ca şi cum ar fi aprins cea de-a treia lampă în cameră:

— Tată, am câştigat cincisprezece mii de dolari dintr-o lovitură!

Mendel se ridică în picioare şi dădu mâna cu toţi cei de faţă. La sfârşit ajunse la Mac. Acestuia, Mendel îi spuse: „Vă mulţumesc!". Sam traduse imediat cele două cuvinte în englezeşte. Mac se ridică şi el şi îl îmbrăţişă pe Mendel. Apoi începu să vorbească. Nu mai conteni. În seara asta, în afară de Mac nu mai vorbi nimeni. Debora transforma suma în ruble şi nu mai termina. Vega se gândea la mobilă nouă pentru locuinţa lor cea nouă, mai cu seamă la un pian. Fiul ei trebuia să ia ore de pian. Mendel se gândea să dea o raită până acasă. Miriam nu-l auzea decât pe Mac vorbind şi se străduia pe cât posibil să înţeleagă totul. Pentru că nu-i înţelegea limba pe de-a-ntregul, ea credea că Mac vorbeşte prea savant pentru a fi înţeles. Sam se gândea dacă n-ar fi bine să bage toţi banii în magazin. Doar Mac avea mai puţine idei, nu-şi făcea griji, nu-şi făcea planuri. Spunea ce-i trecea prin minte.

A doua zi merseră la Atlantic City.

— Ce loc frumos! spuse Debora.

Mendel nu vedea decât apa. Şi îşi aminti de acea noapte sălbatică de-acasă, când zăcuse împreună cu Sameşkin într-un şanţ de la marginea drumului. Şi auzi cântecul greierilor şi orăcăitul broaştelor.

— La noi acasă, spuse el pe neaşteptate, pământul este tot atât de întins precum apa în America. Nicidecum nu vrusese să spună asta.

— Auzi ce spune tata? întrebă Debora. Îmbătrâneşte!

— Da, da, îmbătrânesc, se gândea Mendel.

Când ajunseră acasă, găsiră în crăpătura uşii un plic mare şi umflat, pe care poştaşul nu-l putuse strecura înăuntru.

— Vezi, spuse Mendel aplecându-se, scrisoarea asta este o scrisoare bună. Norocul a început să se arate. Un noroc cheamă alt noroc, lăudat fie Domnul! Să ne ajute şi de-aici înainte!

Era o scrisoare de la familia Billes. Era într-adevăr o scrisoare bună. În ea se spunea că Menuhim începuse dintr-odată să vorbească.

L-a văzut doctorul Soltisiuk, scria familia Billes. Nu-i venea să creadă. Vor să-l trimită pe Menuhim la Petersburg – doctorii cei mari au de gând să-şi bată capul cu el. *Într-o zi – era joi după-amiază –, când el rămăsese singur acasă şi focul ardea în sobă ca în fiecare joi, un butuc aprins a căzut afară, iar acum podeaua este toată arsă şi pereţii trebuie văruiţi. Costă o groază de bani. Menuhim a ieşit pe uliţă – acum poate să şi meargă destul de bine – şi a strigat: „Arde!". Şi de atunci a început să spună câteva cuvinte.*

Păcat doar că trecuse o săptămână de la plecarea lui Ionas. Căci Ionas al vostru a fost aici în concediu; e un soldat în toată puterea cuvântului şi nici nu ştia că sunteţi în America. Vă scrie şi el aici, pe cealaltă pagină.

Mendel întoarse foaia şi citi:

Dragă tată, dragă mamă, dragă frate şi dragă soră!

Carevasăzică sunteţi în America – vestea m-a lovit ca un trăsnet. Ce-i drept, eu însumi sunt de vină pentru că nu v-am scris niciodată sau, acum îmi aduc aminte, numai o dată, totuşi, cum vă spuneam, vestea m-a lovit ca un trăsnet. Nu trebuie să vă pese de asta. Sunt foarte bine. Toţi sunt buni cu mine şi eu sunt bun cu toţi. Deosebit de bun sunt cu caii. Pot să călăresc la fel de bine precum cel mai bun cazac şi pot să prind în dinţi din galop o batistă aşternută pe jos. Îmi plac asemenea lucruri şi îmi place şi milităria. O să rămân aici şi după ce îmi termin serviciul. Eşti îngrijit, ai ce să mănânci, tot ce este necesar se porunceşte de sus, nu e nevoie să gândeşti singur. Nu ştiu dacă scriu încât să înţelegeţi exact. Poate nu puteţi înţelege deloc. În grajd este foarte cald, iar eu iubesc caii. Dacă ar veni cineva dintre voi până aici, aţi putea să mă vedeţi. Căpitanul meu mi-a spus că dacă voi fi şi în continuare un soldat bun pot să trimit o petiţie ţarului, adică Preaînaltei Sale Maiestăţi, pentru a fi iertată şi uitată dezertarea fratelui meu. Ar fi cea mai mare bucurie a mea să mai apuc să-l mai văd pe Şmarie în viaţa asta – doar am crescut împreună.

Sameşkin vă trimite salutări – îi merge bine.

Aici se spune uneori că va fi război. Dacă va fi într-adevăr, trebuie să vă aşteptaţi să mor, tot aşa cum mă aştept şi eu, căci sunt soldat.

În acest caz, vă îmbrăţişez o dată pentru totdeauna şi pe vecie. Dar nu fiţi trişti. Poate scap cu viaţă.

Al vostru fiu, Ionas.

Mendel Singer își scoase ochelarii, văzu că Debora plângea și, după ani lungi, îi prinse din nou amândouă mâinile. Îi dădu la o parte mâinile de pe fața plânsă și îi spuse aproape solemn:

— Ei bine, Debora, Dumnezeu ne-a ajutat. Ia șalul, coboară și adu o sticlă de mied.

Ședeau la masă și beau miedul din pahare de ceai, uitându-se unul la altul și gândind același lucru.

— Rabinul are dreptate, spuse Debora. Amintirea îi dicta limpede cuvintele care dormitaseră îndelung în sufletul ei: „Durerea îl va face înțelept, urâțenia bun, amărăciunea blând și boala puternic."

— Asta nu mi-ai spus-o niciodată, spuse Mendel.

— Am uitat.

— Și cu Ionas ar fi trebuit să mergem la Kluczýsk. Iubește caii mai mult decât pe noi.

— E încă tânăr, spuse Debora împăciuitoare. Poate că-i bine că iubește caii. Și pentru că nu lăsa să-i scape nici un prilej ca să-și arate răutatea, adăugă:

— Nu de la tine are el dragostea pentru cai.

— Nu, spuse Mendel, zâmbind liniștit.

Începu să se gândească la o posibilă întoarcere acasă. Poate că acum izbuteau în curând să-l aducă pe Menuhim în America. Aprinse o lumânare, stinse lampa și spuse:

— Mergi și te culcă, Debora! Când o să vină Miriam acasă, o să-i arăt scrisoarea. Astăzi stau de veghe.

Își scoase din geamantan vechea sa carte de rugăciuni, obișnuită cu mâinile sale, deschise dintr-o singură mișcare la Psalmi și începu să-i cânte unul după altul. Era un cântec ce izvora înlăuntrul lui. Aflase milostivirea și bucuria și peste el se boltea mâna lui Dumnezeu, bună, largă și darnică. Ocrotit de ea și întru slava ei cânta el psalm după psalm.

Flacăra lumânării tremura în unduirea înceată, dar plină de râvnă, iscată de mişcarea înainte şi înapoi a trunchiului lui Mendel. Bătea tactul cu picioarele, însoţind versetele psalmilor. Inima îi sălta de bucurie şi trupul nu se putea opri să nu danseze.

XI

Era pentru prima dată când grijile părăseau casa lui Mendel Singer. Îi erau cunoscute asemenea unor fraţi urâţi. Împlinea acum cincizeci şi nouă de ani. Le cunoştea de cincizeci şi opt de ani. Grijile îl părăseau, moartea se apropia. Barba i se albise, vederea îi era slabă. Spinarea se încovoia, iar mâinile îi tremurau. Avea somnul uşor, şi noaptea era lungă. Îşi purta mulţumirea ca pe o haină străină împrumutată. Fiul său se mută în cartierul celor bogaţi, însă Mendel rămase pe uliţa lui, în locuinţa lui cu lămpi cu gaz albastre, în vecinătatea săracilor, a pisicilor şi a şoarecilor. Blând, smerit şi umil, el era un evreu cât se poate de obişnuit. Puţini îl băgau în seamă. Unii nu-i acordau nici o atenţie. Peste zi îşi vizita câţiva vechi prieteni: pe Menkes, negustorul de fructe, pe Skowronnek, proprietarul unui magazin cu articole muzicale, pe Rottenberg, cel ce copia texte biblice, ori pe Groschel, cizmarul. O dată pe săptămână veneau cei trei copii ai lui, nepotul şi Mac. Nu avea absolut nimic să le spună. Ei îi povesteau întâmplări de la teatru, din societate şi din politică. Adormea ascultându-i. Când îl trezea Debora, deschidea ochii. „N-am dormit!" îi asigura el. Mac râdea. Sam zâmbea. Miriam şuşotea ceva cu Debora. Mendel rămânea o vreme treaz, însă apoi adormea

din nou. Începea numaidecât să viseze: întâmplări din patrie şi lucruri din America despre care doar auzise, teatre, acrobaţi şi dansatoare în auriu şi roşu, pe preşedintele Statelor Unite, Casa Albă, pe miliardarul Vanderbilt şi, în repetate rânduri, pe Menuhim. Micul schilod se contopea cu roşul şi auriul cântăreţelor, iar pe fondul strălucirii palide a Casei Albe el apărea ca o biată pată cenuşie. Mendel era prea bătrân ca să mai vadă unele lucruri cu privirea trează, îi credea pe copiii săi pe cuvânt, cum că America era ţara lui Dumezeu, New York oraşul minunilor, iar engleza: cea mai frumoasă limbă. Americanii erau sănătoşi, americancele frumoase, sportul important, timpul scump, sărăcia un viciu, bogăţia un merit, virtutea jumătate de succes, încrederea în sine succesul întreg, dansul igienic, mersul pe patine cu rotile o obligaţie, faptele caritabile o investiţie de capital, anarhismul o crimă, greviştii inamicii omenirii, instigatorii aliaţii diavolului, maşinile moderne o binecuvântare cerească, Edison cel mai mare geniu. În curând oamenii vor zbura precum păsările, vor înota asemenea peştilor, vor vedea viitorul în felul profeţilor, vor trăi într-o pace veşnică şi vor construi într-o armonie perfectă zgârie-nori până la stele. Lumea va fi foarte frumoasă, îşi zicea Mendel în sinea lui, iar nepotul meu va fi fericit. O să aibă parte de toate. Şi totuşi, în admiraţia lui pentru viitor se amesteca dorul de Rusia, iar certitudinea că va fi murit înaintea triumfului celor în viaţă îl liniştea. Nu ştia de ce. Gândul acesta îl liniştea. Era prea bătrân pentru nou şi prea slab pentru izbânzi. Nu mai avea decât o speranţă: să-l vadă pe Menuhim. Sam sau Mac o să plece dincolo, să-l aducă. Poate se duce şi Debora.

Era vară. Vermina din locuinţa lui Mendel Singer se înmulţea neîncetat, deşi rotiţele de alamă de la picioarele

paturilor rămâneau zi şi noapte cufundate în gazul din talgerele puse sub ele, iar Debora trecea cu o pană uşoară de găină, îmbibată în terebentină, peste toate crăpăturile mobilei. Ploşniţele coborau pe pereţi în şiruri lungi şi ordonate, de-a lungul tavanului, aşteptau cu poftă de sânge lăsarea întunericului şi apoi tăbărau peste culcuşurile celor aflaţi în somn. Puricii săreau din căpriorii negri dintre scândurile tavanului în haine, pe perne, pe pături. Nopţile erau fierbinţi şi apăsătoare. Prin ferestrele deschise pătrundeau când şi când huruitul îndepărtat al unor trenuri necunoscute, tunetele scurte şi regulate ale unei lumi prinse cu treburi, aflată foarte departe, şi miasme grele din case vecine, grămezi de gunoi şi canale deschise. Pisicile miorlăiau, câinii fără stăpân urlau, sugarii sfâşiau noaptea cu ţipătul lor, iar deasupra capului lui Mendel Singer se târau paşii celor fără de somn, răsunau strănuturile celor răciţi, mieunau cei vlăguiţi într-un oftat chinuitor. Mendel Singer aprinse lumânarea din sticla verde de lângă pat şi se duse la fereastră. Văzu lumina roşietică a nopţii americane pline de viaţă ce îşi urma cursul ei undeva aiurea şi, la intervale regulate, umbra argintie a unui proiector ce părea că-l caută cu desperare pe Dumnezeu pe cerul nocturn. Da, Mendel mai vedea şi câteva biete stele, câteva crâmpeie de constelaţii. Mendel îşi aduse aminte de nopţile cu stele luminoase de acasă, de albăstrimea adâncă a bolţii largi a cerului, de secera blând curbată a lunii, de freamătul întunecat al pinilor din pădure, de glasurile greierilor şi broaştelor. Cum stătea el acolo aşa, îşi închipuia că i-ar fi uşor acum să plece de-acasă şi să meargă mai departe pe jos toată noaptea, până ar fi ajuns din nou sub cerul liber şi ar fi auzit broaştele şi greierii şi scâncetul lui Menuhim. Aici, în America, acesta se contopea cu numeroasele voci în care patria cânta

şi vorbea, cu cântatul greierilor şi orăcăitul broaştelor. La mijloc se afla oceanul, se gândi Mendel. Trebuia să se urce pe un vapor, încă o dată pe un vapor, şi să călătorească încă o dată douăzeci de nopţi şi de zile. Apoi ar fi ajuns acasă la Menuhim.

Copiii încercau să-l convingă să plece în sfârşit din cartier. El se temea. Nu voia să întreacă măsura. Acum, când totul începea să meargă bine, nu trebuia stârnită mânia lui Dumnezeu. Când îi mersese lui vreodată mai bine? De ce să se mute în altă parte? Ce câştig avea din asta? Cei câţiva ani pe care avea de gând să-i mai trăiască putea să-i petreacă dimpreună cu toate acele gângănii.

Se întoarse. Debora dormea. Mai demult, ea dormise în camera asta împreună cu Miriam. Acum Miriam locuia la fratele ei. Sau la Mac, îl fulgeră într-ascuns pe Mendel un gând. Debora dormea liniştită, dezvelită pe jumătate. Un zâmbet larg i se întindea pe faţa lată. Ce-mi pasă mie de ea? se întreba Mendel în sinea lui. La ce bun să mai trăim împreună? Poftele noastre au trecut, copiii sunt mari şi la rostul lor – la ce bun să mai stau cu ea? Să mănânc ce-a gătit ea! Stă scris că nu-i bine ca omul să fie singur. Aşadar, să trăim împreună! Trăiau de foarte multă vreme împreună, iar acum problema era cine avea să moară mai întâi. Probabil eu, îşi zise Mendel. Ea e sănătoasă şi nu-şi face prea multe griji. Tot mai ascunde bani sub vreo scândură a duşumelei. Nu ştie că-i păcat. Treaba ei – să-i ascundă!

Lumânarea din gâtul sticlei a ars până la capăt. Noaptea a trecut. Primele zgomote ale dimineţii se aud chiar înainte de răsăritul soarelui. Undeva se deschid uşi care scârţâie, se aud bocănind paşi în casa scărilor, cerul este cenuşiu, iar din pământ urcă o ceaţă gălbuie, praf şi pucioasă din canale. Debora se trezeşte, oftează şi spune:

— O să plouă! Duhneşte de la canal. Închide ferestrele!

Aşa încep zilele de vară. După-amiaza, Mendel nu poate dormi acasă. Merge pe terenul de joacă al copiilor. Se bucură ascultând cântecul puţinelor mierle, zăboveşte îndelung pe câte o bancă, trasând cu umbrela linii încâlcite pe nisip. Susurul apei, pe care un furtun lung de cauciuc o stropeşte peste mica peluză, îi răcoreşte faţa lui Mendel Singer. Cu senzaţia că simte atingerea apei, adoarme. Visează ceva despre teatru, despre acrobaţi în roşu şi auriu, despre Casa Albă, despre preşedintele Statelor Unite, despre miliardarul Vanderbilt şi despre Menuhim.

Într-o bună zi apare Mac. Spune (Miriam îl însoţeşte şi traduce) că la sfârşitul lui iulie sau în august va pleca în Rusia să-l ia pe Menuhim. Mendel bănuieşte de ce vrea să plece Mac. Probabil că vrea să se însoare cu Miriam. Face tot ce-i stă în puteri pentru familia Singer.

Dacă aş muri, se gândeşte Mendel, Mac s-ar însura cu Miriam. Amândoi aşteaptă să mor. Eu am timp. Îl aştept pe Menuhim.

E iunie, o lună fierbinte şi deosebit de lungă. Când o să vină, în sfârşit, iulie?

La sfârşitul lui iulie, Mac rezervă un bilet de vapor.

I se trimise o scrisoare familiei Billes. Mendel se duce la prăvălia familiei Skowronnek ca să le povestească prietenilor că şi mezinul lui vine în America.

În prăvălia familiei Skowronnek sunt adunaţi mai mulţi oameni decât de obicei, în celelalte zile. Fiecare ţine în mână o foaie de ziar, în Europa a izbucnit războiul.

Mac nu va mai merge în Rusia. Menuhim nu va mai veni în America. A izbucnit războiul.

Doar adineauri îl părăsiseră grijile pe Mendel Singer, nu-i aşa? S-au dus şi a izbucnit războiul. Ionas era pe front, iar Menuhim în Rusia.

De două ori pe săptămână, seara, Sam şi Miriam, Vega şi Mac veneau în vizită la Mendel Singer. Se străduiau să-i ascundă bătrânului convingerea lor că Ionas nu avea nici o şansă de scăpare, iar viaţa lui Menuhim era primejduită. Păreau a crede că pot să îndrepte privirea lui Mendel, altfel aţintită spre Europa, către propria lor reuşită şi siguranţă. Se puneau totodată între Mendel Singer şi război. Şi în vreme ce Mendel părea că le ascultă discursurile, arătându-se de acord cu presupunerile lor cum că Ionas are de lucru într-o cancelarie, iar Menuhim, din pricina bolii lui speciale, se află în siguranţă într-un spital din Petersburg, îl vedea pe fiul său Ionas prăvălindu-se cu cal cu tot şi rămânând încurcat într-unul dintre acele garduri de sârmă ghimpată, descrise atât de plastic de corespondenţii de război. Şi căsuţa lui din Zuchnow ardea – Menuhim zăcea în ungher şi flăcările îl cuprindeau. Din când în când se încumeta să spună şi el câteva vorbe.

Acum un an, când a venit scrisoarea, spuse Mendel, ar fi trebuit chiar eu să mă duc la Menuhim.

Nimeni nu ştia ce replică să-i dea. Mendel rostise propoziţia de câteva ori şi de fiecare dată se aşternuse aceeaşi tăcere. Era ca şi cum bătrânul ar fi stins lumina din încăpere cu această propoziţie: se făcea întuneric şi nici unul dintre ei nu mai vedea încotro să arate cu degetul. Şi după ce tăceau îndelung, se ridicau şi plecau.

Mendel Singer închise uşa după ei, o trimise pe Debora la culcare, aprinse o lumânare şi începu să cânte psalm după psalm. Le cânta în ceasurile bune, precum şi în cele rele. Le cânta când mulţumea cerului şi când se temea de ei. Mişcările legănate ale lui Mendel erau întotdeauna aceleaşi. Doar după vocea lui un ascultător atent şi-ar fi dat poate seama dacă Mendel cel drept era recunoscător ori împovărat de spaime.

În nopţile acestea, groaza îl scutura, precum vântul scutură un copac firav. Iar grija îi împrumuta glasul ei, făcându-l să cânte psalmii cu un glas străin. Termină, închise cartea, o duse la gură, o sărută şi stinse cu mâna flacăra lumânării. Dar nu se linişti. Prea puţin, prea puţin, îşi zise el, prea puţin am făcut. Uneori se îngrozea la gândul că singurul său instrument, cântarea psalmilor, ar putea fi neputincios în marea furtună în care piereau Ionas şi Menuhim. Tunurile, gândea el, bubuie, flăcările sunt uriaşe, copiii mei ard, a mea este vina, a mea! Iar eu cânt psalmi. Nu-i de-ajuns! Nu-i de-ajuns!

XII

Toţi cei care, la întrunirile din după-amiezile politice ale lui Skowronnek, pariaseră că America va rămâne neutră au pierdut pariul.

Era toamnă. Mendel Singer se trezi la şapte dimineaţa. La opt se şi afla în stradă, în faţa casei. Zăpada era încă albă şi tare ca acasă, în Zuchnow. Dar aici se topea repede. În America nu ţinea mai mult de o noapte. În zori era frământată de picioarele grăbite ale vânzătorilor de ziare. Mendel Singer aşteptă până când unul dintre ei îşi făcu apariţia. Cumpără un ziar şi se întoarse în casă. Lampa cu gaz albastră ardea. Lumina dimineaţa, la fel de întunecată ca şi noaptea Mendel Singer despături ziarul – era unsuros, lipicios şi umed, mirosind precum lampa. Citi corespondenţele de pe câmpul de luptă de două, de trei, de patru ori. Află că cincisprezece mii de nemţi fuseseră luaţi prizonieri dintr-odată şi că ruşii îşi reluaseră ofensiva în Bucovina.

Doar atât nu-i ajungea. Își scoase ochelarii, îi șterse și-i puse din nou și citi relatările de război încă o dată. Ochii lui cerneau rândurile. Nu cumva apăreau și numele Sam Singer, Menuhim, Ionas?

— Ce mai e nou în ziar? întrebă Debora, și astăzi ca în fiecare zi.

— Absolut nimic! răspunse Mendel. Rușii câștigă, iar nemții sunt luați prizonieri.

Se lăsă liniștea. Pe lampa cu spirt fierbea ceaiul. Susura aproape la fel ca samovarul de acasă. Numai ceaiul avea alt gust, era rânced, ceai american, deși plicurile erau înfășurate în hârtie chinezească. Nici măcar un ceai nu mai poți să bei! spuse Mendel, mirându-se el însuși de faptul că vorbea despre asemenea nimicuri. Ori poate voia să spună altceva? Erau așa de multe lucruri importante pe lume, iar Mendel se plângea de ceai. Rușii câștigau, iar nemții erau luați prizonieri. Doar de Sam nu se auzea nimic. Și nici de Menuhim.

Cu două săptămâni în urmă, Mac trimisese o scrisoare. Și Crucea Roșie anunțase că Ionas era dat dispărut. Probabil e mort, se gândea în sinea ei Debora. Mendel gândea la fel. Vorbeau însă îndelung despre sensul cuvântului *dispărut* și, ca și cum asta ar exclude întru totul posibilitatea morții, cădeau întotdeauna de acord că *dispărut* nu putea să însemne decât prizonier, dezertor ori rănit în prizonierat.

Dar de ce Sam nu scria de atâta vreme? Ei bine, pentru că se afla în toiul unui marș mai lung ori tocmai într-o „regrupare", în una dintre acele regrupări ale căror esență și importanță fuseseră lămurite mai îndeaproape după-amiază la Skowronnek.

Asta nu se poate spune cu voce tare, se gândea Mendel, dar Sam n-ar fi trebuit să se ducă.

Totuşi spuse partea a doua a frazei cu voce tare şi Debora îl auzi.

— Tu nu înţelegi nimic, Mendel, spuse Debora. De la fiica ei Miriam preluase Debora toate argumentele în favoarea participării lui Sam la războiul american. America nu este Rusia. America este o patrie. Orice om serios are datoria să meargă la război pentru patrie. Mac s-a dus, Sam nu putea să rămână acasă. Pe deasupra, slavă Domnului, el este la statul-major al regimentului. Acolo nu eşti ucis. Căci dacă s-ar încuviinţa să fie ucişi toţi ofiţerii superiori, atunci nu s-ar mai putea câştiga războiul. Iar Sam este, slavă Domnului, în preajma ofiţerilor superiori.

— Am dat un fiu ţarului - asta ar fi fost de-ajuns!

— Ţarul e una, iar America este altceva!

Mendel nu mai lungi vorba. Mai auzise toate astea

Încă îşi mai amintea de ziua în care plecaseră amândoi, Mac şi Sam. Amândoi cântaseră un cântec american în mijlocul străzii. Seara, cineva spusese la Skowronnek că - har Domnului! - Sam este un soldat frumos.

Poate că America era o patrie, războiul o datorie, frica o ruşine, moartea la statul-major al regimentului exclusă! Totuşi, îşi zicea Mendel în sinea lui, eu sunt tatăl, eu ar fi trebuit să spun o vorbă: „Nu te duce, Sam!" ar fi trebuit să spun. „Am aşteptat ani îndelungaţi ca să am parte de o licărire de noroc. Acum Ionas este la oaste, cine ştie ce se va întâmpla cu Menuhim, dar tu ai o femeie, un copil şi o afacere. Nu te duce, Sam!" Poate că ar fi rămas acasă.

Mendel se postă, cum îi era obiceiul, la fereastră, cu spatele la odaie. Se uită drept în faţă, spre fereastra familiei Lemmel de la etajul întâi de vizavi: avea geamurile sparte şi era astupată cu un carton maroniu bătut în cuie. Dedesubt era prăvălia cârnăţarului evreu cu firma evreiască, litere

albe şi murdare pe un fond de albastru pal. Şi băiatul familiei Lemmel plecase la război. Toată familia Lemmel urma şcoala serală şi învăţa englezeşte. Seara mergeau cu caiete la şcoală, asemenea copiilor mici. Probabil că era bine. Poate că şi Mendel şi Debora ar fi trebuit să meargă la şcoală. America era o patrie.

Mai ninse puţin, cu fulgi liniştiţi, leneşi şi apoşi. Săltându-şi umbrelele deschise deasupra capului, evreii începuseră să se plimbe încolo şi încoace. Veneau tot mai mulţi, mergeau pe mijlocul străzii, ultimele resturi albe de zăpadă se topeau sub picioarele lor, de parcă ei ar fi trebuit să meargă de colo-colo în interesul autorităţilor, până când zăpada avea să dispară de tot. De la fereastra sa, Mendel nu putea zări cerul. Dar ştia că era un cer întunecat. La toate ferestrele de vizavi vedea lumina roş-gălbuie a lămpilor. Cerul era întunecat. Întunecate erau şi odăile.

Curând se deschise ici şi colo câte o fereastră şi începură să se vadă chipurile vecinelor. Atârnau la geam aşternuturi de pat roşii şi albe, perne dezbrăcate, gălbui şi tocite. Deodată, toată strada se umplu de viaţă. Vecinele se salutau cu voce tare. Din încăperi răzbăteau zornăit de veselă şi ţipete de copii. Ai fi zis că este pace, dacă dinspre prăvălia lui Skowronnek, din gramofoane, nu s-ar fi revărsat în stradă zăngănitul marşurilor de război.

Când este duminică? se întrebă Mendel în sinea lui. Mai demult trăise de pe o sâmbătă pe alta, acum trăia din duminică în duminică. Duminica veneau oaspeţi, Miriam, Vega şi nepotul. Aduceau scrisori de la Sam ori cel puţin noutăţi de ordin general. Ştiau totul, citeau toate ziarele. Acum conduceau împreună firma. Mergea bine mereu, erau pricepute, strângeau bani şi îl aşteptau pe Sam să se întoarcă.

Miriam îl aducea uneori cu ea pe domnul Glück, primul director. Mergea cu Glück la dans, mergea cu Glück la ştrand. Încă un cazac! se gândea Mendel. Dar nu spunea nimic.

— Eu, din păcate, nu pot să merg la război! ofta mister Glück. Sufăr de o gravă deficienţă a unei valve cardiace, singurul lucru pe care l-am moştenit de la răposatul meu tată.

Mendel se uita la obrajii îmbujoraţi ai lui Glück, la ochii lui căprui şi mici şi la mustaţa pufoasă şi cochetă pe care o purta în ciuda modei şi cu care adesea îşi făcea de lucru. Stătea aşezat între Miriam şi Vega. Odată, când Mendel s-a sculat de la masă în toiul discuţiei, i s-a părut că observă cum domnul Glück îşi ţinea mâna dreaptă în poala Vegăi, iar stânga pe coapsa lui Miriam. Mendel ieşi afară, în stradă, se plimbă încolo şi încoace prin faţa casei în aşteptarea plecării oaspeţilor.

— Te porţi ca un evreu rus, spuse Debora după ce el se întoarse.

— Sunt un evreu rus, replică Mendel.

Într-o zi – era o zi de lucru –, pe la începutul lui februarie, în vreme ce Mendel şi Debora mâncau de prânz, intră Miriam.

— Bună ziua, mamă! spuse ea. Bună ziua, tată! Apoi rămase pe loc, în picioare.

Debora lăsă lingura din mână şi împinse farfuria la o parte. Mendel se uită la cele două femei. Ştia că se întâmplase ceva neobişnuit. Miriam venea într-o zi de lucru, într-un moment când ar fi trebuit să fie la prăvălie. Inima îi bătea cu putere. Era totuşi liniştit. I se părea că-şi aminteşte această scenă. Mai avusese loc o dată. Iat-o pe Miriam, îmbrăcată în haina neagră de ploaie, cum stă acolo fără să

scoată o vorbă. Iat-o pe Debora, aşezată la masă, cum a împins farfuria departe de ea – acum, aceasta se află aproape de mijlocul mesei –, iar afară ninge cu fulgi de mătase, leneşi şi pufoşi. Lampa împrăştie o lumină gălbuie, unsuroasă ca şi mirosul ei. Se luptă cu ziua întunecoasă, firavă şi spălăcită, totuşi îndeajuns de puternică pentru a scălda întreaga încăpere în cenuşiul luminos. Mendel Singer îşi aminteşte perfect această lumină. A visat această scenă. Ştie şi ce va urma acum. Mendel ştie deja totul, ca şi cum totul s-ar fi petrecut mai demult, iar durerea s-ar fi transformat în doliu cu ani în urmă. Mendel este foarte liniştit.

Câteva clipe domneşte liniştea. Miriam nu vorbeşte, sperând parcă să fie eliberată de datoria anunţării veştii de o întrebare din partea tatălui ori a mamei. Nici unul dintre cei trei nu schiţează vreun gest

Mendel se ridică în picioare şi spune:

— S-a întâmplat o nenorocire!

Miriam spune:

— S-a întors Mac. A adus ceasul lui Sam şi cele din urmă salutări.

Debora rămâne liniştită pe scaun, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Ochii ei sunt uscaţi şi goi, ca două bucăţele întunecate de sticlă. Stă în faţa ferestrei, numărând parcă fulgii de zăpadă.

E linişte, se aude ticăitul sonor al ceasului.

Deodată, Debora începe, cu mişcări foarte lente, să-şi smulgă părul din cap cu degete şovăielnice. Îşi trage una după alta cozile peste faţa palidă şi nemişcată ca de ghips turnat. Apoi îşi smulge şuviţă după şuviţă, aproape în acelaşi ritm în care afară cad fulgii de zăpadă. Apar două, trei insule albe printre pletele de păr, câteva pete de mărimea unei monede din pielea goală a capului şi stropi minusculi

de sânge roşu. Nimeni nu se mişcă. Ceasul ticăie, zăpada cade, iar Debora îşi smulge părul cu mişcări line.

Miriam cade în genunchi, îşi îngroapă capul în poala Deborei şi rămâne nemişcată. Pe chipul Deborei nu se schimbă nici o trăsătură. Pe rând, mâinile ei amândouă smulg părul. Mâinile ei seamănă cu nişte animale cu cinci picioare, cărnoase şi palide, care se hrănesc cu păr.

Mendel stă în picioare, cu braţele încrucişate pe speteaza scaunului. Debora începe să cânte. Cântă cu o voce gravă, bărbătească, care se aude de parcă în cameră s-ar afla un cântăreţ invizibil. Vocea străină cântă un vechi cântec evreiesc fără cuvinte, un cântec de leagăn sumbru pentru copiii morţi.

Miriam se ridică, îşi potriveşte pălăria, se îndreaptă spre uşă şi-l cheamă înăuntru pe Mac.

În uniformă este mai înalt decât în civil. În amândouă mâinile, pe care le ţine întinse ca pe nişte farfurii, are ceasul, portvizitul şi un portmoneu al lui Sam.

Cu gesturi lente, Mac pune obiectele pe masă, chiar în faţa Deborei. O vreme se uită cum ea îşi smulge părul, apoi se duce la Mendel, îşi pune mâinile mari pe umerii bătrânului şi începe să plângă în surdină. Lacrimile, ploaie deasă, i se scurg pe uniformă.

Este linişte, cântecul Deborei a încetat, ceasul ticăie, seara coboară brusc peste lume, lumina lămpii nu mai este galbenă, ci albă, în spatele geamurilor lumea este neagră, fulgii nu se mai pot vedea

Deodată, din pieptul Deborei răbufneşte un urlet. Sună precum restul acelei melodii pe care a cântat-o înainte, un sunet spart, fisurat.

Apoi Debora cade de pe scaun. Zace – o grămadă flască şi gârbovită – pe podea.

Mac deschide ușa, o lasă deschisă, și în odaie se face frig.

Se întoarce însoțit de un doctor, un bărbat mic și vioi, cu păr cărunt

Miriam stă în fața tatălui. Mac și doctorul o duc pe Debora în pat. Doctorul stă pe marginea patului și spune:

— E moartă.

Și Menuhim a murit, singur, printre străini, își zice Mendel Singer.

XIII

Șapte zile rotunde Mendel Singer stătu pe un scăunel lângă dulapul cu haine, privind pe fereastra la al cărei geam atârna în semn de doliu o fâșie albă de pânză, iar zi și noapte era aprinsă una dintre cele două lămpi albastre. Șapte zile rotunde se rostogoliră una după alta ca niște cercuri leneșe, mari și negre, fără început și fără sfârșit, rotunde ca și doliul. Vecinii veniră pe rând: Menkes, Skowronnek, Rottenberg și Groschel. Aduseră ouă tari și colaci cu ouă pentru Mendel Singer, mâncăruri rotunde, fără început și fără sfârșit, rotunde precum cele șapte zile de doliu.

Mendel vorbea puțin cu cei ce-l vizitau. Abia băga de seamă venirea și plecarea lor. Zi și noapte ușa lui era deschisă, cu zăvorul inutil tras înapoi. Cine dorea să vină, venea, cine dorea să plece, pleca. Câte unul mai încerca să lege o conversație. Dar Mendel Singer îl evita. Câtă vreme ceilalți vorbeau despre lucruri vii, el vorbea cu femeia lui moartă. „E bine de tine, Debora!" îi spunea el. „Păcat doar că nu ți-a rămas nici un fiu, încât trebuie să spun eu însumi

rugăciunea pentru morți, dar în curând voi muri și nimeni n-o să ne jelească. Ca pe două fire de praf ne-a zburat vântul. Ca două mici scântei ne-am stins. Am zămislit copii, pântecele tău i-a născut, moartea i-a luat. Plină de necazuri și fără rost ți-a fost viața! În anii tinereții m-am bucurat de trupul tău, în anii bătrâneții l-am disprețuit. Poate aici a fost păcatul nostru. Fiindcă în noi n-a fost căldura iubirii, ci între noi s-a așternut înghețul obișnuinței, tot ce ne-a înconjurat a murit, s-a ofilit și a fost distrus. E bine de tine, Debora! Domnul a avut milă de tine. Ești moartă și îngropată. De mine nu-i este milă. Căci eu sunt mort și trăiesc. El este Domnul, El știe ce face. Dacă poți, roagă-te pentru mine să fiu șters din cartea celor vii.

Iată, Debora, vecinii vin la mine să mă mângâie, însă deși sunt mulți și toți își frământă mintea, totuși nu află mângâiere pentru starea mea. Încă îmi mai bate inima, ochii mei încă mai privesc, mădularele mele încă se mișcă, picioarele mele încă merg. Mănânc și beau, mă rog și respir. Dar sângele mi-a înghețat în vine, mâinele-mi sunt fără vlagă, inima goală. Nu mai sunt Mendel Singer – sunt rămășițele lui Mendel Singer. America ne-a ucis. America este o patrie, însă o patrie ucigașă. Ceea ce la noi era zi, aici este noapte. Ceea ce la noi era viață, aici este moarte. Fiul pe care la noi îl chema Șmarie s-a numit aici Sam. În America ești îngropată, Debora, și mă vor îngropa și pe mine, Mendel Singer, tot în America.

În dimineața celei de-a opta zile, când Mendel se ridică din doliul său, veni nora lui, Vega, însoțită de mister Glück.

— Mister Singer, spuse mister Glück, mașina este jos. Trebuie să veniți numaidecât cu noi: s-a întâmplat ceva cu Miriam.

— Bine, replică Mendel indiferent, ca şi cum ar fi fost anunţat că trebuie să i se pună tapet în cameră. Bine, daţi-mi paltonul.

Cu mâinile moi, Mendel îşi trase paltonul şi coborî scările. Mister Glück îl împinse în maşină. Mergeau fără să scoată o vorbă. Mendel nu întrebă ce se întâmplase cu Miriam. Probabil a murit şi ea, îşi zise el în sinea lui, liniştit. Mac a omorât-o din pricina geloziei.

Păşea pentru prima dată în locuinţa fiului său mort. Fu împins într-o cameră. Acolo zăcea Miriam, într-un pat alb şi lat. Părul ei negru, cu irizări albastre, se revărsase peste pernele albe. Faţa îi ardea, iar ochii ei negri aveau cearcăne mari şi roşii; ochii lui Miriam erau înconjuraţi de cercurile unei arsuri. O soră medicală stătea aşezată lângă ea, iar Mac aştepta într-un colţ. În picioare, mare şi nemişcat, asemenea unui obiect de mobilă.

— Iată-l pe Mendel Singer! strigă Miriam. Întinse o mână spre tatăl ei şi începu să râdă. Râsul dură câteva minute. Suna asemenea acelor semnale ascuţite şi neîntrerupte din gări, de parcă cineva ar fi izbit cu mii de limbi de alamă în mii de pahare de cristal. Deodată râsul încetă. Pentru o clipă se făcu linişte. Apoi Miriam începu să suspine. Dădu pătura la o parte, picioarele goale i se zbăteau, izbea cu mişcări regulate şi iuţi în aşternutul moale, tot mai iute, tot mai regulat, în timp ce pumnii strânşi izbeau aerul în acelaşi ritm. Sora o ţinea pe Miriam cu forţa. Se mai linişti.

— Bună ziua, Mendel Singer! spuse Miriam. Eşti tatăl meu, ţie pot să-ţi povestesc. Îl iubesc pe Mac cel de colo, dar l-am înşelat. M-am culcat cu mister Glück, da, cu mister Glück! Glück este al meu, Mac este al meu. Îmi place şi Mendel Singer, şi dacă vrei... Atunci sora medicală îi puse lui Miriam mâna la gură, şi Miriam amuţi.

Mendel Singer continua să stea la uşă, iar Mac era tot în colţ. Cei doi bărbaţi nu conteneau să se uite unul la altul. Pentru că nu se puteau înţelege prin cuvinte, vorbeau din ochi. „E nebună, spuneau ochii lui Mendel Singer către cei ai lui Mac. N-a putut trăi fără bărbaţi – e nebună!"

Vega intră şi spuse:

— Am chemat medicul. Trebuie să sosească din clipă în clipă. Miriam aiurează de ieri. A fost să se plimbe cu Mac şi când s-au întors a început să se comporte aşa, încât n-am mai priceput nimic. Medicul trebuie să sosească din clipă în clipă.

Doctorul veni. Era un neamţ, se putea înţelege cu Mendel.

— O vom duce la ospiciu, spuse doctorul. Din păcate, fiica dumneavoastră trebuie să meargă la un ospiciu. O clipă doar, să-i fac o anestezie.

Mac încă se mai afla în cameră.

— Vreţi să o ţineţi? întrebă doctorul. Cu mâinile sale mari, Mac o ţinu pe Miriam să nu se mişte. Doctorul îi înfipse seringa în coapsă. Se va linişti curând! spuse el.

Veni ambulanţa, în cameră intrară doi brancardieri cu o targă. Miriam dormea. Fu legată de brancardă. Mendel, Mac şi Vega merseră cu maşina în spatele ambulanţei.

„Prin aşa ceva tu n-ai trecut", spuse Mendel către femeia lui, Debora, în timp ce mergeau. „Mi-a fost dat s-o văd şi pe-asta, dar am ştiut că aşa va fi! Din seara aceea, când am văzut-o pe Miriam cu cazacul pe câmp, am ştiut. A intrat necuratul în ea! Roagă-te pentru noi, Debora, ca să iasă din ea."

Acum Mendel stătea în camera de aşteptare a ospiciului, înconjurat de alţii, care aşteptau, ca şi el, în faţa unor măsuţe, pe care se aflau vaze cu flori galbene de vară, şi a unor etajere subţiri încărcate cu reviste ilustrate multicolore.

Însă nici unul dintre cei care aşteptau nu mirosea florile, nici unul nu răsfoia revistele. La început, Mendel crezu că toţi cei care stăteau aici împreună cu el ar fi nebuni şi nebun ar fi şi el, precum toţi ceilalţi. Apoi văzu prin uşa largă de sticlă, care despărţea sala de aşteptare de coridorul văruit în alb, cum afară erau conduşi prin faţa lor, doi câte doi, oameni în halate cu dungi albastre. Mai întâi femeile, apoi bărbaţii. Uneori, unul dintre bolnavi îşi furişa faţa sălbatică, boţită, schimonosită, rea prin ochiul uşii, în sala de aşteptare. Toţi cei de faţă se înspăimântau, doar Mendel rămânea liniştit. Da, i se părea ciudat că nu purtau halate în dungi albastre şi cei ce aşteptau şi chiar el însuşi.

Stătea într-un fotoliu de piele, căciula din rips negru de mătase şi-o pusese pe genunchi, umbrela de ploaie, însoţitoare fidelă, era rezemată de fotoliu. Mendel se uita rând pe rând la oameni, la uşa de sticlă, la reviste, la nebunii care continuau să treacă prin faţa lor – erau duşi la baie – şi la florile aurii din vaze. Erau flori galbene de ciuboţica-cucului: Mendel îşi amintea că le văzuse adesea pe pajiştile verzi de-acasă. Florile veneau din patrie. Îi plăcea să-şi aducă aminte de ele. Astfel de pajişti existaseră acolo, şi astfel de flori! Pacea fusese acolo la ea acasă, tinereţea fusese acolo la ea acasă, şi tot astfel şi obişnuita sărăcie. Vara, cerul fusese albastru, albastru, soarele nespus de fierbinte, lanurile nespus de galbene, muştele scânteiaseră în tonuri verzi, zumzăind tonuri calde, iar sus, sub cerurile albastre, cântaseră fără istov ciocârliile. Privind florile de ciuboţica-cucului, Mendel Singer uită că Debora murise, Sam căzuse în război, Miriam înnebunise, iar Ionas era dat dispărut. Era ca şi cum tocmai îşi pierduse patria şi o dată cu ea pe Menuhim, cel mai fidel dintre toţi morţii, cel mai îndepărtat dintre toţi morţii, cel mai apropiat dintre

toți morții. Dacă am fi rămas acolo, se gândea Mendel, nu s-ar fi întâmplat absolut nimic! Ionas a avut dreptate, Ionas, cel mai nătâng dintre copiii mei! A iubit caii, a iubit rachiul, a iubit fetele – acum e dat dispărut! Ionas, nu te voi mai revedea niciodată, nu-ți voi mai putea spune că ai avut dreptate să te faci cazac! „Ce tot cutreierați voi lumea?" întrebase Sameșkin. „Dracu' vă pune să umblați!" Era un țăran Sameșkin ăsta, dar un țăran deștept. Mendel nu voise să plece. Debora, Miriam, Șmarie – ei doriseră să plece, să cutreiere lumea Ar fi trebuit să rămână, să țină la cai, să bea rachiu, să doarmă în pajiști, s-o lase pe Miriam să umble cu cazaci și să-l iubească pe Menuhim!

Nu cumva am înnebunit, se întrebă Mendel în continuare, dacă am ajuns să gândesc așa? Se gândește un evreu bătrân la asemenea lucruri? Dumnezeu mi-a încurcat mințile, dracul gândește în mine, așa cum tot el vorbește în fiica mea Miriam.

Doctorul veni, îl trase pe Mendel într-un colț și îi spuse încet:

— Țineți-vă firea: fiica dumneavoastră este foarte bolnavă. Acum apar multe asemenea cazuri, războiul, înțelegeți, și toate nenorocirile din lume: sunt vremuri grele. Medicina încă nu știe cum se vindecă această boală. Unul dintre fiii dumneavoastră este epileptic, după câte am aflat, scuzați-mă, așa ceva e din familie. Noi, medicii, numim asta psihoză degenerativă. Se poate ameliora. Dar se poate dovedi la fel de bine a fi o boală pe care noi, medicii, o numim *dementia praecox*, însă chiar și numele sunt nesigure. Ăsta-i unul dintre acele cazuri rare pe care noi nu le putem vindeca. Sunteți un om plin de evlavie, mister Singer, nu-i așa? Bunul Dumnezeu vă poate ajuta. Rugați-vă cu

sârguință la bunul Dumnezeu! Apropo, vreți s-o mai vedeți o dată pe fiica dumneavoastră? Veniți cu mine!

Se auzi zornăind o legătură de chei, o ușă se închise cu zgomot puternic și Mendel trecu printr-un coridor lung, pe lângă niște uși albe cu numere negre, adevărate sicrie așezate vertical. Încă o dată zornăi legătura de chei a îngrijitoarei și unul dintre sicrie fu deschis: înăuntru era Miriam și dormea, iar Mac și Vega stăteau lângă ea în picioare.

— Acum trebuie să plecăm, spuse doctorul.

— Duceți-mă direct acasă, pe strada mea, porunci Mendel.

Vocea lui suna atât de dur, încât toți se înspăimântară. Se uitară la el. Înfățișarea lui părea a nu se fi schimbat. Totuși era un alt Mendel. Era îmbrăcat la fel ca la Zuchnow și ca tot timpul de când era în America. Cu cizme înalte, cu un caftan trecându-i de genunchi, cu o căciulă din rips de mătase neagră. Așadar, ce-l schimbase într-atât? De ce le apărea tuturor mai mare și mai impunător? De ce chipul său răspândea o strălucire albă ce-ți dădea fiori? Părea că aproape îl întrece în înălțime pe Mac cel înalt. Maiestatea Sa, durerea, își zicea doctorul, l-a pătruns pe bătrânul evreu.

— Odată, începu Mendel în mașină, Sam mi-a spus că medicina din America este cea mai bună din lume. Acum ea nu poate fi de ajutor. Dumnezeu poate să mă ajute, spune doctorul. Spune, Vega, ai mai văzut vreodată ca Dumnezeu să-i fi ajutat vreunui Mendel Singer? Dumnezeu poate veni în ajutor!

— O să stai la noi, spuse Vega suspinând.

— Nu voi sta la voi, copila mea, răspunse Mendel. O să-ți iei un bărbat, să nu rămâi fără bărbat, copilul tău să nu fie fără tată. Sunt un evreu bătrân, Vega, în curând voi muri. Ascultă-mă, Vega! Mac a fost prietenul lui Șmarie, a iubit-o pe Miriam, știu, nu este evreu, însă cu el trebuie să te

măriți, nu cu mister Glück! Mă asculți, Vega? Te miră felul cum vorbesc? Să nu te mire, nu sunt nebun! Am îmbătrânit, am văzut cum pier câteva lumi, în cele din urmă m-am înțelepțit. Toți anii aceia am fost un dascăl smintit. Acum știu ce spun.

Ajunseră, îl ajutară pe Mendel să coboare, îl conduseră în cameră, iar apoi Mac și Vega mai rămaseră o vreme pe loc, neștiind ce să facă.

Mendel se așeză pe scăunelul de lângă dulap și îi spuse Vegăi:

— Nu uita ce ți-am spus. Acum, duceți-vă, copiii mei.

Îl părăsiră. Mendel se duse la fereastră și se uită cum se urcară în mașină. I se păru că trebuie să-i binecuvânteze ca pe niște copii la începutul unui drum foarte greu ori foarte fericit. N-o să-i mai văd, își zise el apoi, și nici nu-i voi binecuvânta. Binecuvântarea mea ar putea să se transforme într-un blestem pentru ei, întâlnirea cu mine într-un neajuns. Se simțea ușor, da, mai ușor decât oricând în toți anii vieții lui. Renunțase la toate legăturile. Își dădu seama că de mulți ani era singur. Era singur din clipa în care plăcerea dintre el și muierea lui încetase. Era singur, singur. Femeia și copiii fuseseră în preajma lui, împiedicându-l să-și poarte durerea. Ca niște cataplasme inutile, care nu vindecă, îi înfășuraseră rănile, ascunzându-le doar. Acum, în sfârșit, își gusta durerea triumfător. Era momentul să mai renunțe și la ultima legătură. Se apucă de treabă.

Merse în bucătărie, strânse hârtie de ziar și talaș și făcu un foc pe plită. Când înălțimea și lățimea focului ajunseră să fie considerabile, Mendel se duse cu pași hotărâți către dulap și luă de acolo săculețul din catifea roșie în care se aflau filacterele, haina și cărțile pentru rugăciune. Își închipui cum ar arde aceste obiecte. Flăcările vor împresura

stofa gălbuie a hainei din lână curată de oaie şi o vor distruge cu limbi ascuţite, albăstrii, lacome. Tivul strălucitor din fire argintii se va carboniza încet, în spirale mici, înroşite de foc. Focul va înfăşură încet filele cărţilor, le va transforma în cenuşă argintie şi, pentru câteva clipe, va face ca literele negre să capete culoarea sângelui. Colţurile de piele ale copertelor se vor răsuci, se vor ridica asemenea unor urechi ciudate, cu ajutorul cărora cărţile ascultă ceea ce Mendel mai apucă să le strige în drumul lor spre moartea fierbinte. Un cântec îngrozitor le strigă el din urmă. „S-a sfârşit, sfârşit, sfârşit cu Mendel Singer!", strigă el şi cu cizmele bate tactul, astfel încât scândurile duşumelei bubuie şi vasele de pe perete încep să zăngăne. „Nu are nici fiu, nici fiică, nici muiere, nici patrie, nici bani. Dumnezeu spune: «L-am pedepsit pe Mendel Singer». Pentru ce pedepseşte El, Dumnezeu? De ce nu pe Lemmel, măcelarul? De ce nu-l pedepseşte pe Skowronnek? De ce nu-l pedepseşte pe Menkes? Doar pe Mendel îl pedepseşte! Mendel are parte de moarte, Mendel are parte de nebunie, Mendel are parte de foame, toate darurile lui Dumnezeu sunt ale lui Mendel. S-a sfârşit, sfârşit, sfârşit cu Mendel Singer!"

Aşa stătea Mendel Singer în faţa ferestrei deschise, urlând şi izbind cu picioarele. Ţinea în mâini săculeţul din catifea roşie, dar nu-l aruncă pe foc. De câteva ori îl ridică, însă mâinile sale îl lăsară de fiecare dată iarăşi jos. Inima îi era mâniată pe Dumnezeu, dar în carne încă mai sălăşluia teama de El. Cincizeci de ani, zi de zi, mâinile lui desfăcuseră haina pentru rugăciune şi o înfăşuraseră la loc, desfăcuseră filacterele, legându-le împrejurul capului şi la braţul stâng, deschiseseră cartea de rugăciuni, răsfoiseră în ea şi o închiseseră la loc. Acum mâinile refuzau să asculte de mânia lui Mendel. Doar gura care se rugase de atâtea ori

nu şovăia. Doar picioarele care săltaseră adesea întru slava lui Dumnezeu în timp ce se cânta aleluia băteau tactul potrivit cântecului mânios al lui Mendel.

Când vecinii îl auziră pe Mendel răcnind şi bufnind şi când văzură fumul albastru-cenuşiu răzbătând în coridorul scării prin crăpăturile uşii, bătură la uşă şi strigară să le deschidă. Dar el nu-i auzi. Ochii îi erau înecaţi de fumul iscat de foc, iar în urechi îi bubuia o bucurie mare şi dureroasă. Vecinii tocmai erau hotărâţi să cheme poliţia, când unul dintre ei spuse:

— Să-i chemăm aici pe prietenii lui! Sunt la Skowronnek. Poate că ei îl pot face pe bietul de el să-şi vină din nou în minţi.

Într-adevăr, când veniră prietenii, Mendel se linişti. Trase zăvorul, lăsându-i să intre pe rând, cum erau obişnuiţi dintotdeauna, să meargă în odaia lui Mendel: Menkes, Skowronnek, Rottenberg şi Groschel. Îl siliră pe Mendel să se urce în pat, aşezându-se şi ei în faţa lui, iar Menkes întrebă:

— Ce-i cu tine, Mendel? De ce dai foc, de ce vrei să aprinzi casa?

— Vreau să ard mai mult decât o casă şi mai mult decât un om! Vă veţi mira când vă voi spune ce am de gând să ard cu adevărat. Vă veţi mira şi veţi spune: Şi Mendel este nebun, la fel ca fiica lui. Dar vă asigur: Nu sunt nebun! Am fost nebun. Mai bine de şaizeci de ani am fost nebun, acum nu mai sunt!

— Atunci spune-ne ce vrei să arzi!

— Pe Dumnezeu vreau să-l ard.

Un strigăt răzbătu simultan din piepturile celor patru care-i auziseră vorbele. Nu erau toţi smeriţi şi umili, cum fusese întotdeauna Mendel. Toţi patru trăiau de mult timp

în America, lucrau de sabat, mintea le stătea la bani, iar pulberea lumii, cenușie, se așternuse ca o pătură grea peste vechea lor credință. Uitaseră multe obiceiuri, încălcaseră unele legi, păcătuiseră cu mintea și trupul. Însă Dumnezeu locuia încă în inimile lor. Și când Mendel îl huli pe Dumnezeu, ei simțiră ceva, ca și cum el le-ar fi încleștat inimile despuiate cu degete ascuțite.

— Nu huli, Mendel, spuse Skowronnek după o tăcere prelungită. Tu știi mai bine ca mine, căci ai învățat mai mult, că loviturile lui Dumnezeu au un sens ascuns. Nu știm pentru ce suntem pedepsiți.

— Dar eu știu, Skowronnek, replică Mendel. Dumnezeu este odios și cu cât asculți mai mult de el, cu atât este mai aspru cu tine. El este mai puternic decât cei puternici, cu unghia de la degetul mic le poate veni de hac, dar n-o face. Îi place să-i nimicească doar pe cei slabi. Slăbiciunea unui om îi ațâță puterea, iar ascultarea îi trezește mânia. E un ispravnic mare și neîndurător. Dacă ții legile, așa spune el, le-ai ținut doar spre binele tău. Iar dacă încalci o singură poruncă, atunci te urmărește cu o sută de pedepse. Dacă vrei să-l mituiești, îți face proces. Iar dacă ești cinstit cu el, stă și pândește mita. În toată Rusia nu există un ispravnic mai rău!

— Adu-ți aminte, Mendel, începu Rottenberg, adu-ți aminte de Iov! Lui i s-au întâmplat lucruri asemănătoare celor întâmplate ție. Ședea pe pământul gol, cu cenușă pe creștet, și rănile îl dureau atât de tare, încât se tăvălea pe jos ca un animal. Și el l-a hulit pe Dumnezeu. Și totuși, nu fusese decât o încercare. De unde să știm noi, Mendel, ce se petrece sus? Poate că cel rău a venit în fața lui Dumnezeu și a spus precum odinioară: „Trebuie ispitit un om drept". Și Domnul a spus: „Fie, încearcă cu Mendel, robul meu."

— Şi iată, îţi dai şi tu seama, interveni Groschel, că reproşul tău e nedrept. Căci Iov nu era un om slab când Dumnezeu a început să-l încerce, ci un om puternic. Şi nici tu n-ai fost un om slab, Mendel! Fiul tău avea o casă de comerţ, un magazin, şi de la an la an era tot mai bogat. Fiul tău Menuhim era aproape sănătos şi era cât pe ce să vină şi el în America. Tu erai sănătos, femeia ta era sănătoasă, fiica ta era frumoasă şi curând ai fi găsit un bărbat pentru ea!

— De ce-mi sfâşii inima, Groschel? îi replică Mendel. De ce-mi înşiri toate câte au fost, acum, când nimic nu mai e? Rănile mele încă nu s-au închis şi tu le zgândăreşti din nou.

— Are dreptate, spuseră ceilalţi trei într-un glas.

Şi Rottenberg începu:

— Ştiu, Mendel, inima ta e sfâşiată. Dar pentru că ni se îngăduie să vorbim cu tine despre orice şi pentru că ştii că îndurăm şi noi durerile tale, de parcă ţi-am fi fraţi, te vei mânia pe noi dacă am să te rog să te gândeşti la Menuhim? Poate, dragă Mendel, ai încercat să încurci planurile lui Dumnezeu lăsându-l pe Menuhim acasă? Ţi s-a dat un fiu bolnav, iar voi v-aţi purtat de parcă ar fi un fiu rău.

Se făcu linişte. Multă vreme Mendel nu răspunse nimic. Când începu să vorbească din nou, era ca şi cum n-ar fi auzit cuvintele lui Rottenberg; căci se întoarse spre Groschel şi spuse:

— Şi de ce îmi aduci exemplul cu Iov? Aţi apucat voi să vedeţi minuni adevărate cu ochii voştri? Minuni cum sunt cele povestite la sfârşitul Cărţii lui Iov? Va învia fiul meu Şmarie din groapa comună din Franţa? Fiul meu Ionas, cel dat dispărut, îşi va recăpăta el viaţa? Se va însănătoşi fiica mea Miriam dintr-odată şi se va întoarce acasă de la

casa de nebuni? Și dacă se întoarce acasă, va mai găsi ea un bărbat și va mai putea ea să trăiască mai departe în liniște ca una care niciodată n-a fost nebună? Se va ridica femeia mea Debora din pământul încă proaspăt? Fiul meu, Menuhim, să zicem că mai trăiește; va veni el încoace din Rusia în toiul războiului? Căci nu-i adevărat – și aici Mendel se întoarse din nou către Rottenberg – că l-aș fi lăsat pe Menuhim acasă din răutate, pentru a-l pedepsi. Din alte pricini – vina o poartă fiica mea, care începuse să umble cu cazaci, da, cu cazaci! – a trebuit să plecăm. Și Menuhim de ce a fost bolnav? Chiar boala lui a fost un semn că Dumnezeu s-a mâniat pe mine – și prima dintre loviturile nemeritate.

— Deși Dumnezeu poate face orice, începu cel mai rezervat dintre toți, Menkes, se poate presupune totuși că nu mai face acele foarte mari minuni pentru că lumea nu le mai merită. Și chiar dacă Dumnezeu ar vrea să facă o excepție cu tine, i s-ar împotrivi păcatele celorlalți. Căci ceilalți nu sunt vrednici să vadă o minune la un om drept și de aceea a trebuit Lot să ia drumul pribegiei și Sodoma și Gomora au fost distruse fără să vadă minunea întâmplată lui Lot. Astăzi însă lumea este locuită peste tot – și chiar dacă-ți părăsești locul de baștină, ziarele vor scrie ce s-a întâmplat cu tine. Așadar, în ziua de azi trebuie să se împlinească doar minuni moderate. Ele sunt însă îndeajuns de mari, lăudat fie numele Lui! Femeia ta Debora nu poate învia, fiul tău Șmarie nu poate învia. Dar Menuhim trăiește probabil și după război îl vei putea vedea. Fiul tău Ionas e poate prizonier de război, iar după război îl vei putea vedea. Fiica ta se poate însănătoși, tulburarea o va părăsi, poate să fie și mai frumoasă decât înainte, și o să găsească un bărbat și o să-ți facă nepoți. Și ai un nepot, pe fiul lui

Șmarie. Strânge laolaltă iubirea ta pe care ai avut-o până acum față de toți copiii pentru acest singur nepot! Și vei fi mângâiat.

— Între mine și nepotul meu, răspunse Mendel, legătura e frântă, căci Șmarie, fiul meu și tatăl nepotului meu, e mort. Nora mea Vega își va lua alt bărbat, nepotul meu va avea un alt tată, al cărui tată nu sunt eu. Casa fiului meu nu e casa mea. N-am ce să caut acolo. Prezența mea aduce nenoroc, iar iubirea mea atrage blestemul, așa cum un copac singuratic în câmp deschis atrage trăsnetul. Cât despre Miriam, așa mi-a spus chiar doctorul, medicina nu poate vindeca boala ei. Probabil că Ionas a murit, iar Menuhim a fost bolnav, chiar dacă i-a mers mai bine. În mijlocul Rusiei, într-un război atât de primejdios, nu încape îndoială că s-a prăpădit. Nu, prieteni! Sunt singur și vreau să fiu singur. Toți anii ăștia l-am iubit pe Dumnezeu, iar el m-a urât în toți acești ani. M-am temut de el, acum nu mai are ce să-mi facă. Toate săgețile din tolba lui m-au nimerit. Nu-i mai rămâne decât să mă omoare. Dar pentru asta este prea neîndurător. Voi trăi, voi trăi, voi trăi.

— Dar puterea lui, obiectă Groschel, este în lumea aceasta și în cealaltă. Vai de tine, Mendel, când vei fi mort!

Atunci Mendel râse din toată inima și spuse:

— Nu mi-e frică de iad, pielea mi-a fost pârjolită, mădularele mi-au înțepenit, iar duhurile rele îmi sunt prieteni. Am trecut prin toate chinurile iadului. Diavolul e mai îngăduitor decât Dumnezeu. Nefiind atât de puternic, nu poate fi atât de nemilos. Nu mi-e teamă, prieteni!

Atunci prietenii amuțiră. Însă nu voiau să-l lase singur pe Mendel, așa că rămaseră locului, în tăcere. Groschel, cel mai tânăr dintre ei, coborî să le anunțe pe soțiile celorlalți și pe a sa că în seara asta bărbații nu vor veni acasă.

Mai aduse cinci evrei în locuința lui Mendel Singer, ca să fie zece și să poată rosti rugăciunea de seară. Începură să se roage. Dar Mendel Singer nu luă parte la rugăciune. Așezat pe pat, nu se mișca. Nici măcar rugăciunea pentru morți nu o rosti – Menkes o spuse în locul lui. Cei cinci bărbați străini părăsiră casa, însă cei patru prieteni, rămaseră toată noaptea. Una dintre cele două lămpi albastre continuă să ardă cu ultimul rest de fitil și cu ultima picătură de ulei de pe fund. Era liniște. Câte unul mai adormea pe locul lui, sforăia și, stingherit de propriile zgomote, se trezea pentru ca apoi să adoarmă din nou.

Doar Mendel nu dormea. Cu ochii larg deschiși, se uita pe fereastra în spatele căreia bezna deasă a nopții începea, în sfârșit, să se subțieze, apoi să devină cenușie, mai apoi albicioasă. Șase bătăi răsunară dinlăuntrul ceasului. Atunci prietenii se treziră, unul după altul. Și fără să se fi înțeles între ei mai înainte, îl apucară pe Mendel de subsuori și coborâră cu el. Îl duseră în odaia din spate a familiei Skowronnek și îl culcară pe o canapea.

Aici adormi.

XIV

Începând din această dimineață, Mendel Singer rămase la familia Skowronnek. Prietenii vândură gospodăria sărăcăcioasă. Nu-i lăsară decât așternutul și traista din catifea roșie cu obiectele necesare pentru rugăciune, pe care Mendel fusese cât pe ce s-o ardă. Mendel nu se mai atinse de traistă. Cenușie și prăfuită, aceasta atârna de un cui gros în odaia din spate a familiei Skowronnek. Mendel Singer nu se mai

ruga. E drept că uneori, când lipsea cel de-al zecelea om, era folosit pentru a completa numărul prescris al participanților la rugăciune. În astfel de cazuri, prezența lui era plătită. Uneori, în schimbul unei mici recompense, își mai împrumuta filacterele unuia sau altuia. Se spunea despre el că merge adesea dincolo, în cartierul italienesc, ca să mănânce carne de porc și să-l mânie pe Dumnezeu. Oamenii printre care trăia erau de partea lui Mendel în războiul pe care îl purta împotriva cerului. Deși erau credincioși, trebuiau să-i dea dreptate evreului. Iahve fusese prea aspru cu el.

Încă mai era război în lume. În afară de Sam, fiul lui Mendel, toți cei plecați din cartier pe front erau în viață. Tânărul Lemmel ajunsese ofițer și, din fericire, își pierduse mâna stângă. Venise în concediu și era eroul cartierului. Le conferea tuturor evreilor îndreptățirea de a vedea în America patria lor. El rămăsese doar în spatele frontului, pentru a se îngriji de ultimele pregătiri ale noilor trupe. Oricât de mare era diferența dintre tânărul Lemmel și bătrânul Singer, evreii cartierului vedeau între ei o anumită apropiere. Era ca și cum evreii ar fi crezut că Mendel și Lemmel împart între ei întreaga măsură a năpastei cuvenite tuturor. Iar Mendel pierduse chiar mai mult decât mâna stângă. Dacă Lemmel luptase împotriva nemților, ei bine, Mendel luptase împotriva unor forțe supranaturale. Și, deși erau convinși că bătrânul nu mai era chiar în toate mințile, evreii nu puteau să nu amestece în mila lor și admirație, venerând sfințenia nebuniei. Fără îndoială, Mendel Singer era un ales. Demn de toată mila, el trăia ca martor al cruntei puteri în mijlocul celorlalți, cărora chinuitele zile ale săptămânii nu le erau stingherite de nici o spaimă. Ani în șir își trăise zilele precum toți ceilalți, de puțini luat în seamă,

de unii nici măcar zărit. Într-o bună zi, a fost însemnat în chip îngrozitor. Nu mai era nimeni care să nu-l cunoască. Cea mai mare parte a zilei şi-o petrecea pe uliţă. Parcă ţinea de blestemul lui nu numai să sufere o năpastă fără asemănare, ci şi să poarte semnul suferinţei ca pe un stindard. Asemenea unui paznic al propriilor dureri, umbla de colo-colo pe mijlocul uliţei, de toţi salutat, dăruit de unii cu câţiva bănuţi, mulţi adresându-i cuvântul. Pentru ceea ce primea de pomană nu mulţumea, abia de răspundea la saluturi, iar la întrebări prin da ori nu. Se scula dis-de-dimineaţă. În odaia din spate a familiei Skowronnek nu pătrundea nici pic de lumină, căci nu avea ferestre. El doar simţea lumina prin obloane – dimineaţa avea de făcut un drum lung înainte de a ajunge la Mendel Singer. Pentru Singer ziua începea de îndată ce pe străzi se înfiripau primele zgomote. Pe maşina de gătit cu spirt fierbea ceaiul. Îl bea cu o felie de pâine şi un ou lăsat să fiarbă mai mult. Îşi arunca o privire sfioasă şi totodată rea spre sacul cu obiecte sfinte din perete: în umbra albastră, întunecată, săculeţul părea o excrescenţă încă şi mai întunecată a umbrei. Nu mă rog! îşi spunea Mendel în sinea lui. Dar îl durea faptul că nu se ruga. Mânia lui era dureroasă şi tot aşa era şi neputinţa acestei mânii. Deşi Mendel era supărat pe Dumnezeu, Dumnezeu încă domnea peste lume. Ura îl atingea la fel de puţin ca şi pioşenia.

Cu astfel de gânduri şi altele asemănătoare îşi începea Mendel ziua. Mai demult, îşi amintea el, îi era uşor să se scoale, căci era trezit de aşteptarea bucuroasă a rugăciunii şi de plăcerea de a reînnoi apropierea conştientă de Dumnezeu. Din căldura binefăcătoare a somnului intra în strălucirea rugăciunii, şi mai apropiată, şi mai familiară, ca într-o sală somptuoasă şi totuşi obişnuită, în care locuia tatăl cel puternic

și totuși zâmbitor. „Bună dimineața, tată!" spunea Mendel Singer – și i se părea că aude un răspuns. Fusese o amăgire. Sala era somptuoasă și rece, tatăl puternic și rău. În afară de tunete, alte sunete nu-i rosteau buzele.

Mendel Singer ridică oblonul, puse partiturile, textele cântecelor, plăcile de gramofon pe pervazul îngust și ridică cu o stinghie lungă jaluzeaua metalică. Apoi își umplu gura cu apă, stropi podeaua, puse mâna pe mătură și strânse laolaltă mizeria zilei trecute. Luă cu un făraș mic resturile de hârtie, le puse în vatră, făcu un foc și le arse. Apoi ieși afară, cumpără câteva ziare și le duse câtorva vecini acasă. Întâlni băieții care vindeau lapte și brutarii treziți devreme, îi salută și se întoarse la prăvălie. Curând apărură cei din familia Skowronnek. Îl trimiseră să facă rost de una, de alta. Toată ziua îi era dat să audă: „Mendel, du-te și cumpără o scrumbie!", „Mendel, mai trebuie puse stafidele la borcan!", „Mendel, ai uitat rufele!", „Mendel, s-a rupt scara!", „Lipsește un ochi de geam de la felinar!" ori „Unde-i tirbușonul?". Și atunci Mendel ieșea și cumpăra o scrumbie, punea stafidele la borcan, aducea rufele, repara scara, ducea felinarul la geamgiu ori găsea tirbușonul. Vecinele veneau uneori după el, ca să stea cu copiii mici atunci când vreun cinematograf își schimba programul ori apărea vreun spectacol nou de teatru. Și Mendel stătea cu copiii străini și, așa cum odinioară legănase acasă coșul lui Menuhim, împingându-l ușor cu degetele, legăna și acum, împingându-le ușor și gingaș cu vârful piciorului, leagănele unor sugari străini ale căror nume nu le știa. În vremea asta cânta un cântec vechi, foarte vechi: „Zi după mine, Menuhim: «La început, Dumnezeu a făcut cerurile și pământul», zi după mine, Menuhim!".

Era în luna *elul* şi începeau zilele marilor sărbători. Toţi evreii din cartier voiau să orânduiască în odaia din spate a lui Skowronnek o casă de rugăciuni provizorie. (Căci nu le plăcea să meargă la sinagogă.)

— Mendel, o să ne rugăm în camera ta! spuse Skowronnek. Ce zici?

— Rugaţi-vă! răspunse Mendel.

Privea cum se adunau evreii, cum aprindeau lumânările galbene şi mari, cu smocurile fitilului ieşite în afară. Ajuta şi el fiecărui negustor să lase obloanele şi să închidă uşile. Vedea cum toţi îşi puneau pe deasupra halatele albe, ajungând să semene cu nişte cadavre, înviate din morţi spre a-l slăvi pe Dumnezeu. Îşi scoteau pantofii şi rămâneau în ciorapi. Îngenuncheau şi se ridicau din nou în picioare, iar lumânările de ceară, aurii şi mari, precum şi cele de stearină, albe ca florile de cireş, se îndoiau şi picurau pe veşmintele de rugăciune lacrimi fierbinţi ce se uscau numaidecât. Evreii cei albi se îndoiau asemenea lumânărilor, iar lacrimile lor cădeau şi ele pe podea şi se uscau. Întunecat şi mut, îmbrăcat cu hainele sale obişnuite, Mendel Singer rămânea însă în spate, lângă uşă, şi nu se mişca. Îşi ţinea gura închisă şi avea inima ca de piatră. Cântecul lui Kol Nidre se înălţa ca o boare fierbinte. Buzele lui Mendel Singer rămâneau nemişcate şi inima ca de piatră. Întunecat şi mut, îmbrăcat cu hainele sale obişnuite, el rămânea în spate, lângă uşă. Nimeni nu-l băga în seamă. Evreii se străduiau să nu-l vadă. Era un străin printre ei. Unii se gândeau la el şi se rugau pentru el. Mendel Singer stătea însă drept lângă uşă şi era supărat pe Dumnezeu. Se roagă toţi pentru că se tem, îşi zicea el în sinea lui. Eu însă nu mă tem. Eu nu mă tem!

După ce plecară toţi, se întinse pe canapeaua tare. Stăruia acolo căldura trupurilor celor care se rugaseră. În cameră

încă mai ardeau patruzeci de lumânări. El nu îndrăznea să le stingă, iar ele nu-l lăsau să adoarmă. Așa că zăcu treaz toată noaptea. Se gândea la feluri dintre cele mai neobișnuite de a huli. Își închipuia că acum iese în cartierul italienesc, cumpără dintr-un restaurant carne de porc și se întoarce s-o mănânce aici, lângă lumânările ce ardeau în tăcere. Chiar își desfăcu batista, chiar își numără bănuții pe care îi avea, însă nu plecă din cameră și nu mâncă nimic. Stătea întins pe canapea, îmbrăcat, cu ochii trezi și larg deschiși, și murmura: „S-a sfârșit, sfârșit, sfârșit cu Mendel Singer! Nu are nici fiu, nici fiică, nici muiere, nici casă, nici bani și nici un Dumnezeu! S-a sfârșit, sfârșit, sfârșit cu Mendel Singer!". Flăcările aurii și albăstrii ale lumânărilor tremurau ușor. Fierbinți, lacrimile de ceară picurau cu zgomot pe tăvile de sub sfeșnice, în nisipul galben din piulițele de alamă, pe verdele închis al sticlelor. Respirația fierbinte a celor ce se rugaseră încă mai stăruia în cameră. Pe scaunele așezate pentru ei se mai aflau încă veșmintele albe de rugăciune, așteptând dimineața și prelungirea rugăciunii. Mirosea a ceară și a fitil carbonizat. Mendel părăsi odaia, deschise prăvălia, ieși la aer. Era o noapte senină de toamnă. Nici țipenie de om. Mendel se plimbă încolo și încoace prin fața prăvăliei. Se auziră pașii rari și apăsați ai polițistului. Atunci Mendel se întoarse în prăvălie. Continua să-i evite pe cei în uniformă.

Vremea sărbătorilor trecuse, toamna venea, ploaia cânta. Mendel cumpăra scrumbii, mătura podeaua, aducea rufele, repara scara, căuta tirbușonul, punea stafidele la borcan, se plimba încolo și încoace pe mijlocul uliței. Pentru ce primea de pomană abia dacă mulțumea, salutul nu-l întorcea, la întrebări răspundea cu da sau nu. După-amiaza, când oamenii se adunau să vorbească despre politică și să citească

cu voce tare din ziare, Mendel se culca pe canapea şi dormea. Discursurile celorlalţi nu-l trezeau. Războiul nu-l interesa câtuşi de puţin. Cântecele de pe cele mai noi plăci îl făceau să adoarmă mai repede. Se trezea abia atunci când se făcea din nou linişte şi toţi dispăruseră. Apoi mai vorbea o vreme cu bătrânul Skowronnek.

— Nora ta se mărită, spuse odată Skowronnek.

— Foarte bine! răspunse Mendel.

— Dar se mărită cu Mac!

— Eu am sfătuit-o!

— Prăvălia merge bine!

— Nu-i prăvălia mea.

— Mac ne-a trimis vorbă că vrea să-ţi dea bani!

— Nu vreau bani!

— Noapte bună, Mendel!

— Noapte bună, Skowronnek!

Ştirile pline de atrocităţi izbucneau în flăcări în ziarele pe care Mendel obişnuia să le cumpere în fiecare dimineaţă. Izbucneau în flăcări, iar el percepea reflexul lor împotriva propriei voinţe, căci nu voia să ştie nimic despre ele. Peste Rusia nu mai domnea nici un ţar. Bun, şi ce dacă nu mai domnea nici un ţar? Oricum, ziarele nu ştiau să spună nimic despre Ionas şi Menuhim. La Skowronnek se punea pariu că războiul avea să se termine într-o lună. Bun, şi ce dacă se termina războiul? Şmarie nu se întorcea. Conducerea casei de nebuni îi scria că starea lui Miriam nu se îmbunătăţise. Bun, spuse Mendel, Miriam nu se va face sănătoasă!

Vechiul lui caftan negru căpătase un luciu verde pe la umeri, iar cusătura devenise vizibilă pe toată lungimea spinării, ca un desen minuscul al coloanei vertebrale. Trupul lui Mendel Singer se împuţina din ce în ce mai mult. Poalele

hainei lui se făceau din ce în ce mai lungi şi nu mai atingeau în timpul mersului doar carâmbii cizmelor, ci ajungeau până aproape de glezne. Barba, care-i acoperise mai demult numai pieptul, crescuse până la ultimii nasturi ai caftanului. Cozorocul căciulii din rips negru, ajuns acum verzui, era moale şi se întindea, atârnând inert ca o cârpă peste ochii lui Mendel Singer. În buzunare, Mendel Singer avea multe lucruri: pachetele după care fusese trimis, ziare, diverse unelte cu care repara obiectele stricate din casa Skowronnek, gheme de sfoară în diverse culori, hârtie de împachetat şi pâine. Aceste greutăţi îi îndoiau şi mai mult lui Mendel spinarea, iar pentru că buzunarul drept era de obicei mai greu decât cel stâng, trăgea în jos şi umărul drept al bătrânului. Aşa mergea pe uliţă, strâmb şi gârbovit, un om şubrezit, cu genunchii îndoiţi, abia târându-şi picioarele. Noutăţile lumii şi zilele săptămânii şi sărbătorile celorlalţi se rostogoleau pe lângă el ca nişte trăsuri în drum spre o casă veche şi îndepărtată.

Într-o bună zi, războiul se termină cu adevărat. Cartierul era gol. Oamenii plecaseră să vadă serbările păcii şi întoarcerea regimentelor. Mulţi îl însărcinară pe Mendel să aibă grijă de casele lor. Merse de la o locuinţă la alta, controlă clanţele şi lacătele şi se întoarse acasă, la prăvălie. I se păru că aude undeva, într-o depărtare necuprinsă, vuietul festiv al lumii vesele, pocnetul focurilor de artificii şi râsul a zeci de mii de oameni. O pace liniştită, lipsită de măreţie, puse stăpânire pe el. Îşi scărpina încet barba cu degetele, gura i se lăţea într-un zâmbet, da, chiar chicote mărunte îi ieşeau din gâtlej, în cascade scurte. „Şi Mendel o să-şi facă o sărbătoare", şopti el şi se îndreptă pentru prima oară spre unul din gramofoanele castanii

Văzuse cum se porneşte aparatul. „O placă, o placă!" spuse el. De dimineaţă fusese acolo un soldat întors acasă

şi îi adusese o jumătate de duzină de plăci, cântece noi din Europa. Mendel o scoase din ambalaj pe cea de deasupra, o aşeză cu grijă pe aparat, stătu o vreme să se gândească, pentru a-şi aduce aminte exact cum trebuia să procedeze, şi în cele din urmă fixă acul pe ea. Aparatul hârâi. Apoi se auzi cântecul. Era seară şi Mendel stătea pe întuneric lângă gramofon şi asculta. În fiecare zi auzise aici cântece, vesele şi triste, molcome şi săltăreţe, sumbre şi luminoase. Însă niciodată nu existase aici un cântec precum acesta. Se prelingea ca un firişor de apă, murmurând cu blândeţe, apoi creştea ca marea şi începea să vuiască. Acum aud întreaga lume, se gândea Mendel. Cum este posibil ca întreaga lume să fie încrustată pe o placă atât de mică? În clipa în care un mic flaut cristalin îşi făcu apariţia şi de acum nu mai părăsi viorile de catifea, însoţindu-le asemenea unui tiv îngust şi fidel, Mendel izbucni în plâns pentru prima dată după mult timp. Cântecul se sfârşise. Îl mai puse o dată şi îl mai puse şi a treia oară. În cele din urmă, începu să cânte şi el cu vocea lui răguşită şi să bată ritmul, izbind cu degete sfioase în suportul cutiei.

Aşa îl găsi Skowronnek la întoarcerea acasă. Închise gramofonul şi spuse:

— Mendel, aprinde lampa! Ce asculţi aici?

Mendel aprinse lampa

— Skowronnek, vezi tu cum îi zice cântecului.

— Astea sunt plăcile noi, spuse Skowronnek. Azi le-am cumpărat. Cântecul se numeşte – şi Skowronnek îşi puse ochelarii, aduse placa la lumina lămpii şi citi. Cântecul se numeşte: „Cântecul lui Menuhim".

Brusc, Mendel simţi că se sfârşeşte. Fu nevoit să se aşeze. Se uita fix la placa lucioasă din mâinile lui Skowronnek.

— Ştiu la ce te gândeşti, spuse Skowronnek.

— Da, răspunse Mendel.

Skowronnek mai învârti o dată manivela

— Frumos cântec, spuse Skowronnek, apoi își lăsă capul pe umărul stâng și începu să asculte cu atenție.

Treptat, prăvălia se umplu cu vecinii care veniseră mai târziu. Nici unul nu scoase o vorbă. Toți ascultară cântecul, legănându-și capetele în ritmul muzicii.

Și îl ascultară de șaisprezece ori, încât ajunseră să-l știe pe de rost.

Mendel rămase singur în prăvălie. Încuie cu grijă ușa pe dinăuntru, goli vitrina și începu să se dezbrace. Cântecul îi însoțea fiecare pas. În timp ce adormi, i se păru că melodia cristalină și albastră se contopește cu scâncetul jalnic, cu cântecul lui Menuhim, cu singurul cântec al lui Menuhim, al fiului său Menuhim, pe care nu-l mai ascultase de mult.

XV

Zilele se făceau mai lungi. Dimineții aveau în ele așa de multă lumină, încât puteau pătrunde în odaia din spate, lipsită de ferestre, a lui Mendel Singer chiar și prin oblonul închis. În aprilie, ulița se trezea mai devreme cu mai bine de un ceas. Mendel aprinse lampa cu spirt, puse de ceai, umplu chiuveta albastră și mică, își cufundă fața în lighean, se șterse cu un colț al prosopului atârnat de clanța ușii, ridică oblonul, își umplu gura cu apă, stropi dușumeaua cu grijă, urmărind ornamentele încolăcite desenate în praf de jetul luminos pornit din buzele lui țuguiate. Lampa cu spirt se și auzea sâsâind; nici măcar de ora șase nu bătuse încă. Mendel ieși în fața ușii. Pe uliță, ferestrele se deschideau parcă de la sine. Era primăvară.

Era primăvară. Se pregătea sărbătoarea de Paşti şi Mendel dădea o mână de ajutor în toate casele. Trecea cu rindeaua peste blaturile de lemn ale meselor ca să le curețe de resturile profane de mâncare de peste an. Aşeza în rafturile albe ale vitrinelor pachetele rotunde, de formă cilindrică, în care erau înfăşurate în hârtie purpurie mai multe straturi de pască şi elibera vinurile din Palestina de pânzele de păianjen sub care zăcuseră în pivnițele vechi. Desfăcea paturile vecinilor şi le căra bucată cu bucată în curți, unde soarele blând de aprilie ademenea vermina să iasă la iveală şi-o lăsa pradă exterminării cu benzină, terebentină şi gaz. În colile roze şi azurii de hârtie decorativă tăia cu foarfeca găuri rotunde şi unghiulare şi franjuri şi le prindea de rafturile bucătăriilor cu pioneze, pentru a servi veselei ca suport împodobit. Umplea cu apă fierbinte butoaiele şi putinile şi ținea bile metalice mari atârnate de prăjini de lemn deasupra focului din vatră până ce acestea se înroşeau. Apoi cufunda bilele în putini şi butoaie, apa începea să sfârâie şi atunci vasele erau curățate aşa cum era prescris. În mojare uriaşe pisa păscuțele până deveneau făină, o vărsa în saci curați şi îi lega la gură cu fundulițe albastre. Toate acestea le făcuse odată în propria-i casă. Acolo se făcea mai greu primăvară decât în America. Mendel îşi aducea aminte de zăpada cenuşie ce se învechea la marginea podului de lemn de pe trotuarul din Zuchnow, de sloiurile cristaline din jurul vranelor, de ploile blânde ce veneau pe neaşteptate şi cântau toată noaptea în jgheaburile acoperişurilor, de tunetele îndepărtate ce se rostogoleau în spatele pădurii de pin, de bruma albă ce acoperea tandru fiecare dimineață azurie, de Menuhim, pe care Miriam îl băgase într-un butoi uriaş ca să nu se mai împiedice de el şi de speranța că, în sfârşit, în sfârşit, anul acesta vine Mesia.

Dar nu venea. Nu vine, își zicea Mendel în sinea lui, nu va veni. Alții n-aveau decât să-l aștepte. Mendel nu-l aștepta.

Totuși, în această primăvară, Mendel le apăru prietenilor și vecinilor săi schimbat. Îl auzeau uneori fredonând un cântec și îi surprindeau un surâs blând sub barba albă.

— Se poartă din ce în ce mai mult ca un copil, a îmbătrânit, spunea Groschel.

— A uitat tot, spunea Rottenberg.

— Asta-i o bucurie înainte de moarte, era de părere Menkes.

Skowronnek, care îl cunoștea cel mai bine, tăcea. Doar o singură dată, într-o seară, îi spuse femeii lui înainte de culcare:

— De când au venit plăcile cele noi, Mendel al nostru s-a făcut alt om. Uneori îl surprind cum dă singur drumul la gramofon. Tu ce crezi?

— Cred, replică nerăbdătoare doamna Skowronnek, că Mendel îmbătrânește și dă în mintea copiilor și în curând n-o să mai fie bun de nimic.

Ea era de o bună bucată de vreme nemulțumită de Mendel. Cu cât acesta îmbătrânea, cu atât mila ei față de el se împuțina. Treptat, uită și că Mendel fusese un om înstărit, iar compasiunea ei, hrănită până atunci de respect (căci avea un suflet mic), se topi. Nici nu-i mai zicea ca la început mister Singer, ci simplu Mendel, cum avea să facă în curând toată lumea. Iar dacă mai înainte îi împărțea comisioane cu o anumită rezervă, care trebuia să arate că fidelitatea lui o onora și totodată o rușina, acum poruncile ei deveniră atât de nerăbdătoare, încât nemulțumirea față de obediența lui era vizibilă chiar de la început. Deși Mendel nu avea probleme cu auzul, ca să vorbească cu el doamna Skowronnek ridica tonul, temându-se parcă să nu fie rău înțeleasă și

vrând să dovedească prin ţipetele ei faptul că Mendel îi urma greşit poruncile, pentru că îi vorbise pe tonul ei obişnuit. Ţipetele ei erau o măsură de prevedere; doar ele îl jigneau pe Mendel. Căci lui, atât de înjosit de cer, puţin îi păsa de batjocura binevoitoare şi uşuratică a oamenilor, simţindu-se jignit doar atunci când era pusă la îndoială capacitatea lui de pricepere.

— Fuga, Mendel! - aşa începea fiecare comision al doamnei Skowronnek. El îi punea la încercare răbdarea, părându-i-se prea lent.

— Nu mai ţipaţi aşa, replica Mendel când şi când, vă aud foarte bine.

— Dar nu vă grăbiţi. Aveţi timp, ce vă pasă!

— Am mai puţin timp decât dumneavoastră, doamnă Skowronnek, căci doar sunt mai bătrân decât dumneavoastră!

Nepricepând prea repede sensul ascuns al răspunsului şi nici dojana şi simţindu-se doar ironizată, doamna Skowronnek se întoarse numaidecât către cel mai apropiat om din prăvălie şi spuse:

— Ei, ce ziceţi de asta? Îmbătrâneşte! Mendel al nostru îmbătrâneşte! I-ar mai fi pus ea şi alte însuşiri în cârcă, însă se mulţumi să vorbească de bătrâneţe, care pentru ea era un viciu.

Când auzea asemenea vorbe, Skowronnek îi spunea femeii lui:

— Toţi îmbătrânim! Eu sunt la fel de bătrân ca Mendel – şi nici tu nu întinereşti!

— Dar poţi să-ţi iei una tânără, spuse doamna Skowronnek. Era fericită că în sfârşit avea un prilej potrivit să înceapă o ceartă conjugală.

Iar Mendel, care cunoştea evoluţia unor astfel de controverse şi pricepea de la bun început că în cele din urmă

mânia doamnei Skowronnek avea să se descarce împotriva bărbatului ei şi a prietenului acestuia, tremura de teamă ca nu cumva să piardă prietenia lui Skowronnek.

Astăzi, doamna Skowronnek era pornită împotriva lui Mendel Singer dintr-un motiv special.

— Închipuie-ţi, îi spuse bărbatului ei, de câteva zile mi-a dispărut cuţitul de carne. Pot să jur că Mendel l-a luat. Dacă-l întreb, zice că nu ştie. Îmbătrâneşte din ce în ce mai mult – a ajuns ca un copil!

Într-adevăr, Mendel luase cuţitul doamnei Skowronnek şi îl ascunsese. Încă de multă vreme pregătea în taină un plan grandios, ultimul din viaţa lui. Într-o seară crezu că e momentul să-l pună în aplicare. Se făcu că adoarme pe canapea, în timp ce vecinii stăteau de vorbă la Skowronnek. Însă, de fapt, Mendel nu dormea. Stătu la pândă şi ascultă cu ochii închişi până când şi ultimul se îndepărtase. Apoi scoase cuţitul de sub perna canapelei, îl băgă sub caftan şi se furişă pe uliţa scăldată în întunericul serii. Felinarele încă nu erau aprinse, totuşi la ferestre se vedea lumina galbenă a lămpilor. Mendel se postă în faţa casei în care locuise cu Debora şi începu să spioneze ferestrele fostei sale locuinţe. Acolo trăia acum tânăra pereche Frisch. Jos deschiseseră un salon modern de înghetată. Acum tinerii ieşeau din casă. Închiseră salonul. Mergeau la concert. Erau strânşi la pungă, s-ar fi putut spune chiar zgârciţi, harnici şi iubitori de muzică. Tatăl tânărului Frisch dirijase la Kowno o orchestră care cânta la nunţi. Astăzi era concertul unei orchestre simfonice abia sosite din Europa. Frisch vorbea de câteva zile despre asta. Acum plecau. Nu-l văzură pe Mendel. Trecu pe furiş dincolo, intră în casă, urcă pipăind balustrada prea bine cunoscută şi scoase toate cheile din buzunar. Le avea de la vecinii care-i lăsau locuinţele în

supraveghere când mergeau la film. Deschise ușa fără dificultate. Trase zăvorul, se întinse pe podea și începu să ciocănească în toate scândurile dușumelei, luându-le la rând. Dură foarte mult. Obosi, își îngădui o pauză foarte scurtă și apoi își văzu mai departe de treabă. În sfârșit, sună a gol, chiar în locul pe care odată stătuse patul Deborei. Mendel înlătură mizeria dintre scânduri, slăbi scândura la toate cele patru colțuri cu ajutorul cuțitului și apoi o scoase. Nu se înșelase. Găsi ceea ce căuta. Puse mâna pe batista cu noduri strânse, o ascunse în caftan, așeză scândura la loc și se îndepărtă fără zgomot. Nu era nimeni pe coridor, nimeni nu-l văzuse. Închise prăvălia mai devreme ca de obicei și trase suporții obloanelor. Aprinse felinarul cel mare, cu abajur, și se așeză în conul de lumină al acestuia. Desfăcu batista și numără conținutul. Debora economisise șaizeci și șapte de dolari în monede și hârtie. Era mult, dar nu ajungea și asta îl dezamăgi pe Mendel. Dacă mai adăuga și propriile sale economii, ce primise de pomană și micile recompense pentru ce lucrase prin case, se făceau exact nouăzeci și șase de dolari. Nu ajungeau. Așadar, încă vreo câteva luni! șopti Mendel. Am timp.

Da, avea timp, căci trebuia să mai trăiască încă destul de mult timp! În fața lui se afla marele ocean. Trebuia să-l traverseze încă o dată. Marea cea mare îl aștepta pe Mendel. Tot Zuchnowul și împrejurimile îl așteaptă: cazarma, pădurea de pini, broaștele din mlaștini și greierii de pe câmpuri. Dacă Menuhim e mort, atunci el zace în micul cimitir și așteaptă. Și Mendel se va culca acolo. Mai înainte, va intra în curtea lui Sameșkin și n-o să-i mai fie teamă de câini – dați-i un lup din Zuchnow și el nu se teme. Fără să țină seama de gândaci și de viermi, de broaște și lăcuste, Mendel va fi în stare să se întindă pe pământul gol. Clopotele

bisericilor or să vuiască, amintindu-i de lumina atentă la sunete din ochii smintiți ai lui Menuhim. Mendel va răspunde: „M-am întors acasă, dragă Sameşkin. Nu-mi pasă că alții cutreieră lumea – lumile mele s-au stins, m-am întors ca să adorm aici pe vecie!". Noaptea albastră s-a întins peste pământ, stelele strălucesc, broaştele orăcăie, greierii cântă, iar dincolo, în pădurea întunecată, cineva îngână cântecul lui Menuhim.

Aşa adoarme astăzi Mendel, ținând în mână batista înnodată.

În dimineața următoare se duse la locuința lui Skowronnek, puse cuțitul pe plita rece din bucătărie şi spuse:

— Uitați, doamnă Skowronnek, s-a găsit cuțitul!

Vru să se îndepărteze repede, însă doamna Skowronnek începu:

— S-a găsit! Nici nu era greu, căci dumneavoastră l-ați ascuns! Apropo, ieri ați avut un somn adânc. Am mai fost o dată în fața prăvăliei şi am bătut la uşă. Ați auzit? Frisch de la salonul de înghețată are să vă spună ceva foarte important Trebuie să vă duceți imediat la el.

Mendel se îngrozi. Carevasăzică, cineva îl văzuse ieri; poate că altcineva jefuise casa şi bănuiala pica pe Mendel. Poate că nici nu erau economiile Deborei, ci ale doamnei Frisch, şi el le furase. Genunchii îi tremurau.

— Îngăduiți-mi să mă aşez, o rugă el pe doamna Skowronnek.

— Puteți sta două minute, spuse ea, apoi mă apuc de gătit.

— Despre ce fel de treabă importantă este vorba? vru el să afle. Însă ştia dinainte că femeia nu avea să-i destăinuiască nimic.

Ea se distra văzându-i curiozitatea şi tăcea. Apoi consideră că a venit clipa când trebuia să scape de el:

— Nu mă amestec în treburi străine! Dar duceți-vă la Frisch!

Și Mendel plecă, hotărând să nu intre la Frisch. Nu putea să fie decât ceva rău. O să vină de la sine cât se poate de curând. Așteptă. Însă după-amiază veniră în vizită nepoții lui Skowronnek. Doamna Skowronnek îl trimise să aducă trei porții de înghețată de căpșuni. Mendel intră cu teamă în prăvălie. Din fericire, mister Frisch nu era acolo. Soția lui îi spuse:

— Soțul meu are să vă spună ceva foarte important. Veniți neapărat după-masă!

Mendel se făcu că nu aude. Inima-i bătea năvalnic, de parcă ar fi vrut să-i iasă din piept. O ținea cu amândouă mâinile. În orice caz, îl amenința ceva rău. Voia să spună adevărul – Frisch o să-l creadă. Dacă nu va fi crezut, va ajunge la închisoare. Ei, și ce dacă? Va muri la închisoare. Nu la Zuchnow.

Nu putu să se îndepărteze de zona salonului de înghețată. Se plimba încolo și încoace prin fața prăvăliei. Îl văzu pe tânărul Frisch întorcându-se acasă. Ar fi vrut să mai aștepte, însă picioarele, cu de la sine putere, se grăbeau să intre în prăvălie. Deschise ușa care punea în mișcare un clopoțel cu clinchet ascuțit, nemaiavând puterea s-o închidă la loc, încât clopoțelul de alarmă suna neîncetat, iar Mendel rămase buimăcit, prins de violența zgomotului, înlănțuit de clinchete și incapabil să se miște. Mister Frisch închise ușa. Și în liniștea care se lăsă acum, Mendel îl auzi pe mister Frisch spunându-i soției sale:

— Repede, un sifon cu sirop de zmeură pentru mister Singer!

De când nu i se mai adresase lumea lui Mendel cu „mister Singer"? Abia în clipa asta simți că multă vreme i se spusese

„Mendel" pentru a fi jignit. Asta-i o glumă proastă a lui Frisch, se gândea el. Tot cartierul știe că tânărul ăsta-i zgârcit, iar el însuși știe că nu va plăti siropul de zmeură. Nu-l voi bea.

— Mulțumesc, mulțumesc, spuse Mendel. Nu beau nimic!

— Doar n-o să ne refuzați, spuse zâmbind femeia.

— Pe mine n-o să mă refuzați, spuse tânărul Frisch.

Îl trase pe Mendel spre o măsuță de fontă, cu picioare subțiri, și îl împinse să se așeze într-un fotoliu lat, din nuiele împletite. El însuși se așeză pe un scaun obișnuit de lemn, se trase mai aproape de Mendel și începu:

— Mister Singer, după cum știți, ieri am fost la concert. Mendel simți că nu-i mai bate inima. Se rezemă de spetează și înghiți o dată ca să rămână în viață. Acum, continuă Frisch, eu am ascultat multă muzică, însă așa ceva nu a mai existat până acum! Treizeci și doi de muzicanți, înțelegeți, și aproape toți din ținutul nostru. Și au cântat melodii evreiești, înțelegeți? Inima prinde să se încălzească – am plâns, tot publicul a plâns. La sfârșit au cântat „Cântecul lui Menuhim", mister Singer, îl știți de pe gramofon. Un cântec frumos, nu-i așa?

Dar ce vrea? se întreba Mendel în sinea lui.

— Da, da, un cântec frumos.

— În pauză mă duc la muzicanți. Aglomerație. Toți se îmbulzesc să ajungă la muzicanți. Unii mai dau de câte un prieten, și eu la fel, mister Singer, și eu.

Frisch făcu o pauză. În prăvălie intrau oameni, clinchetul clopoțelului sfâșia auzul.

— Îl găsesc, spuse mister Frisch, dar beți, mister Singer! – îl găsesc pe vărul meu bun, pe Bercovici din Kowno. Băiatul unchiului meu. Și ne sărutăm. Și vorbim. Și deodată zice Bercovici: „Știi aici pe un bătrân cu numele de Mendel Singer?".

Frisch aşteptă din nou. Dar Mendel Singer nu se mişcă. El luă cunoştinţă că un anume Bercovici întrebase de un bătrân pe nume Mendel Singer.

— Da, spuse Frisch, da, i-am răspuns că-l ştiu pe unul Mendel Singer din Zuchnow. „El este", a zis Bercovici. „Capelmaistrul nostru este un mare compozitor, încă tânăr, un geniu, ale lui sunt cele mai multe bucăţi pe care le cântăm. Îl cheamă Alexei Kossak şi este şi el din Zuchnow".

— Kossak? repetă Mendel. Numele de fată al femeii mele era Kossak. E o rudă!

— Da, spuse Frisch, şi se pare că acest Kossak vă caută. Probabil că vrea să vă comunice ceva. Şi eu trebuie să vă întreb dacă vreţi să staţi de vorbă cu el. Ori mergeţi dumneavoastră la el la hotel, ori îi scriu eu lui Bercovici adresa dumneavoastră.

Mendel se simţea uşor şi totodată apăsat. Bău siropul de zmeură, se rezemă de spetează şi spuse:

— Vă mulţumesc, mister Frisch. Însă nu-i atât de important. Acest Kossak o să-mi povestească tot soiul de lucruri triste pe care oricum le cunosc. Şi în afară de asta – vreau să vă spun adevărul: m-am şi gândit să mă sfătuiesc cu dumneavoastră. Fratele dumneavoastră are o agenţie unde se vând bilete de vapor, nu-i aşa? Vreau să plec acasă, la Zuchnow. Nu mai este Rusia, lumea s-a schimbat. Cât costă astăzi un bilet de vapor? Şi ce acte îmi trebuie? Vorbiţi cu fratele dumneavoastră, dar să nu mai spuneţi nimic la nimeni.

— Mă voi interesa, replică Frisch. Însă cu siguranţă nu aveţi aşa de mulţi bani. Şi apoi, la vârsta dumneavoastră!? Poate vă spune ceva acest Kossak! Poate vă ia cu el. Nu rămâne decât puţin la New York! Să-i dau lui Bercovici adresa dumneavoastră? Căci, după câte vă cunosc, nu veţi merge la hotel!

— Nu, spuse Mendel, nu mă voi duce. Scrieți-i dacă vreți. Se ridică.

Frisch îl împinse înapoi în fotoliu.

— O clipă, mister Singer, spuse el. Am luat programul. Aici este fotografia acestui Kossak. Și scoase din buzunarul de la piept un program de format mare, îl desfăcu și i-l întinse lui Mendel la vedere.

— Un bărbat tânăr, frumos, spuse Mendel. Se uită la fotografie. Deși poza era tocită, hârtia murdară, iar portretul părea că se destramă în sute de mii de molecule minuscule, ochii lui Mendel îl percepeau acolo, în program, ca pe ceva viu. Vru s-o dea numaidecât înapoi, însă o păstră, uitându-se fix la ea. Fruntea de sub părul negru era lată și albă asemenea unei pietre lucioase în bătaia soarelui. Ochii erau mari și luminoși, îl priveau pe Mendel drept în față, iar Mendel nu se mai putea elibera de ei. Îl făceau să se simtă vesel și ușor, credea Mendel. Vedea inteligența lor strălucind. Erau bătrâni și totodată tineri. Știau totul – lumea se reflecta în ei. Privind acești ochi, Mendel Singer simțea că el însuși întinerea, devenea un adolescent, nu mai știa absolut nimic. Trebuia să afle totul despre acești ochi. Îi văzuse, îi visase în vremea primei copilării. În urmă cu mulți ani, când începuse să studieze Biblia, aceștia erau ochii profeților. Bărbați cărora însuși Dumnezeu le-a vorbit au astfel de ochi. Știu totul, nu trădează nimic, lumina este în ei.

Mendel privi poza îndelung. Apoi spuse:

— Dacă îngăduiți, mister Frisch, o voi lua acasă. Împături hârtia și plecă.

Dădu colțul, desfăcu programul, se uită la el și îl băgă la loc. I se părea că trecuse multă vreme de când intrase în salonul de înghețată. Trecuseră de atunci cele câteva mii

de ani care străluceau în ochii lui Kossak şi anii de când Mendel fusese încă atât de tânăr, încât îşi putuse închipui chipul profeţilor. Voia să se întoarcă, să întrebe de sala de concerte în care cânta orchestra şi să intre. Dar se ruşina. Merse la prăvălia familiei Skowronnek şi povesti că o rudă a femeii lui îl caută în America. I-a îngăduit lui Frisch să-i dea adresa.

— Mâine seară vei mânca la noi, ca în fiecare an, spuse Skowronnek. Era prima seară de Paşti.

Mendel consimţi dând din cap. Ar fi preferat să rămână în odaia lui din spate, căci cunoştea uitătura strâmbă a doamnei Skowronnek şi mâinile ei zgârcite cu care îi împărţea lui Mendel supa şi peştele. Este ultima oară, se gândea el. De astăzi într-un an voi fi la Zuchnow: viu sau mort; mai bine mort.

În seara următoare, dintre toţi oaspeţii el veni cel dintâi, dar se aşeză la masă ultimul. Veni devreme, ca să n-o jignească pe doamna Skowronnek, se aşeză târziu, ca să arate că el se crede cel mai neînsemnat dintre toţi cei prezenţi. Se aşezaseră toţi de jur împrejur: stăpâna casei, cele două fiice Skowronnek cu bărbaţii şi copiii lor, un călător străin, venit să vândă partituri, şi Mendel. Stătea la capătul mesei, pe care se aşezase o scândură rindeluită pentru a o prelungi. Mendel era acum atent să menţină nu numai atmosfera paşnică, ci şi echilibrul dintre blatul mesei şi prelungirea ei artificială. Mendel ţinea cu o mână capătul scândurii, pentru că pe masă trebuia să se pună o farfurie ori o cratiţă. Şase lumânări groase şi albe ca zăpada ardeau în şase sfeşnice de argint puse pe faţa de masă albă ca zăpada, a cărei strălucire, şi mai intensă, reflecta cele şase flăcări. Ca nişte paznici albi şi argintii, la fel de înalţi, se ridicau lumânările în faţa lui Skowronnek, stăpânul casei, aşezat în halat alb

pe o pernă și sprijinit de altă pernă, un rege fără de păcat pe un tron fără de păcat. Câtă vreme trecuse de când, în aceleași veșminte și în același fel, Mendel fusese el însuși stăpânul mesei și al sărbătorii? Astăzi stătea încovoiat și învins, în haina lui cu luciri verzi, la cel din urmă capăt al mesei, cel mai neînsemnat dintre toți cei de față, cu grija propriei sale cumpătări, o biată proptea a serbării. Păscuțele erau acoperite de un șervet alb, o colină ninsă lângă verdele suculent al ierburilor, roșul întunecat al sfeclelor și galbenul aspru al rădăcinii de hrean. Cărțile cu poveștile despre ieșirea evreilor din Egipt erau deschise pe masă, în fața fiecărui oaspete. Skowronnek începu să cânte cu voce tare legenda și toți repetară cuvintele lui, îl ajunseră din urmă și cântară într-un glas, în cor, această melodie plăcută, puțin ironică, o enumerare cântată a diverselor minuni, care erau însumate iar și iară și iar și iară dovedeau aceleași însușiri ale lui Dumnezeu: măreție, bunătate, milostenie, îndurare pentru Israel și mânie împotriva lui Faraon. Nici negustorul ambulant de partituri muzicale, care nu știa să citească scrisul și nu înțelegea obiceiurile, nu se putu sustrage melodiei care îl cucerea cu fiecare frază nouă, îi dădea ghes și îl mângâia, încât, fără să bage de seamă, începu să fredoneze și el o dată cu ceilalți. Chiar și pe Mendel îl îmblânzi față de cerul care în urmă cu patru mii de ani dăruise cu generozitate minuni vesele. Era ca și cum grija lui Dumnezeu față de tot neamul îl făcea pe Mendel să fie și el aproape împăcat cu propriul și neînsemnatul său destin. El, Mendel Singer, încă nu cânta împreună cu ceilalți, însă trunchiul lui se apleca înainte și înapoi, legănat de cântecul celorlalți. Auzi nepoții lui Skowronnek cântând cu voci subțiri și își aminti de vocile propriilor copii. Îl mai văzu și pe Menuhim cel neajutorat pe scaunul neobișnuit de înalt de la masa de

sărbătoare. În timpul cântecului, doar tatăl mai aruncase câte o privire grăbită înspre fiul său cel mai mic și năpăstuit, văzuse lumina atentă la sunete din ochii lui smintiți și simțise cum micuțul se chinuia zadarnic să împărtășească melodia lui lăuntrică și să cânte ce auzea. Era singura seară din an în care Menuhim purta, asemenea fraților săi, o haină nouă și gulerul alb al cămășii cu ornamentele cărămizii ca tiv festiv în jurul bărbiei flasce și revărsate. Când Mendel îi ținea să bea din vin, el sorbea cu poftă jumătatea de pahar, începea să gâfâie și să pufnească și își schimonosea fața într-o încercare nereușită de a râde ori de a plânge: cine putea să știe?

La toate acestea se gândea Mendel în vreme ce se legăna în ritmul cântecului celorlalți. Văzu că ei ajunseseră mult mai departe, dădu câteva pagini și se pregăti să se ridice ca să elibereze colțul de farfurii, pentru ca nu cumva să se întâmple vreun necaz dacă el aveą să-și ia mâna. Căci se apropia clipa în care se umplea cupa roșie cu vin și se deschidea ușa ca să intre profetul Eliahu. Paharul purpuriu era pregătit. Cele șase lumini se oglindeau în trunchiul său arcuit. Doamna Skowronnek ridică ochii și se uită la Mendel. El se ridică în picioare, își târî pașii până la ușă și deschise. Skowronnek cânta acum invitația adresată profetului. Mendel aștepta până ce aceasta se termină. Nu voia să facă drumul de două ori. Apoi închise ușa, se așeză la loc, își propti din nou pumnul sub masă și cântecul continuă.

Nici nu trecuse un minut de când Mendel se așezase la loc și cineva bătu la ușă. Toți auziră ciocăniturile, însă toți credeau că li se pare. În această seară, prietenii stăteau acasă și străzile cartierului erau pustii. La ceasul acesta nici o vizită nu era posibilă. De bună seamă, vântul era cel care bătea.

— Mendel, spuse doamna Skowronnek, n-ai închis bine ușa.

Atunci ciocănitul se auzi încă o dată, limpede și mai prelung. Toți își țineră răsuflarea. Mirosul lumânărilor, plăcerea vinului, lumina galbenă și neobișnuită și vechea melodie îi aduseseră pe adulți și pe copii atât de aproape de așteptarea unei minuni, încât răsuflarea lor se opri pentru o clipă, iar ei se uitară unul la altul, uimiți și palizi, vrând parcă să se întrebe dacă nu cumva profetul nu cere cu adevărat îngăduința să intre. Așadar, liniștea domni mai departe și nimeni nu îndrăzni să se miște. În cele din urmă, Mendel făcu un gest. Împinse încă o dată farfuriile spre mijloc. Își târî încă o dată picioarele până la ușă și deschise. Acolo, în holul semiîntunecos, un străin înalt dădu bună seara și întrebă dacă i se permite să intre. Skowronnek se ridică cu oarecare greutate dintre pernele sale. Se duse la ușă, se uită la străin și spuse, așa cum învățase în America:

— *Please!*

Străinul intră. Purta un palton închis la culoare, gulerul era ridicat, iar pălăria nu și-o scoase, desigur, din smerenie față de sărbătoarea în mijlocul căreia tocmai picase și pentru că toți bărbații de față aveau capetele acoperite.

E un bărbat distins, își zise Skowronnek în sinea lui. Și, fără să scoată o vorbă, îi descheie străinului paltonul. Bărbatul făcu o plecăciune și spuse:

— Mă numesc Alexei Kossak. Vă rog să mă scuzați. Vă rog foarte mult să mă scuzați. Mi s-a spus că se află la dumneavoastră un anume Mendel Singer din Zuchnow. Aș vrea să vorbesc cu el.

— Eu sunt, spuse Mendel, apropiindu-se de oaspete și înălțându-și capul. Fruntea îi ajungea până la umărul străinului. Domnule Kossak, am auzit de dumneavoastră. Îmi sunteți rudă.

— Dezbrăcați-vă și așezați-vă cu noi la masă, spuse Skowronnek.

Doamna Skowronnek se ridică în picioare. Toți se strânseră mai aproape unul de altul, ca să-i facă loc străinului. Ginerele lui Skowronnek mai puse un scaun la masă. Străinul își atârnă paltonul într-un cui și se așeză în fața lui Mendel. Oaspetelui i se puse în față un pahar cu vin.

— Nu vă deranjați, spuse Kossak, rugați-vă mai departe.

Ei continuară. Oaspetele stătea pe locul său, zvelt și liniștit. Mendel nu-l scăpa din ochi. Alexei Kossak îl privea pe Mendel Singer fără încetare. Stăteau față în față, învăluiți de cântecul celorlalți, dar despărțiți de aceștia.

Amândoi erau mulțumiți că, din pricina celorlalți, nu putuseră să-și vorbească. Mendel căuta ochii străinului. Când Kossak își cobora privirea, bătrânul simțea parcă nevoia să-l roage pe oaspete să și-o ridice. Toate trăsăturile acestui chip îi erau străine lui Mendel Singer, doar ochii din spatele lentilelor fără ramă îi erau apropiați. Către ei aluneca iar și iar privirea lui, ca într-o întoarcere acasă, spre lumini cunoscute, ascunse în spatele ferestrelor, din peisajul străin al feței tinere, palide și subțiri. Buzele-i încleștate erau subțiri și netede. Dacă aș fi tatăl lui, se gândea Mendel, i-aș spune: „Zâmbește, Alexei!". Scoase încet afișul din buzunar, îl despături sub masă, pentru a nu-i deranja pe ceilalți, și i-l întinse străinului. Acesta îl luă și zâmbi, abia schițat, duios și doar preț de o clipă.

Întrerupseră cântecul, începu masa, doamna Skowronnek puse în fața oaspetelui o farfurie cu supă fierbinte, iar domnul Skowronnek îl rugă să mănânce cu ei. Negustorul ambulant de partituri începu o discuție în engleză cu Kossak, din care Mendel nu înțelese absolut nimic. Apoi negustorul ambulant le explică tuturor că acest Kossak este un tânăr geniu, rămâne doar o săptămână la New York și își va

îngădui să le trimită celor de față bilete gratuite la concertul orchestrei sale. Alte conversații nu se mai putură înfiripa. Mâncau într-o grabă puțin festivă, apropiindu-se de încheierea serbării, și fiecare a doua înghițitură era însoțită de o vorbă de politețe a străinului ori a gazdelor sale. Mendel nu vorbea. Ca să-i facă pe plac doamnei Skowronnek, el mânca și mai repede decât ceilalți, pentru a nu oferi nici un prilej de amânare. Toți salutară sfârșitul mesei și continuară cu osârdie depănarea cântecelor despre minuni. Skowronnek impunea un ritm din ce în ce mai grăbit, femeile neputându-l urma. Când ajunse însă la psalmi, își schimbă vocea, ritmul și melodia, iar cuvintele pe care le cânta el acum sunau atât de amețitor, încât până și Mendel repeta la sfârșitul fiecărei strofe „Aleluia, aleluia". Clătina din cap, încât barba lui lungă atingea filele deschise ale cărții, făcând să se audă un foșnet ușor, de parcă barba lui Mendel ar fi vrut să participe la rugăciune fiindcă gura lui Mendel se bucura prea puțin.

Curând terminară. Lumânările arseseră până la jumătate, masa nu mai era lucioasă și festivă, pe fața de masă se vedeau pete și resturi de mâncare, iar nepoții lui Skowronnek începuseră să caște. Se opriră la sfârșitul cărții. Skowronnek spuse cu glas tare dorința păstrată din vechime: „Anul viitor la Ierusalim!". Toți repetară, închiseră cărțile și se întoarseră spre oaspete. Acum îi veni rândul lui Mendel să-i pună întrebări vizitatorului. Bătrânul își drese glasul, zâmbi și spuse:

— Ei, domnule Alexei, ce aveți să-mi povestiți?

Străinul începu cu jumătate de voce:

— Domnule Mendel Singer, dacă aș fi știut adresa dumneavoastră, ați fi avut de mult vești de la mine. Însă după

război nimeni n-o mai știa. Ginerele lui Billes, muzicantul, a murit de tifos, casa dumneavoastră din Zuchnow era pustie, căci fiica lui Billes fugise la părinții ei, care locuiau pe atunci la Dubno, iar la Zuchnow, în casa dumneavoastră, erau soldați austrieci. Ei bine, după război am scris managerului meu de aici, însă omul n-a fost îndeajuns de iscusit și mi-a scris că nu puteți fi găsit.

— Păcat de ginerele lui Billes! spuse Mendel, gândindu-se la Menuhim.

— Și acum, continuă Kossak, am o veste plăcută. Mendel își ridică ochii. Am cumpărat casa dumneavoastră de la bătrânul Billes, cu martori și pe baza unei expertize oficiale. Și vreau să vă dau banii.

— Cât face?

— Trei sute de dolari! spuse Kossak.

Mendel își prinse barba cu mâna, pieptănând-o cu degete răsfirate și tremurânde.

— Vă mulțumesc! spuse el.

— Iar în ceea ce-l privește pe fiul dumneavoastră Ionas, povesti Kossak mai departe, el este dat dispărut din anul 1915. Nimeni n-a putut să spună ceva despre el. Nici în Petersburg, nici la Berlin, nici la Viena, nici la Crucea Roșie elvețiană. M-am informat peste tot și am pus să se ceară informații. Însă acum două luni am întâlnit un tânăr din Moscova. Tocmai venise ca refugiat, trecând peste granița poloneză, căci, după cum știți, Zuchnow aparține acum Poloniei. Iar tânărul fusese camarad de regiment cu Ionas. Mi-a spus că a auzit odată, din întâmplare, că Ionas trăiește și luptă în armata alb-gardistă. Acum, desigur, e foarte greu să afli ceva despre el. Însă nu trebuie să vă pierdeți încă speranța.

Mendel tocmai voia să deschidă gura, ca să întrebe de Menuhim. Însă prietenul său Skowronnek, care bănuia întrebarea lui Mendel, se aștepta cu certitudine la un răspuns trist și făcea eforturi să evite în această seară discuțiile tulburătoare ori cel puțin, câtă vreme era cu putință, să le amâne, i-o luă înaintea bătrânului spunând:

— Acum, domnule Kossak, pentru că avem plăcerea de a avea în mijlocul nostru un bărbat atât de important cum sunteți dumneavoastră, poate că ne faceți bucuria să ne povestiți ceva din viața dumneavoastră. Cum ați reușit să scăpați cu viață după război, revoluție și toate celelalte primejdii?

Probabil că străinul nu se așteptase la o asemenea întrebare, căci nu răspunse imediat. Își lăsă ochii în pământ, ca unul care se rușinează ori trebuie să se gândească, și răspunse abia după o pauză ceva mai lungă.

— Nu mi s-a întâmplat nimic deosebit. În copilărie am fost multă vreme bolnav. Tatăl meu a fost un dascăl sărac, asemenea domnului Mendel Singer, cu a cărui soție mă înrudesc. (Nu-i acum momentul să explic mai îndeaproape gradul de înrudire.) Pe scurt, din pricina bolii mele și pentru că eram săraci, am ajuns într-un institut de medicină publică. Am fost bine tratat, un medic ținea la mine în mod deosebit, m-am însănătoșit și doctorul m-a oprit în casa lui. Acolo – aici Kossak își coborî vocea și capul de parcă ar fi vorbit mesei, încât toți își țineau respirația ca să-l poată auzi bine –, acolo, m-am așezat într-o bună zi la pian și am cântat pe dinafară cântece compuse chiar de mine. Soția doctorului a scris notele la cântecele mele. Războiul a fost șansa mea. Căci, ajungând să cânt muzică militară și să dirijez o orchestră, am rămas tot timpul la

Petersburg şi am cântat de câteva ori şi în faţa ţarului. După revoluţie, orchestra mea a plecat împreună cu mine în străinătate. Câţiva au renunţat, alţii noi ni s-au alăturat, la Londra am făcut un contract cu o agenţie de concerte şi aşa s-a născut orchestra mea.

Toţi continuau să asculte cu atenţie, deşi oaspetele nu mai povestea de mult nimic. Însă cuvintele sale încă mai pluteau în cameră, ajungând abia acum să-i atingă pe unii dintre cei de faţă. Kossak vorbea incorect jargonul evreilor, amestecând în povestea lui jumătăţi de propoziţii ruseşti, pe care cei din familia Skowronnek şi Mendel nu le înţelegeau luate separat, ci abia în contextul general. Ginerii lui Skowronnek, care veniseră în America în primii ani ai copilăriei, nu înţelegeau decât pe jumătate şi le puneau pe soţiile lor să le traducă povestea străinului în engleză. Negustorul ambulant de partituri repetă după aceea biografia lui Kossak pentru a o putea reţine. Lumânările din sfeşnice nu mai ardeau decât ca nişte cioturi scurte, în cameră se întuneca, nepoţii dormeau în fotolii cu căpşoarele înclinate, însă nimeni nu dădea semne că ar vrea să plece, ba, mai mult, doamna Skowronnek aduse două lumânări întregi şi le lipi peste resturile vechi, dând serii un nou început. I se trezi vechiul respect faţă de Mendel Singer. Acest oaspete, care era un bărbat de seamă, cântase la curtea ţarului, purta la degetul mic un inel bizar şi la cravată o perlă, era îmbrăcat într-un costum dintr-o stofă europeană de calitate – se pricepea, căci tatăl ei fusese postăvar – , acest oaspete nu putea să meargă cu Mendel în odaia din spate a prăvăliei. Da, spre surprinderea bărbatului ei, ea spuse:

— Mister Singer! Este bine că aţi venit astăzi la noi. Altfel, şi se întoarse spre Kossak, este aşa de modest şi

delicat, încât mă refuză ori de câte ori îl invit. Totuşi, noi ne purtăm cu el ca şi cum ar fi copilul nostru cel mai mare.

Skowronnek o întrerupse:

— Mai fă-ne un ceai! Şi în timp ce ea se ridică, el îi spuse lui Kossak:

— Noi toţi vă ştim cântecele încă de multă vreme. „Cântecul lui Menuhim" este al dumneavoastră, nu-i aşa?

— Da, spuse Kossak. Este al meu. Se părea că întrebarea nu-i este pe plac. Îşi aruncă repede privirea spre Mendel Singer şi îl întrebă:

— Soţia dumneavoastră a murit? Mendel dădu din cap că da. După câte ştiu aveţi o fiică, nu-i aşa?

În locul lui Mendel răspunse acum Skowronnek:

— Din păcate, din pricina morţii mamei şi a fratelui Sam i s-au cam întunecat minţile şi acum este la ospiciu.

Străinul lăsă din nou capul în jos. Mendel se ridică şi ieşi.

Voia să întrebe de Menuhim, însă nu avea curajul s-o facă. Oricum, el ştia răspunsul dinainte. Se puse pe sine însuşi în locul oaspetelui şi îşi răspunse: Menuhim este mort de mult. S-a prăpădit într-un mod jalnic. Reţinu propoziţia, îi gustă anticipat amărăciunea, ca apoi, când avea să fie spusă într-adevăr, să-şi poată păstra liniştea. Şi pentru că în străfundurile inimii lui mai simţea încolţind o speranţă firavă, încercă s-o ucidă. Dacă Menuhim ar trăi, îşi zise el, străinul mi-ar fi povestit numaidecât, chiar de la început. Nu! Menuhim este mort de mult. Acum o să-l întreb, ca să se sfârşească odată cu speranţa nătângă. Dar nu întrebă încă. Îşi lăsă timp, iar agitaţia zgomotoasă a doamnei Skowronnek, care vedea de ceainic în bucătărie, îi oferi prilejul să plece din cameră, ca s-o ajute pe stăpâna

casei așa cum obișnuia. Astăzi însă, ea îl trimise înapoi. El avea trei sute de dolari și o rudă distinsă.

— Nu vi se potrivește, mister Singer, spuse ea. Nu-l lăsați singur pe oaspetele dumneavoastră!

De altfel, ea era gata. Intră în cameră cu paharele de ceai pline pe tava lată; Mendel o urma. Din ceai ieșeau aburi. În sfârșit, Mendel se hotărâse să întrebe de Menuhim. Și Skowronnek simțea că întrebarea nu mai putea fi amânată. Mai bine întreba chiar el; Mendel, prietenul lui, nu trebuia să mai ia asupră-și, pe lângă durerea pe care i-ar provoca-o răspunsul, și chinul de a întreba.

— Prietenul Mendel a mai avut și un biet fiu bolnav, pe nume Menuhim. Ce s-a întâmplat cu el?

Străinul nu răspunse nici acum. Învârtea lingurița pe fundul paharului, fărâmițând zahărul, și, parcă vrând să citească în ceai, se uita la paharul cafeniu-deschis. Continuând să țină lingurița între degetul mare și arătător și mișcându-și încet mâna bronzată și subțire, spuse în cele din urmă cu o voce neașteptat de puternică, de parcă ar fi luat pe neașteptate o decizie:

— Menuhim trăiește!

Nu sună a răspuns, sună mai degrabă a strigăt. În clipa următoare, pieptul lui Mendel Singer este scuturat de un hohot de râs. Toți sunt cuprinși de spaimă și se uită țintă la bătrân. Mendel stă pe fotoliu, rezemat de spetează, și se scutură de râs. Spinarea îi este așa de încovoiată, încât nu poate atinge speteaza în întregime, între spetează și bătrâna ceafă a lui Mendel (peri albi i se răsucesc pe deasupra gulerului ros al hainei) este o distanță mare. Barba lungă a lui Mendel se mișcă iute, aproape că flutură asemenea unei flamuri albe și pare că râde și ea. Din pieptul lui

Mendel se aud când bubuituri, când chicote. Toți se sperie, Skowronnek se ridică destul de greoi dintre pernele umflate și, împiedicat de halatul alb și lung, înconjoară toată masa, se apropie de Mendel, se apleacă spre el și îi ia amândouă mâinile între ale lui. Acum râsul lui Mendel se transformă în plâns, începe să suspine și lacrimile îi șiroiesc din ochii bătrâni, pe jumătate ascunși, înspre barba sălbăticită, pierzându-se în hățișul tulbure; rotunde și pline ca niște picături de sticlă, unele zăbovesc mai mult printre firele de păr.

În cele din urmă, Mendel se liniștește. Uitându-se drept în ochii lui Kossak, repetă:

— Menuhim trăiește?

Străinul se uită liniștit la Mendel și spune:

— Menuhim trăiește, este sănătos, ba chiar îi merge bine!

Mendel își împreunează mâinile, le înalță cât poate de sus spre tavan. Vrea să se ridice. Simte că ar trebui să se ridice acum, să-și îndrepte trupul, să crească mult, mult de tot, să treacă de acoperiș și să atingă cerul cu mâinile. Nu-și mai poate desclești mâinile împreunate. Se uită la Skowronnek, iar bătrânul prieten știe ce trebuie să întrebe acum în locul lui Mendel.

— Unde este Menuhim acum? întreabă Skowronnek

Vorbind rar, Alexei Kossak răspunde:

— Chiar eu sunt Menuhim.

Toți se ridică deodată de pe locurile lor, iar copiii, care se și culcaseră, se trezesc și izbucnesc în plâns.

Mendel însuși se ridică atât de repede, încât în spatele lui scaunul cade cu zgomot puternic. El merge, se grăbește, aleargă, sare spre Kossak, singurul rămas pe locul lui. În

cameră este mare agitație. Flacăra lumânărilor începe să tremure, de parcă dintr-odată ar sufla vântul. Pe pereți flutură umbrele oamenilor aflați în picioare. Mendel cade în genunchi în fața lui Menuhim, rămas pe scaun, caută cu buze neliniștite și barba fluturând mâinile fiului său, sărută tot ce întâlnește, genunchi, coapse, vesta lui Menuhim. Mendel se ridică din nou în picioare, ridică mâinile și începe, ca și cum ar fi orbit dintr-odată, să pipăie cu degete nervoase fața fiului său. Bătrânele degete bătătorite trec iute peste părul lui Menuhim, peste fruntea largă și netedă, peste lentilele reci ale ochelarilor, peste buzele subțiri și strâns lipite. Menuhim stă liniștit, neschițând nici un gest. Toți cei de față se strâng în jurul lui Mendel și al lui Menuhim, copiii plâng, lumânările pâlpâie, umbrele de pe perete se adună laolaltă, transformându-se în nori grei. Nimeni nu vorbește.

În sfârșit, se aude vocea lui Menuhim:

— Ridică-te, tată! spune el. Îl prinde de subsuori, îl ridică și îl ia în brațe ca pe un copil.

Ceilalți se îndepărtează. Acum Mendel stă în poala fiului său, zâmbește în toate părțile, fiecăruia drept în față. Șoptește:

— Durerea îl va face înțelept, urâțenia bun, amărăciunea blând și boala puternic. Debora a spus-o. Încă îi mai aude vocea. Skowronnek pleacă de la masă, își scoate halatul, își pune paltonul pe el și spune:

— Mă întorc numaidecât!

Unde se duce Skowronnek? Încă nu-i târziu, abia unsprezece, prietenii stau încă la masă. Merge din casă în casă, la Groschel, la Menkes și la Rottenberg. Toți mai pot fi găsiți încă la masă.

— S-a întâmplat o minune! Veniți la mine s-o vedeți!

Îi conduce pe toți trei la Mendel. Pe drum, o întâlnesc pe fiica lui Lemmel, care tocmai și-a condus oaspeții. Îi povestesc despre Mendel și Menuhim. Tânărul Frisch, care iese să se plimbe puțin cu soția lui, aude și el noutatea. Așadar, câțiva află ce s-a întâmplat. Jos, în fața casei lui Skowronnek, stă drept mărturie automobilul cu care a venit Menuhim. Câțiva deschid ferestrele și îl văd. Menkes, Groschel, Skowronnek și Rottenberg intră în casă. Mendel le vine în întâmpinare, strângându-le mâna fără o vorbă.

Menkes, cel mai chibzuit dintre toți, luă cuvântul.

— Mendel, spuse el, am venit ca să te vedem fericit, tot așa cum te-am văzut și nefericit. Îți amintești cum erai la capătul puterilor? Te-am mângâiat. Însă știam că este zadarnic. Acum trăiești o minune pe propria-ți piele. Așa cum atunci am fost întristați împreună cu tine, tot așa astăzi ne bucurăm cu tine. Mari sunt minunile împlinite de Cel Veșnic, astăzi la fel ca în urmă cu mii de ani. Lăudat fie numele Său!

Toți stăteau în picioare. Fiicele lui Skowronnek, copiii, ginerii și negustorul ambulant de partituri își puseseră pardesiele și își luară rămas-bun. Prietenii lui Mendel nu se așezară, căci ei erau doar în trecere, ca să-l felicite. Mendel, cel mai scund dintre toți, aplecat de spate și îmbrăcat în haina cu luciu verzui, stătea în mijlocul lor ca un obscur rege travestit. Trebuia să se ridice în vârful picioarelor pentru a li se putea uita în ochi.

— Vă mulțumesc, spuse el. Fără ajutorul vostru n-aș mai fi prins ceasul acesta. Uitați-vă la fiul meu!

Arătă cu mâna spre el, ca și cum vreunul dintre prieteni n-ar fi putut să-l privească îndeajuns de temeinic pe Menuhim.

Privirile lor pipăiau stofa costumului, cravata de mătase, perla, mâinile subțiri și inelul. Apoi spuseră:

— Ce tânăr distins! Se vede că este un om deosebit!

— N-am casă, spuse Mendel către fiul său. Tu vii la tatăl tău, iar eu nu știu unde să te culc.

— Vreau să te iau cu mine, tată, replică fiul. Nu știu dacă îți este îngăduit să călătorești, căci este sărbătoare.

— Îi este îngăduit, spuseră toți într-un glas.

— Cred că mi se îngăduie să merg cu tine, fu de părere Mendel. Am săvârșit păcate grele și Domnul a închis ochii. L-am numit ispravnic. El și-a înfundat urechile. El este așa de mare, încât răutatea noastră devine foarte mică. Mi se îngăduie să merg cu tine.

Toți îl conduseră pe Mendel la mașină. La unele ferestre stăteau vecini și vecine și se uitau în jos. Mendel se duse să ia cheile, deschise încă o dată prăvălia, merse în camera din spate și luă săculețul de catifea roșie din cui. Suflă, ca să alunge praful de pe el, coborî jaluzelele, închise ușa și îi dădu cheile lui Skowronnek. Cu sacul în mână, urcă în mașină. Motorul huruia. Se aprinseră farurile. De la unele ferestre se auzeau voci:

— La revedere, Mendel!

Mendel Singer îl apucă pe Menkes de mânecă, spunându-i:

— Mâine, la rugăciune, vei pune să se dea de știre că donez trei sute de dolari pentru săraci. Rămâneți cu bine!

Și plecă, alături de fiul său, spre Broadway 44, la hotelul Astor.

XVI

Puțin la trup și gârbovit, îmbrăcat în haina lucind verzui și cu săculețul de catifea roșie pe mână, Mendel Singer păși în hol, se uită la lumina electrică, la portarul blond, la bustul alb al unui zeu necunoscut, așezat în fața accesului spre scară, și la negrul care voia să-i ia sacul. Urcă în lift și se văzu în oglindă alături de fiul său, apoi închise ochii, căci simțea că-l apucă amețeala. Murise deja, plutea către cer, zborul nu se mai sfârșea. Fiul său îl apucă de mână, ascensorul se opri, Mendel merse pe un covor silențios printr-un coridor lung. Deschise ochii abia când ajunse în cameră. Cum îi era obiceiul, se duse numaidecât la fereastră. Acum văzu pentru prima oară din apropiere noaptea Americii, cerul înroșit, literele, imaginile și semnele înflăcărate, scânteietoare, fluente, incandescente, roșii, albastre, verzi, argintii, aurii. Auzea cântecul zgomotos al Americii, claxonatul, bubuitul, țârâitul, scrâșnitul, scârțâitul, țiuitul și urlatul. În fața ferestrei de care stătea rezemat Mendel apărea la fiecare cinci secunde chipul unei fete cu un zâmbet larg, compusă dintr-o sumedenie de scântei și puncte, dantura strălucitoare din gura deschisă părând a fi dintr-o bucată de argint topit. Spre acest chip plutea o cupă rubinie din care se revărsau spume – se dădea singură peste cap, își turna conținutul în gura deschisă și apoi se îndepărta pentru a apărea din nou plină, revărsându-se rubinie și albă ca spuma mării. Era o reclamă pentru o limonadă nouă. Mendel o admira ca pe o reprezentare perfectă a fericirii nocturne și a sănătății de aur. Zâmbi, văzu imaginea apărând și dispărând de câteva ori și apoi se întoarse

din nou cu faţa spre cameră. Patul său alb era făcut. Într-un balansoar se legăna Menuhim.

— Astăzi nu voi dormi, spuse Mendel. Culcă-te tu şi am să stau lângă tine. La Zuchnow ai dormit în ungher, lângă plită.

— Mi-aduc aminte perfect de o zi, începu Menuhim scoţându-şi ochelarii – şi Mendel văzu ochii descoperiţi ai fiului său, trişti şi obosiţi îi văzu –, mi-aduc aminte de o dimineaţă, soarele străluceşte cu putere, camera este goală. Şi atunci vii tu, mă ridici, eu stau aşezat pe o masă şi tu atingi un pahar cu o lingură. A fost un clinchet minunat, aş vrea astăzi să-l pot compune şi cânta. Apoi cânţi. Apoi încep să răsune clopotele, foarte vechi, ca nişte linguri mari şi grele se izbesc de nişte pahare uriaşe.

— Mai departe, mai departe, spuse Mendel. Şi el îşi amintea exact de ziua aceea, în care Debora plecase de acasă pentru a pregăti drumul la Kapturak.

— Acesta este singurul lucru din vremurile de început! spuse fiul. Apoi vine vremea când ginerele lui Billes, violonistul, cântă. Cred că el cântă în fiecare zi. Termină de cântat, însă eu îl aud mereu, ziua întreagă, noaptea întreagă.

— Mai departe, mai departe, îl îndemnă Mendel, pe tonul folosit întotdeauna pentru a-şi îndemna elevii să înveţe.

— Apoi multă vreme nu urmează nimic! Apoi, într-o bună zi, văd un foc mare, roşu şi albastru. Mă culc pe jos. Mă târăsc spre uşă. Deodată cineva mă smulge de la pământ şi mă goneşte – alerg. Sunt afară, oamenii sunt pe partea cealaltă a uliţei. Foc! ţipă ceva din mine.

— Mai departe, mai departe, îi dă ghes Mendel.

— Nu mai ştiu nimic. Mai târziu mi s-a spus că multă vreme aş fi fost bolnav şi mi-aş fi pierdut cunoştinţa. Îmi

mai aduc aminte abia de timpul petrecut la Petersburg: o sală mare, paturi albe, mulți copii în paturi, cântă un armoniu sau o orgă și cânt și eu cu glas puternic. Apoi doctorul mă duce acasă cu mașina O femeie blondă și înaltă, într-o rochie de un albastru pal, cântă la pian. Se ridică în picioare. Mă duc la clape: cântă când le ating. Dintr-odată cânt la pian cântecele orgii și tot ce pot cânta din gură.

— Mai departe, mai departe, îl îndeamnă Mendel.

— Nu știu să fie altceva mai important pentru mine decât aceste câteva zile. Mi-aduc aminte de mama. Era cald și moale lângă ea, cred că avea o voce foarte gravă, iar fața ei era foarte mare și rotundă, cât o lume întreagă.

— Mai departe, mai departe, spuse Mendel.

— Nu-mi amintesc de Miriam, de Ionas și de Șmarie. Despre ei am aflat abia mult mai târziu de la fata lui Billes.

Mendel suspină.

— Miriam, repetă el. O vedea în fața lui, înfășurată în șalul auriu, cu părul negru-albastru, sprințară și jucăușă, o tânără gazelă. Avea ochii lui.

— Am fost un tată rău, spuse Mendel. M-am purtat rău cu tine și cu ea. Acum este pierdută, nici un medicament n-o mai poate ajuta.

— Vom merge la ea, spuse Menuhim. Dar eu, tată, nu am fost vindecat?

Da, Menuhim avea dreptate. Omul este nemulțumit, își zise Mendel. Tocmai s-a întâmplat o minune și numaidecât vrea s-o vadă și pe următoarea. Așteaptă, așteaptă, Mendel Singer! Uită-te doar ce a ieșit din Menuhim schilodul! Subțiri sunt mâinile lui, înțelepți îi sunt ochii, fragezi îi sunt obrajii.

— Du-te şi te culcă, tată! spuse fiul. Se aşeză pe podea şi îi trase lui Mendel Singer cizmele vechi din picioare. Se uită la tălpile crăpate, cu margini crestate, la pielea galbenă şi peticită, la carâmbii jerpeliţi, la ciorapii plini de găuri, la pantalonii deşiraţi. Îl dezbrăcă pe bătrân şi îl aşeză în pat. Apoi ieşi din cameră, îşi luă din geamantan o carte, se întoarse la părintele lui, se aşeză în balansoarul de lângă pat, aprinse lampa verde şi mică şi începu să citească.

Mendel se făcea că doarme. Se uita clipind printr-o crăpătură îngustă dintre pleoape. Fiul său puse cartea deoparte şi spuse:

— Te gândeşti la Miriam, tată! Mergem s-o vedem. O să chem medici. O vor vindeca. O vor vindeca. E încă tânără! Culcă-te!

Mendel închise ochii, însă nu adormi. Se gândea la Miriam, auzea zgomotele neobişnuite ale lumii, simţea prin pleoapele deschise flăcările nocturne ale cerului luminos. Nu dormea, însă îi era bine, se odihnea cu mintea trează, înfăşurat în somn, el aştepta dimineaţa.

Fiul îi pregăti baia, îl îmbrăcă, îl urcă în maşină. Merseră îndelung pe străzile zgomotoase, ieşiră din oraş, intrară pe un drum lung şi lat, pe ale cărui margini erau pomi înmuguriţi. Motorul scotea un sunet clar, barba lui Mendel fâlfâia în vânt. Tăcea.

— Vrei să ştii încotro mergem, tată? întrebă fiul.

— Nu, răspunse Mendel. Nu vreau să ştiu nimic! Oriunde mergi este bine.

Şi ajunseră într-o lume unde nisipul afânat era galben, marea întinsă albastră şi toate casele erau albe. Pe terasa uneia dintre case, la o măsuţă albă, stătea Mendel Singer. Sorbea un ceai brun-auriu. Peste spinarea lui gârbovită

lumina pentru prima oară în acest an soarele cald. Mierlele țopăiau tot mai aproape de el. În vremea asta, suratele lor cântau în fața terasei. Valurile mării se izbeau de mal cu mișcări ritmice și domoale. Pe albastrul pal al cerului se vedeau câțiva norișori albi. Sub cerul acesta, lui Mendel îi venea ușor să creadă că odată Ionas avea să reapară și Miriam s-ar putea întoarce mai frumoasă decât toate femeile lumii, cita el în sinea lui. El însuși, Mendel Singer, va intra după anii bătrâneții în moartea cea bună, înconjurat de mulți nepoți și sătul de viață, cum scrie în cartea lui Iov. Simțea o dorință ciudată și totodată interzisă de a-și scoate vechea căciulă din rips de mătase și de a lăsa soarele să-i bată țeasta bătrână. Și pentru prima dată în viața lui, Mendel Singer își descoperi de bunăvoie capul, așa cum n-o făcuse decât la slujbă și la baie. Un vânt de primăvară îi unduia firele de păr încrețite și rare de pe capul pleșuv ca pe niște plante bizare și delicate.

Așa saluta Mendel Singer lumea.

De sub acoperișul terasei, un pescăruș țâșni ca un proiectil argintiu al cerului. Mendel îi observă zborul vertical și urma albă ca o umbră rămasă în aerul albastru.

Atunci fiul spuse:

— Săptămâna viitoare plec la San Francisco. La întoarcere, mai cântăm zece zile la Chicago. Tată, cred că peste patru săptămâni putem să plecăm în Europa!

— Și Miriam?

— Chiar astăzi am s-o văd și am să vorbesc cu medicii. Totul va fi bine, tată. Poate o luăm cu noi. Poate se va însănătoși în Europa!

Se întoarseră la hotel. Mendel merse în camera fiului său. Era obosit.

— Întinde-te pe canapea, dormi puţin, spuse fiul. Peste două ore sunt din nou aici!

Ascultător, Mendel se întinse. Ştia unde se duce fiul său. Mergea la sora lui. Era un om minunat, binecuvântarea coborâse peste el, el avea s-o facă sănătoasă pe Miriam.

Mendel privea o fotografie mare dintr-o ramă ruginie de pe măsuţa de la oglindă.

— Dă-mi fotografia! se rugă el.

O privi îndelung. Vedea femeia blondă şi tânără într-o rochie strălucitoare, cum strălucitoare era şi ziua – se afla într-o grădină prin care vântul se plimba mişcând tufele de la marginea rondurilor. Doi copii, o fată şi un băiat, stăteau lângă un car mic tras de măgari, un car dintre acelea care se folosesc în anumite parcuri ca vehicul de jucărie.

— Dumnezeu să-i binecuvânteze! spuse Mendel.

Fiul plecă. Tatăl rămase pe canapea – cu o mişcare liniştită puse fotografia alături. Ochii lui obosiţi rătăciră prin cameră în direcţia ferestrei. De pe canapeaua lui putea să vadă o bucată de cer franjurată, fără nori. Mai luă o dată tabloul. Era acolo nora lui, soţia lui Menuhim, erau nepoţii, copiii lui Menuhim. Dacă se uita mai atent la fată, i se părea că vede un tablou din copilărie al Deborei. Debora era moartă; cu ochi străini, din lumea de dincolo, poate că ea trăia această minune. Recunoscător, Mendel îşi aminti de căldura ei tânără de care se bucurase odinioară, de obrajii ei îmbujoraţi, de ochii ei pe jumătate deschişi, strălucind în întunericul nopţilor de dragoste, lumini înguste şi amăgitoare. Te-ai dus, Debora!

Se ridică în picioare, împinse un fotoliu lângă canapea, puse tabloul pe fotoliu şi se culcă la loc. În timp ce se

închideau încet, ochii lui luau în somn întreaga bucurie albastră a cerului și chipurile noi ale copiilor. Alături de ei apăreau din fundalul brun portretele lui Ionas și Miriam. Mendel adormi. Și se odihni de greutatea norocului și de măreția minunilor.

JOSEPH ROTH s-a născut în 1894, într-un orăşel de la graniţa estică a Imperiului Austro-Ungar. Între 1916 şi 1918 şi-a făcut serviciul militar, apoi a devenit jurnalist. În 1933 s-a stabilit în Franţa, unde a ajuns să fie cunoscut şi ca intelectual de orientare antinazistă. A scris romane, dar şi povestiri şi eseuri, în care explorează experienţele din război, antisemitismul, relaţia tată-fiu. Printre operele sale cele mai cunoscute se numără *Marşul lui Radetzky* (1932; Polirom, 2013), *Spovedania unui ucigaş* (1936) şi *Legenda sfântului beţiv* (1939). Roth este recunoscut drept unul dintre cei mai importanţi scriitori moderni, alături de Thomas Mann, Proust şi Joyce.

Coperta seriei: Radu Răileanu
Foto copertă: *Un evreu rus*, Bain News Service, 1910, Biblioteca Congresului SUA

BIBLIOTECA POLIROM ESENȚIAL

„*Iov* este mai mult decât un roman și o legendă, este o operă poetică perfectă, menită să trăiască atunci când tot ce am creat noi, contemporanii lui Roth, va fi dispărut. Greu îți poți imagina că poate fi creat ceva mai bun prin unitatea construcției, profunzimea percepției, puritate ori prin muzicalitatea limbii."

Stefan Zweig

„În tot cuprinsul ei, opera lui Joseph Roth este o *tragédie humaine* născută din tehnicile ficțiunii moderne."

Nadine Gordimer

„Această viață a unui om obișnuit ne impresionează de parcă ar fi vorba de viețile noastre, de dorințele noastre, de zbuciumările noastre."

Ernst Toller

ISBN 978-973-46-3950-2
9 789734 639502
www.polirom.ro
Carte publicată și în ediție digitală